

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА
БІБЛІОТЕКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

ВЕРГУНОВ В.А.

**ПРОФЕСОР В.М. РУМЯНЦЕВ (1897–1957) –
ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ ТА КООРДИНАТОР
НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ
АГРИКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Полтава - 2019

*Друкується згідно з рішеннями учених рад:
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки
Національної академії аграрних наук України
від 21 червня 2018 р., протокол № 6*

Вергунов В.А.

Професор В. М. Румянцев (1897–1957) – державний діяч та координатор науково-освітньої агрикультурної діяльності в Україні (до 100-річчя Полтавської державної аграрної академії) / В.А. Вергунов ; НААН, ННСГБ ; МОН України, ПДАА. – Полтава, 2019. – 105 с.

Методом історико-наукового аналізу на основі документів ЦДАВО України та різноманітних видань авторства В.М. Румянцева вперше реконструйовано віхи його життя та творчі здобутки, насамперед в УСРР, упродовж 20-х років минулого століття. Доведено, що він є теоретиком, методологом і фундатором нового напрямку в освітній підготовці галузевих фахівців – агрономічній роботі. Він очолив відповідну кафедру та відділення Полтавського с.-г. політехнікуму, а згодом Харківського с.-г. інституту ім. Сельінтерна. Висвітлено його публіцистичну діяльність після переходу на роботу до ВАСГНІЛ. Отримали контекстовий аналіз його державна діяльність та творча спадщина, що налічує понад 200 наукових та науково-популярних статей, брошур тощо.

- © Вергунов В.А.
- © Національна академія аграрних наук України
- © Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
- © Міністерство освіти і науки України
- © Полтавська державна аграрна академія, 2019

ВСТУП

Відзначення вікового ювілею Полтавської державної аграрної академії 20 червня 2020 р. потребує вчергове звернутися до історії функціонування закладу за різних систем влади, що панували на українських землях. У цьому зв'язку потрібно максимально толерантно і, головне, неупереджено, без політичних уподобань, згадати всіх, хто протягом існування вищого навчального закладу формував його сучасне визнання як одного з кращих галузевих ВНЗ України з унікальною ідентичністю національній ідеї. За таких умов усі повинні бути рівними як в оцінках, так і заслугах: від викладача до випускника. Тоді усе буде виглядати толерантно, науково виважено, відповідно до формату європейських демократичних цінностей, до яких Україна мріє долучитися. Позитивно, що перший крок з цього приводу

**В.М. Румянцев
(1897–1957)**

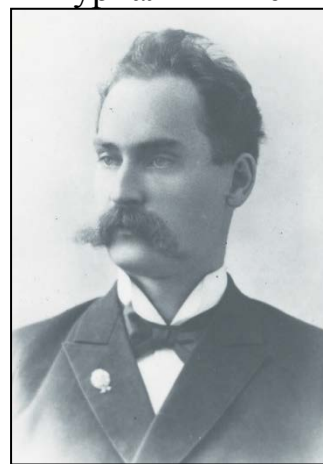
**Полтавський сільськогосподарський
інститут**

славетна Полтавська державна аграрна академія зробила минулого року увіковічивши ім'я одного з видатних своїх викладачів та вченого з відкриттям світового виміру П. Ф. Тушкана (1867–1942)¹. Завдяки цьому його ім'я заслужено повернулося на пантеони наукової слави України. На часі повернення історію Полтавської державної аграрної академії ім'я ще одного практично забутого її викладача, що став фундатором нового напрямку в освітній підготовці галузевих фахівців в УСРР, першим завідувачем кафедри й завідувачем відповідного відділення (факультету) з агрономічної роботи навчального закладу – професора Володимира Матвійовича Румянцева (1897–1957).

Ім'я В.М. Румянцева, місце та роль цієї постаті в українській історії ще не були об'єктом наукових розвідок. Його прізвище не згадується в енциклопедичних довідниках як України, так і Росії. У кращому випадку знаходимо поодинокі згадки констатуючого характеру. Так, у виданні до 90-

¹ Вергунов В. А. Професор П.Ф. Тушкан (1867–1942) – учений, освітянин, громадський і політичний діяч. Полтава :

річчя ПДАА вказується², що на засіданні правління Полтавського сільськогосподарськогополітехнікуму 9 жовтня 1929 р. головуєчий «... оголосив зміст вітального листа старшого інспектора сільськогосподарської освіти Наркомосу України професора В.М. Румянцева із прийняттям рішення по перетворенню закладу у Полтавський сільгоспінститут»³. Ще більш фрагментарна інформація про «... професора В. Румянцева...» міститься на іншій сторінці цього ювілейного видання у вигляді згадки про його участь у публікації статей, що вміщені у двох томах «Записок» Полтавського політехнікуму в 1927–1928 рр.⁴ Якщо не рахувати згадки прізвища «... Румянцев...» в офіційних документах серед учасників двох зібрань під егідою Науково-Консультаційної Ради НКЗС УСРР у травні й жовтні 1928 р., що були передруковані у спеціальному виданні⁵ та авторських статтях у газеті «Вечірня Полтава»⁶ й журналі «Вісник Полтавської державної аграрної академії»⁷, в матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «Суспільні науки ХХІ століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень»⁸, а також монографії з нагоди 100-річчя від дня заснування Національної академії аграрних наук України⁹, то це, практично, і вся історіографія про В.М. Румянцева за часи державності України.

П.Ф. Тушкан
(1867–1942)

Чи справедливо таке стосовно особистості вченого? Важко однозначно відповісти, але факт залишається фактом. Уже перші власні дослідження довели про значний організаторський внесок В.М. Румянцева у галузевий науково-освітній процес у

²Писаренко В., Аранчій В., Опара М. Полтавська державна аграрна академія : іст. нарис (1920–2010). Полтава : РВВ Полтавської держ. аграр. акад., 2010. С. 27.

³Писаренко В., Аранчій В., Опара М. Полтавська державна аграрна академія : іст. нарис (1920–2010). Полтава : РВВ Полтавської держ. аграр. акад., 2010. С. 38.

⁴Писаренко В., Аранчій В., Опара М. Полтавська державна аграрна академія : іст. нарис (1920–2010). Полтава : РВВ Полтавської держ. аграр. акад., 2010. С. 37.

⁵Науково-Консультаційна Рада Народного Комісаріату Земельних Справ УСРР (1927–1930 р.): зб. док. і матеріалів / НААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, О. О. Черниш, З. П. Кірпаль[та ін.] ; за заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2010. С. 152, 169, 270, 271. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії ; кн. 41).

⁶Вергунов В. Аграрні зв'язки Володимира Румянцева в Україні 20-х років минулого століття (присвячено століттю Полтавської державної аграрної академії). *Вечірня Полтава*. 2018. 18 лип. [№ 29 (1325)]. С. 20–21.

⁷Вергунов В. А. Професор В. М. Румянцев – фундатор науково-освітнього напрямку «агрономічна робота» в УСРР : біографія в контексті здобутків. *Вісник ПДАА*. 2018. № 3. С. 185–195.

⁸Вергунов В. А. Агрокультурна робота (агроробота) як основоположна складова політики радянської України у 20-х рр. ХХ ст. : мета, завдання та методи вирішення. *Суспільні науки ХХІ століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень*: зб. наук. робіт міжнар. наук.-практ. конф. 3–4 серп. 2018 р., Дніпро, 2018. С. 5–9.

⁹Вергунов В. А. Національна академія аграрних наук України (1918–1931) : передумови появи, діяльність, зв'язки (до 100-річчя від дня заснування). Київ : Хімджест, 2018. С. 95–96.

20-х роках минулого століття в УСРР і для подальшого розвитку сільського господарства¹⁰. З об'єктивних причин реалій сприйняття дійсності як радянської доби, так і часів державності України, про таких як він прагнули не згадувати. Та й зроблене на зламі епох для ствердження комуністичної ідеї навряд чи потребує незалежна європейська Україна. Однак, історія, насамперед, повинна навчати і головне – надавати можливість з урахуванням специфіки національного досвіду відшукувати шляхи свого подальшого розвитку. У цьому відношенні 20-ті роки ХХ ст. надзвичайно ретроспективні з їх військовим комунізмом, новою економічною політикою та колективізацією. Десь простежуються й певні аналогії із сучасними реаліями. Як виявляється, не все у цей період історії України було так погано...! Багато що з історії є повчальним для запровадження сучасних реформаторських рішень у питаннях організації наукового забезпечення ведення сільського господарства на рівні регіону. Спробую за таких обставин контекстово реконструювати місце і роль В.М. Румянцева у цих процесах за рахунок доступних документів Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України та його творчих напрацювань у вигляді книг, публікацій у періодичних виданнях та офіційній хроніці.

¹⁰ Вергунов В. А. Професор Рямяцев В. М. – фундатор науково-освітнього напрямку «агрономічна робота» в УСРР. Нові завдання суспільних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 15–16 черв. 2018 р. Київ, 2018. С. 5–7.

ВІХИ БІОГРАФІЇ

Народився В.М. Румянцев 30 червня 1897 р. у с. Мінцово Пречистенської волості Галицького повіту Костромської губернії у родині безземельного селянина, що займався кустарництвом, ремонтуючи печі в селянських хатах. Під час військової служби батько навчився грамоті. До села вже не повернувся, а почав працювати на різних господарських роботах, включаючи службу в повітовій лікарні м. Карачів (Брянська губернія), де згодом отримав призначення наглядача. Авторитет батька став визначальним для сина не тільки у напрямку здобуття достойної освіти, а й у спробі знайти життєву нішу попри всілякі труднощі, адже від природи він мав допитливий

розум і добру пам'ять. Важке матеріальне становище родини привчило з дитинства не цуратися будь-якої фізичної праці. Заробляючи кошти, Володимир витрачав їх на репетиторів. Після закінчення місцевої гімназії у 1916 р. вступив на сільськогосподарське відділення елітного Московського сільськогосподарського інституту, більш відомого як Петровсько-Розумовська землеробська й лісова академія

Петровсько-Розумовська землеробська і лісова академія

(нині – Російський державний аграрний університет – Московська СГА ім. К.А. Тімірязєва)¹¹. Але провчитися вдалося не довго. **Події Лютневої революції 1917 року, а, особливо Жовтневий переворот свідомо привели його до лав активних, ідієвих учасників історичних змін.** Наприкінці року він повертається на Брянщину до м. Карачів і відразу стає ортодоксальним поборником комуністичної ідеї. З огляду на його соціальне походження й виховання він без вагань сприйняв ідеали більшовиків особливо через декларований новою владою – принцип рівноправності. В той час, коли інтелігенція сприймала Жовтневий переворот, цитуючи Зінаїду Гіппіус, як «... звичайне кладовище...». У записках щоденника, що залишилися, від 2 грудня 1918 р. З. Гіппіус вказує, що більшовики «... задерев'яніли. Коней в місті немає (з'їли), автомобілі всі більшовицькі, зламані і поодинокі...», а продукти харчування стали на ціну золота: «... чорна мука – 300 р., яйце – 5–6 р., чай – 100 р. (якщо випадково дістанеш)...»¹². І це при середній зарплаті службовців у 900–950 руб. На цьому фоні сприйняття цих історичних подій переважною більшістю освічених людей було у форматі більшовицького

¹¹ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 20, 20 зв.

¹²Воронов В. Как это было в декабре 1918-го. *Совершенно секретно*. 2019. № 1/356(январь). С. 29.

перевороту, а не на кшталт французької буржуазної революції. Це несприйняття посилювалося й тому, що практично відразу більшовики почали переслідувати інтелігенцію шляхом виселенням із великих міст. Перші 81 виїхали до Вологди. А взагалі чітко простежувався принциповий підхід: відібрати усе в багатих і віддати бідним! Однак, життя брало своє і потребувало нових лідерів не тільки у столиці радянської країни, а й у кожній губернії, повіті, волості, місті, селі й хуторі. Головне, щоб він був ідейно «підкований». Не випадково вже з 1 квітня 1918 р. В.М. Румянцев стає членом ВКП(б) (членський білет № 751682). З 5 жовтня його призначають спочатку завідувачем агітаційно-освітнього, а з 18 жовтня – керманічем земельного відділу Карачівського повітвиконкому. На цій посаді він працював до 20 жовтня 1919 р., після чого обирався членом (депутатом – *авт.*) Карачівського повітового виконавчого комітету 4–9-го з'їздів Рад робітничо-селянських та солдатських депутатів¹³. За свою непримеренну позицію у земельному питанні, яку він виклав у статті «Земельна справа» до місцевої газети, отримує від з'їзду окрему «Подяку». Свою позицію він продовжує її послідовно відстоювати на сторінках місцевої газети «Вісті» ще і як її редактор¹⁴. Така принциповість була високо оцінена вищим партійним керівництвом і його як «свідомого лєнінця», що має українське коріння, відповідно до рішення ЦК РКП(б) від 16 січня 1919 р., відряджають у червні 1920 р. на зміцнення нечисленних рядів більшовиків в Україні. Мова йшла, насамперед, про вирішення питання, в якому місцеве населення надзвичайно, як кажуть, «коливалося», – усупільнення землі. Оскільки сприяння у всебічному вирішенні цієї проблеми стало сенсом творчого життя В.М. Румянцева в УСРР, слід розглянути перебіг історичних подій та обставин в житті країни, що стали ключовими для запровадження його найвидатнішого творіння у вигляді агрокультурної роботи.

¹³ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 12.

¹⁴ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. 1.12.1927 р. Арк. 8 зв.

ЛЕНІНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ПЛАН У ЖИТТІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Уже в період підготовки Жовтневого перевороту більшовики, і, насамперед, їхній вождь В.І. Ленін, передбачали необхідність створення державних сільгосп підприємств, які повинні були стати основним пунктом генерального плану боротьби за перехід від економічної політики Лютневої революції 1917 року. Принаймні у так званих «квітневих тезах» В.І. Ленін серед інших економічних вимог, висловлених у статті «Про завдання пролетаріату в даній революції» у № 26 газети «Правда» від 7 квітня 1917 р., у пункті 6 наполягав на створенні «... з кожного великого маєтку (в розмірі біля 100 дес. до 300 по місцевим і іншим умовам і по визначенню місцевих установ) зразкового господарства під контролем батрацьких депутатів і на суспільний рахунок»¹⁵.

На VII (квітневій) Всеросійській конференції РСДРП(б) 1917 р. такий підхід отримав офіційне підтвердження в резолюції з аграрного питання. «Декретом про землю» було передбачено не розподілення земель, відведених під зразкові господарства, а це майже 3 млн га¹⁶. На початковому етапі ними опікувалися місцеві Ради робітничих, селянських та солдатських депутатів. З осені 1918 р. їх почали передавати до відомства Наркомзему РСФРР. Після цього було визначено їх спеціалізацію, а з утвердження РНК РСФРР та ВЦВК положення «Про соціалістичне землеоблаштування і про заходи переходу до соціалістичного землеробства» у березні 1919 р. та особливо промови В.І. Леніна 13 березня 1919 р. на Першому з'їзді сільськогосподарських робітників Петроградської губернії, де він заявив «... про будівництво комуністичного суспільства...» через «... організацію селянських робітників, пролетарів...» та «... зразкові

VII (квітнева) Всеросійська конференція РСДРП(б) 1917 р. З картини А. Вольштейна

солдатських депутатів. З осені 1918 р. їх почали передавати до відомства Наркомзему РСФРР. Після цього було визначено їх спеціалізацію, а з утвердження РНК РСФРР та ВЦВК положення «Про соціалістичне землеоблаштування і про заходи переходу до соціалістичного землеробства» у березні 1919 р. та особливо промови В.І. Леніна 13 березня 1919 р. на Першому з'їзді сільськогосподарських робітників Петроградської губернії, де він заявив «... про будівництво комуністичного суспільства...» через «... організацію селянських робітників, пролетарів...» та «... зразкові

¹⁵Ленин В. И. О задачах пролетариата в данной революции. *Ленин В. И. Полное собрание сочинений / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. 5-е изд. Москва : Госполитиздат, 1962. Т. 31 : март–апрель 1917. С. 115.*

¹⁶Совхозы. *Большая советская энциклопедия / глав. ред. Б. А. Введенский. 2-е изд. Москва : БСЭ, 1956. Т. 39 : Сагишоара–Соки. С. 542.*

товарищеські господарства...»¹⁷, радгоспи як великі механізовані високотоварні соціаліст. госп. підприємства в сільському господарстві...», що «... базуються на держ. (загальнонародній) соціалістичній власності на землю і інш. засоби виробництва...»¹⁸, отримали чітко визначені завдання. Серед першочергових – надання місцевому населенню, що займається землеробством, допомоги у веденні прогресивного господарювання. До 1921 р. радгоспи знаходились на бюджетному утриманні, а пізніше були переведені на госпрозрахунок. Відповідно до Декрету РНК РСФРР від 12 липня 1918 р. було організовано 218 буряківничих радгоспів, 111 кінних заводів та значну кількість тваринницьких ферм¹⁹. Маючи

фінансову державну підтримку, радгоспи забезпечували порівняно вищу врожайність польових культур і продуктивність худоби, тому на пільгових умовах вони постачали насіння та племінну худобу, надавали посильну допомогу першим створеним колгоспам в обробітку землі. За ними подібним чином були організовані перші

Працівниці радгоспу

тракторні станції. Радгоспи відіграли визначну пропагандистську роль у питаннях колективізації й особливо організаційного зміцнення колгоспів на початковому етапі їх становлення. В Україні радгоспи почали створюватися з 1919 р. Уже у 1920 р. їх налічувалося 517, а в наступному – 685. Серед перших були засновані «Дружківський» на Донбасі та «Жовтень» на Полтавщині. Першочерговими завданнями було визначено продукування насіння цукрового буряку для господарств, що займалися промисловим його виробництвом. Згодом, передовсім у степовій зоні УСРР, почали створюватися як зернові, так і тваринницькі радгоспи. Вони, як кажуть, постали «живим» колгоспним прикладом переваг соціалізму через колективізацію. В.І. Ленін у статті «Про кооперацію» сформував план її побудови, а в сільськогосподарській кооперації вбачав «... перспективу для значного підйому виробничих сил...» галузі²⁰. Однак, порівняно із радгоспами колгоспи були «... менш зрілою формою соціалістичної

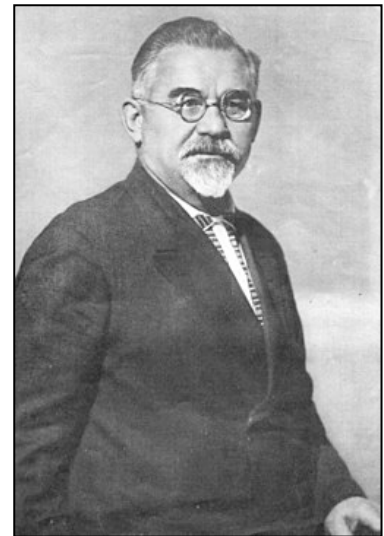
¹⁷Ленін В. І. Заседание I съезда сельскохозйственных рабочих Петроградской губернии 13 марта 1919 р. Речь об организации профессионального союза сельскохозйственных рабочих. *Ленін В. І. Полное собрание сочинений*. 5-е изд. Москва : Госполитиздат, 1974. Т. 38. С. 22–25.

¹⁸Совхозы. *Большая советская энциклопедия* / глав. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Москва : БСЭ, 1976. Т. 24, кн. 1 : Собаки–Струна. С. 62.

¹⁹Попльовкін Т. Т. Радгоспи. *Українська сільськогосподарська енциклопедія* / відп. ред. В. Ф. Пересипкін. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1972. Т. 3 : Пол–Ящур. С. 65.

²⁰Колхозы. Развитие колхозов в СССР. *Большая советская энциклопедия* / глав. ред. Б. А. Введенский. Москва : БСЭ, 1953. Т. 22 : Коллиматор–Коржины. С. 80.

власності, в них нижче рівень усупільнення праці і виробництва»²¹. У своїй теорії колгоспне будівництво пройшло три форми: сільськогосподарські комуни, спілки з сільськогосподарського обробітку землі (СОЗ) та сільськогосподарські артілі²². Перша форма переважала до 1919 р. і базувалась на усупільненні всіх засобів виробництва. Як виявилось, високий рівень усупільнення не відповідав рівню розвитку продуктивних сил сільського господарства, більше того, селяни не мали підсобного господарства. Більш вдалою формою виявилися СОЗи, в яких усупільнювали землекористування і працю, а худоба, машини, інвентар, будівлі залишались у приватній власності селян. При цьому прибутки розподілялися не тільки за характером роботи, але й залежно від розміру паю і вартості засобів виробництва, що надавався СОЗу кожним його членом. У сільськогосподарській артілі усупільнювалися землекористування, праця та основні засоби, а у приватній власності селянин міг мати хату і підсобне господарство, розміри якого обмежувалися спеціальним «Статутом». Прибутки розподілялися по трудоднях²³. Така форма виявилася найбільш успішною. Усі три форми колективізації на селі В.М. Румянцев добре засвоїв, ще працюючи на своїй посаді на Брянщині. Він також чітко усвідомив і три головні завдання щодо усупільнення землі, а саме: політичне, економічне, соціальне²⁴. Перше з них зміцнювало радянську державу і забезпечувало його головну основу у вигляді союзу селян і робітників. Друге – забезпечувало реальні умови великотоварного аграрного виробництва на сучасній індустріальній основі, а третє – дозволяло започаткувати на селі нову систему суспільних відносин, що скасовувала класові відмінності. Для досягнення поставлених завдань В.І. Ленін у середині 1920 р. у своїх тезах з аграрного питання для Другого з'їзду комуністичного інтернаціоналізму писав, що «... трудовим масам села нема спасіння, тільки як у союзі з комуністичним інтернаціоналом...» і «... лише після завоювання їм політичної влади, лише після рішучої розправи з великими землевласниками і капіталістами...»²⁵. Як виявилось, будівничі радянської України, в цілому підтримуючи висловлене, дозволяли собі різноманітні

Г.І. Петровський

²¹ Лукинов И. И. Колхозы. *Украинская советская энциклопедия*. Киев : Глав. ред. УСЭ, 1981. Т. 5 : Кето-кислоты–Лахор. С. 191.

²² Колхоз. *Советская историческая энциклопедия* / глав. ред. Е. М. Жуков. Москва : изд-во «СЭ», 1965. Т. 7 : Каракеев–Кошакер. С. 547.

²³ Осадько М. Колхозы. Историч. формы К. *Сельскохозяйственная энциклопедия* / глав. ред. В. В. Мацкевич, П. П. Лобанов. Москва : изд-во «СЭ», 1972. Т. 3 : Клетка–Молоко. С. 117.

²⁴ Колхозы. *Большая советская энциклопедия* / глав. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Москва : изд-во «СЭ», 1975. Т. 12 : Кварнер–Конгур. С. 473.

²⁵ Ленин В. И. Первоначальный набросок тезисов по аграрному вопросу (для второго съезда коммунистического интернационализма). *Ленин В. И. Полное собрание сочинений* / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС 5-е изд. Москва : Политиздат, 1974. Т. 41 : Май–Ноябрь 1920 г. С. 169, 173.

«ухили» в питаннях навіть колективізації на селі й не тільки до остаточно встановлення нової влади. Підтверджує це й голова ВУЦВК Г.І. Петровський: «У зв'язку з повільним проведенням соціалістичного будівництва в галузі сільськогосподарській у де-котрих товаришів почали виникати сумніви щодо можливості в найближчому часі дійсно налагодити соціалістичне будівництво в сільському господарстві. Більш того, у де-котрих товаришів почали складатися думки, що селянству спочатку потрібно пройти капіталістичну фазу розвитку, тобто пройти куркульську школу і тому, мовляв, треба не тільки не перешкоджати, а, навіть, сприяти, диференціації, тобто розмежуванню селянства на бідних та багатих»²⁶. Підтверджує «хитання в умах» і не менш відданий ленінець В.Я. Чубар, котрий стверджує, що «... недовіра до комуни» ... так ще не була сильна у 1919 році²⁷. Інший радянський діяч Х.Г. Раковський, пояснив це стратегічними помилками, а саме: небажанням «... зберегти землю за

В.Я. Чубар

цукровими заводами та радянськими господарствами» і наданням «... добровільної ініціативи самим селянам...» увійти до комуни, а за умов, коли в Україні «... індивідуалістичні інстинкти селянства, що не знали селянського світу великоруських селян, були значно сильніші...» виникало не просто протистояння, а й навіть прояви ненависті до нової влади²⁸. Ще більш системно охарактеризував цей період в історії України М.М. Вольф: «на протигагу своїй політиці 1917–1919 рр. радянська влада в Україні в 1920 р. після розгрому Денікіна, відмовилась від широких планів організувати великомасштабні радянські господарства і робити ставку на блискавичну колективізацію...» і будувати політику на селі шляхом «... збереження передільних общин»²⁹. Принаймні трьома виступами на Першому Всеукраїнському агрономічному з'їзді, що пройшов у Харкові 13–22 листопада 1920 р., а саме: 1. Г.М. Клуного «Культурні радянські господарства (їх завдання і вплив на селянство)»; 2. М.М. Вольфа «Організаційний план культурадгоспів і зв'язок останніх із дослідними установами» та 3. Ф.О. Павлова «Сільськогосподарські школи і культурадгоспи» і особливо резолюцією з 25-ти пунктів, українська радянська влада довела про підходи до власних особливостей господарювання на землі. Так, пунктом 2 культурадгоспи поділялись на «... місцеві і

²⁶ Петровський Г. І. П'яті роковини. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 3.

²⁷ Чубарь В. К. п'ятилетію Наркомзема. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 8.

²⁸ Раковский Х. Народному комиссариату земледелия Украинской Советской Социалистической Республики. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 15–16.

²⁹ Вольф М. Плановая работа и вехи с.-х. политики на протяжении пяти лет его работы. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 36.

загальнодержавного значення»³⁰. У завдання останніх пунктом 9 резолюції зобов'язувалося на 6–10 десятинах землі закласти особливу сівозміну як «... показову для селянських господарств»,³¹ іншим рішенням (п. 13) на різних типах ґрунтів створювалися постійні дослідні ділянки при культрадгоспах. Однак, найбільшим підтвердженням національних особливостей стосовно радгоспів став пункт 19 резолюції, яким при діючих сільськогосподарських школах відкривалися «... фермерські господарства...» із об'єднанням зусиль культрадгоспів та галузевих освітніх закладів³². Невипадково НЕП в УСРР запровадили восени 1920 р., або на півроку раніше, ніж в РСФРР, та й плановість у роботі розпочалася не в 1922-му, а теж у 1920 р. Оскільки мова йшла про 14,5 млн десятин найкращих у світі земель та ще 3,6 млн десятин під лісами³³, радянська влада не могла дозволити собі таку розкіш спостерігати за безладом в УСРР. Тим більше, що в той час Х.Г. Раковський як керівник уряду почав говорити про УСРР вже не як просто республіку у складі СРСР, а окрему країну, навіть не згадуючи про якусь ленінську конфедерацію. Та й темпи колективізації були за межами, як кажуть, «похибки досліду», а саме – 274 колективи на 8000 десятинах станом на 1920 р.³⁴ Необхідно було щось радикально змінювати, насамперед, знайти нові кадри – надійні, більш-менш освічені й послідовні у проведенні радянської політики на селі. Де їх було узяти, коли із посиленням на видатного хіміка світового виміру – професора Д.І. Менделєєва, який у циклі статей «До пізнання Росії» писав про невеликий відсоток «... освіченого класу... і спеціальною підготовкою для керівної участі у творчих областях державного життя» ще до часів Лютневої революції 1917 р. Популярна літературна і політична газета Південно-Західного краю – «Киевлянин» за 27 серпня 1919 р., наполягала, що «... більшовики знали, що робили, коли тисячами знищували у нас, під виглядом буржуазії представників інтелігенції, що їм безпосередньо не слугувала»³⁵. При цьому додавалося, що ті, хто уцілів, відірвавшись від своєї справи, ставали не потрібні всім відразу.

Ось за таких обставин В.М. Румянцев опиняється в УСРР і відразу поринає у перепиті державотворення

Х.Г. Раковський

³⁰Резолюции по докладам, заслушанным в секции Общественной агрономии и сельскохозяйственной кооперации. *Труды 1-го Всеукраинского Агрономического Съезда 13–22 ноября 1920 года*. Харьков, 1921. С. 32.

³¹Резолюции по докладам, заслушанным в секции Общественной агрономии и сельскохозяйственной кооперации. *Труды 1-го Всеукраинского Агрономического Съезда 13–22 ноября 1920 года*. Харьков, 1921. С. 34.

³² Там само. С. 35.

³³ Дудник А. Итоги и перспективы. *Вісник НКЗС УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 23.

³⁴ Там само. С. 23.

³⁵Викторов Б. Пять лет работы Наркомзема УСРР. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 35.

під керівництвом зав. відділом земельної політики Б.К. Вікторова (відраджений Москвою у грудні 1919 р.) та зав. відділом сільського господарства Наркомзему УСРР М.М. Вольфа (очолив його з лютого 1920 р.).

У ХАРКІВСЬКОМУ ГУБЗЕМВІДДІЛІ

Приїзд В.М. Румянцевазбігсяіз надзвичайно важким періодом для УСРР. Йшов 1920 рік. Уже відчувався потяг до мирної праці після розгрому Добровольчої Армії генерала Денікіна. Хоча через підтримку «ззовні» громадянська війна на теренах колишньої Російської імперії продовжувалася на значній території українських земель. Протистояння в суспільстві досягло найвищої межі. Але в Харкові вже розпочалась активна робота зі створення виконавчих органів радянської влади на нових початках державного устрою. Усе змінилось і в цінностях. Нулі на грошах стрімко збільшувалися. Найпершим чинникому ціновій політиці був хліб, коли всі на генетичному рівні чітко відчували, що він – усьому голова. Хліб складав основу так званого пайка. За цих обставин непересічні особистостівсе більше бажали працювати на потреби села на фоні їх мобілізації, але кваліфікованих працівників не вистачало, особливо тих, хто хотівпрацювати для потреб нової влади. Старі «фахівці» ще не дуже уявляли себе в новій системі координат як будівників нового життя. Навкруги був занепад та животіння, не працювала пошта, де-не-де ще свистіли кулі й гинули люди. Населення приходило на роботу й досить швидко звільнялося, бо люди не могли переформатуватися на комуністичний лад. На посаді заступника завідувача Харківського губернського земельного управління, і навіть виконувача обов'язків його керівника, В.М. Румянцев працює до грудня 1920 р.³⁶ Бере активну й дієву участь у всіх масових заходахХарківського губернського земства, а саме в роботі З'їзду комнезамів 29 вересня–3 жовтня 1920 р., на якому розглядалися завдання щодо вирішення земельних і продовольчих питань,І Всеукраїнського з'їзду комнезамів 18–22 жовтня 1920 р.

Він робить усе можливе для організації творчої співпраці з Харківським обласним сільськогосподарським союзом кооператорів, який був утворений у 1919 р.

внаслідок реорганізації Харківського товариства сільського господарства, що діяло майже сорок років. Після припинення діяльностіу 1918 р. так званої земської агрономії значна кількість її представників залишилася поза справами. За цих

Харківське губернське земство

³⁶ЦДАВО України. Ф. 27. 1.12.1927 р. Арк. 3.

обставин вони склали основу Союзу кооператорів, що об'єднав близько 70 професійних агрономів³⁷. Завдячуючи їм, досить швидко вдалося налагодити агрономічну допомогу населенню регіону, а також вивчати можливості ведення його сільського господарства, особливо на фоні неврожаю 1920 р. у центральних і південних районах УСРР. В.М. Румянцев брав участь і в першій посівній кампанії восени 1920 р., організовуючи допомогу насінням для потерпілих від неврожаю районів через Наркомпрод УСРР. Також він був задіяний у роботі оргкомітету знакового 1-го Всеукраїнського агрономічного з'їзду під головуванням М.М. Вольфа, що пройшов 13–22 листопада 1920 р. Його програмовими питаннями стали: основні положення агрономічної організації найближчого майбутнього; питання колективізації сільського господарства; роль сільськогосподарської кооперації в сучасних умовах; дослідна справа в агрономії як питання про кращий зв'язок наукової і агрономічної роботи в сільському господарстві; шляхи і методи агрономічної роботи в нових умовах; питання кооперування культури цукрового буряка або «... створити нову орієнтацію агрономічної думки і роботи на нову історичну обстановку»³⁸.

У вітальному слові М.М. Вольф назвав перехід до колективного господарювання на землі як «... подальше завершення звільнення селян...»

«Гранд-отель» у Харкові

після «... аграрного перевороту...»

реформою 1861 року³⁹.

Для цього наголосив на зміні чинних положень стосовно усупільнення, кооперації, землеустрою та суспільної агрономії для потреб суціалізації устрою «... на

науці...»⁴⁰. При цьому

основний тягар

організаційних змін

покладав саме на

агрономів⁴¹. Серед пленарних доповідей був виступ на тему «Про принципи районної агрономії» завідувача відділенням рільництва відділу сільського господарства НКЗС УСРР К.Г. Маньківського. Доповідач виклав основні

³⁷Кононенко К. Первый «коллективный» договор с агрономами. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 51.

³⁸От Бюро Всеукраинских Агрономических съездов. *Труды 1-го Всеукраинского Агрономического съезда 13–22 ноября 1920 года*. Вып. 1 : постановления. Харьков, 1921. С. 3.

³⁹Стенограмма приветственной речи председателя Организац. Бюро съезда т. Вольфа. *Труды 1-го Всеукраинского Агрономического съезда 13–22 ноября 1920 года*. Вып. 1 : постановления. Харьков, 1921. С. 11.

⁴⁰ Там само. С. 15.

⁴¹От Бюро Всеукраинских Агрономических съездов. *Труды 1-го Всеукраинского Агрономического съезда 13–22 ноября 1920 года*. Вып. 1 : постановления. Харьков, 1921. С. 3.

принципи нової радянської агрономічної роботи на селі. Серед іншого вирішили для її потреб організувати Всеукраїнське агрономічне товариство.

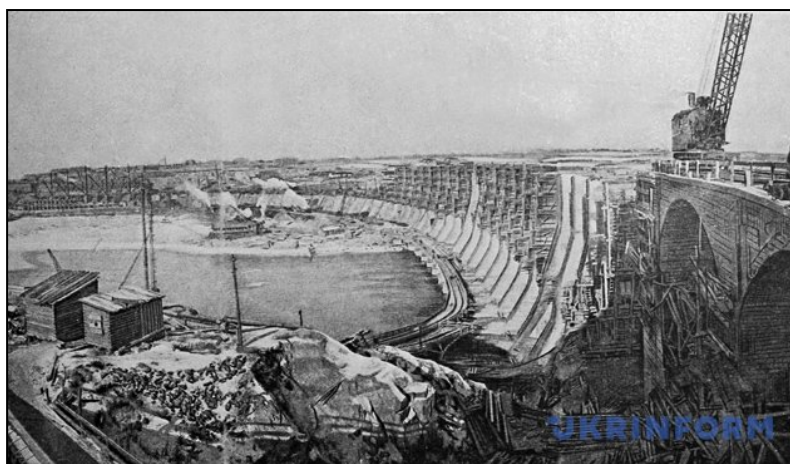
Почалися суворі трудові будні та ще й на фоні холодів. Харківський губземвідділ розташовувався разом із Наркомземом УСРР уміщевому «Гранд-отелі». Будівля не опалювалася, замерзали навіть чорнила. В кімнатах стояли залізні пічки-буржуйки, а труби від них були виведені у вікна. Люди працювали у верхньому одязі, якому здебільшого спали. Велика зацікавленість була в участі вофіційних масових заходах, на яких забезпечували їжею. На тому ж листопадовому з'їзді відбувся «банкет», на якому пригостили кожного члена четвертиною фунта гарячої ковбаси, куснем чорного хліба без «остюків» та ще й келихом вина. Усе це разом, з одного боку, об'єднувало, а з іншого – налаштовувало на конструктивізм у роботі.

ВІДРЯДЖЕННЯ НА ДОНБАС

З остаточним встановленням радянської влади на українських землях і схваленням 7 січня 1920 р. на пленумі КЦ КП(б)У ленінської платформи усіх складових життєреспубліки, відбудова Донбасу стала одним із пріоритетних напрямків у політиці нової влади. Не випадково вже наприкінці місяця приймається спеціальне рішення про проведення в УСРР місячника допомоги регіону. Наслідки громадянської війни, політика «військового комунізму» фактично зруйнували не тільки промисловість краю, а й сільське господарство. У якнайшвидшій відбудові обох цих основоположних складових економіки були зацікавлені не тільки в УСРР, а й РСФРР. Тим більше, що із січня 1919 р., відповідно до підписаної між урядами угоди, на територію УСРР була поширена чинність усіх декретів і розпоряджень уряду РСФРР⁴². Насамперед мова йшла про фінансування. Після прийняття 1 червня 1919 р. ВЦВК відповідного декрету, управління всіма галузями народного господарства перейшло до Москви. РСФРР формувала й делегувала відповідні завдання. Після ухвали РНГ УСРР постанови «Про поліпшення продовольчої справи» від 4 грудня 1920 р. В.М. Румянцев отримує ще більш відповідальне призначення – стає особливоуповноваженим НКЗС УСРР по Донбасу й завідувачем сільськогосподарського відділу ЦК ВКП(б) України, УГКП, а потім «...управляючим селянськими господарствами...» Донбасвугілля⁴³. Вирішує у регіоні питання організаційного та кадрового забезпечення ведення соціалістичного сільського господарства, що широко розгорталося на виконання урядових рішень

щодо якнайшвидшого відновлення промислових можливостей Донбасу, насамперед, щодо забезпечення країни паливом. Так, 27 червня 1921 р. Рада Праці та Оборони РСФРР у Москві приймає постанову про відновлення кам'яновугільної промисловості Донбасу з її інфра-

Початкові роботи побудови Дніпровської ГЕС
структурою. На черговому засіданні Ради 1 червня 1921 р. затверджується програма електробудування на 1921 рік. Серед першочергових об'єктів – підготовчі роботи зі спорудження на Донбасі Штерівської електростанції, а

⁴² Ревчук В. Я. Селянство Полтавщини в добу Української революції 1917–1921 рр. Полтава : Полтавський літератор, 2017. С. 155.

⁴³ ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 3.

також Дніпровської ГЕС. Трохи згодом Держплан РСФРР розглядає питання про надання допомоги Донецькому басейну. На його реалізацію 10 вересня 1921 р. створюється на основі найбільших заводів Лисичанського району трест «Хімвугілля», а 22 жовтня 1921 р. на базі Макіївського, Петровського та Юзівського металургійних заводів – трест «Південсталь»⁴⁴. Але в ситуацію щодо їх реалізації втрутилася природа: прояви посухи 1921 р., що на фоні соціальних потрясінь призвели до голоду і спонукали владу до рішучих дій. Із цією метою за дорученням наркомзема УСРР Д.З. Мануїльського В.М. Румянцев організовує землеробські господарства при вугільних і заводських донецьких підприємствах для засіву 7000 десятин землі. Свою діяльність координує телеграфом через створений під головуванням керівника уряду УСРР Х.Г. Раковського – Центропосівком, оскільки було визнано посівну кампанію навесні 1921 р. першочерговим завданням республіки. На його реалізацію в УСРР не вистачало практично всіх необхідних ресурсів: грошей, техніки (навіть у вигляді худоби), сільськогосподарського реманенту, зерна й фахівців. За умов державної політики у вигляді «військового комунізму» В.М. Румянцев для початку «мобілізує» 10 місцевих німців-колоністів на керування радгоспами. Потім «реквізує» зі складів працюючих копалень і заводів «... деякий інвентар». Таким же підходом – експедиційним методом – «знаходить» на півночі регіону насіння городніх культур, а також організовує полив за допомогою електрики. Замість необхідних технічних засобів НКЗС УСРР виділив 100 волів, і справа знайшла своє вирішення⁴⁵. У 1921 та 1922 рр. вдалося засіяти на «... 118 %...» від плану, за що В.М. Румянцев отримує «... – подяку і бляшаний годинник...»⁴⁶. Однак, насіння на посівну 1922 р. не вистачало, і уряд виділив 4 млн крб. золотом на купівлю кукурудзи в США. У січні було отримано 14 млн пудів різного зерна, що потім розподілено по 12 українських губерніях, які засіяли 35 % своїх площ⁴⁷. Величезну допомогу у вирішенні, як виявилось, непростого питання надав «... напівамериканець, напівхарків'янин» Б. Розен, що забезпечив доставку насіння кукурудзи із США та Канади до портів Чорного моря⁴⁸. Уже тоді, за наполяганням саме Х.Г. Раковського, ця культура довела свою конкурентну спроможність на зерновому ринку за умов прояву посухи. А ще була проведена величезна організаційно-агітаційна робота через артіль колгоспів

Д.З. Мануїльський

⁴⁴ Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. 2-ге вид. доп. і доопрац. Київ : Наук. думка, 2005. С. 352–356.

⁴⁵ Румянцев В. Из прошлого. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4. С. 61–63.

⁴⁶ ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 8 зв.

⁴⁷ Емельчененко А. Из прошлого. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 56.

⁴⁸ Кочинский В. Перед НЭПом. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4 (лют.). С. 56.

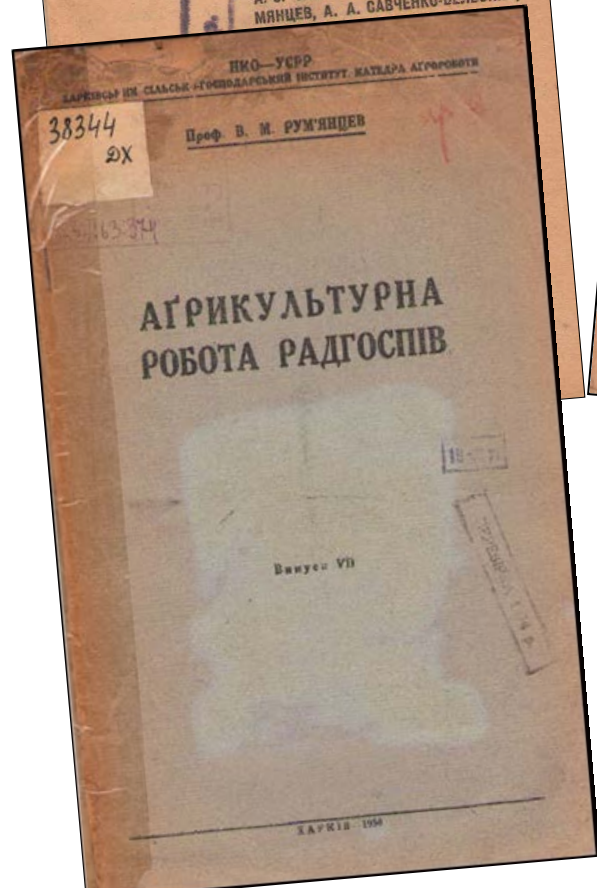
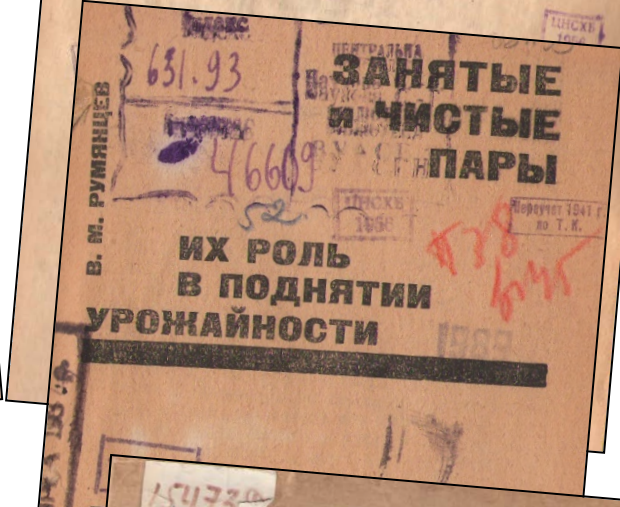
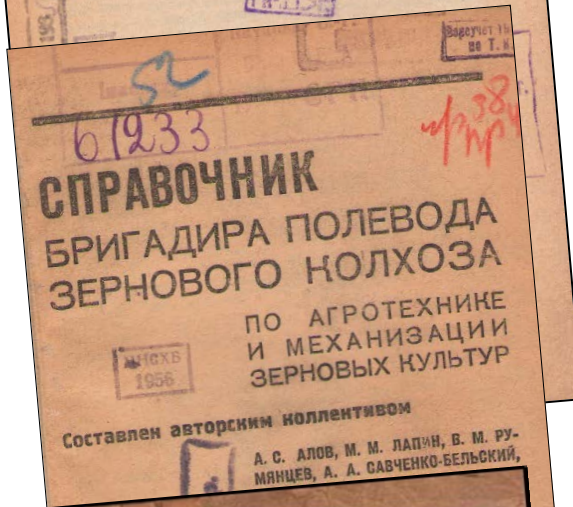
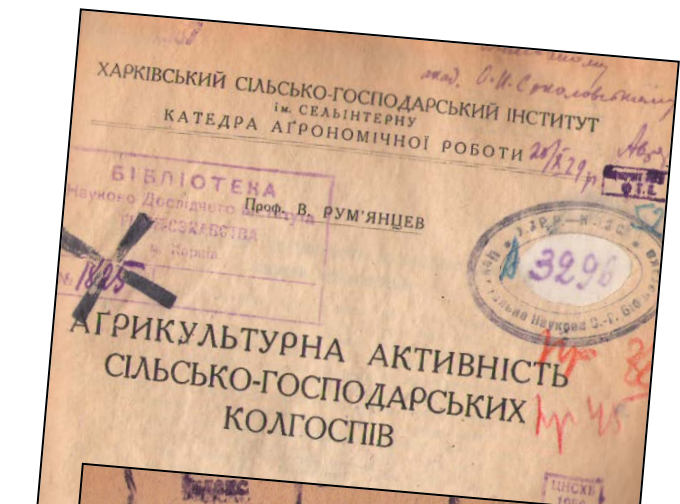
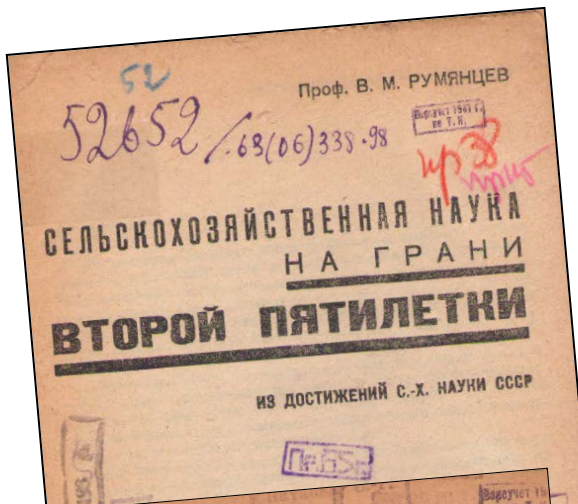
щодо створення, головне, подолання навичок примітивного господарювання на донедавна панській, а тепер націоналізованій землі. Її вирішення отримало законодавче наповнення у 1922 р. із прийняттям Земельного кодексу, в якому були чітко сформовані принципи земельної політики радянської влади. Хоча ще протягом року виявляли «чорні» переділи під час яких відбиралися землі у багатоземельного селянства. Ситуація стала ще стабільнішою наступного року, коли було встановлено тверде землеволодіння у фактичних межах селянських дворів. Для вирішення земельних суперечок засновуються Садово-земельні комісії по лінії НКЗС УСРР. Уже в 1924 р. в УСРР у питаннях стосовно землекористування, як кажуть, все стало на свої місця. Започатковано кредитування, створено творчі об'єднання, розгорнуто мережу агрономічної допомоги селянству. Мабуть, саме у цей період і зароджується у В.М. Румянцева бажання розробити нову систему заходів (методів) з організації науково-освітнього забезпечення ведення сільського господарства для реалій соціалістичного будівництва, взявши все краще від попередників. Для початку потрібно було удосконалювати і власні знання. З цією метою він їде до м. Новочеркаська (Ростовська обл.) та відновлює своє навчання тепер вже у Донському інституті сільського господарства й меліорації (нині – Донський державний аграрний університет), який у такому статусі почав функціонувати від 1922 р. Як підтверджує «Посвідчення № 6595» від 13.09.1924 р. за підписами ректора університету професора П. Кашинського та декана агрономічного факультету професора Е. Жемчужникова, В.М. Румянцев успішно закінчує навчання за спеціалізацією «рослинництво»⁴⁹. Поряд із виконанням чиновницьких функцій В.М. Румянцев стає ще й членом Колегії Донецького губкому ЦК ВКП(б) України. Окрім того, за сумісництвом працює редактором місцевих часописів «Селянська газета» (1923) й «Донецький пахар» (1924)⁵⁰ й сам починає активно друкуватися. Серед його публікацій цього часу науково-популярні брошури: «Про обробіток ґрунту і посівів у посушливій місцевості», що вийшла у видавництві «Радянський Донбас» (56 с., 1923 р.); «Про результати годівлі корів» (52 с., 1924); «Пролетарське землеробство в Донбасі» (50 с., 1924); «До покращення господарств в Донбасі» (1924) і статті з різних питань господарювання в умовах Степу. Їх рівень та доступність в розумінні швидко принесли В.М. Румянцеву фахове визнання на всеукраїнському рівні. Його журналістський талант оцінили виробничники, а головне, радянська влада у

**Герб Донського
державного аграрного
університету**

⁴⁹ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 29.

⁵⁰ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 18 зв.

Наукові видання В.М. Румянцева

своїх планах колгоспно-радгоспного будівництва на селі. Свої матеріали він друкує не тільки як В.М. Румянцев, а й під криптонімами –В.Р., Р. і т. ін. Особливо В.М. Румянцев став у нагоді радянській владі при реалізації ухваленої ВУЦВК та РНК УСРР постанови «Про заходи із забезпечення рівноправності мов і про сприяння розвитку української мови» від 1 серпня 1923 р.

У НАРКОМЗЕМІ УСРР

Вже 20 жовтня 1924 р. наказом № 60/1066 по НКЗС УСРР В.М. Румянцев призначається завідувачем Бюро с.-г. пропаганди і агрономічної допомоги та за сумісництвом відповідальним редактором журналу «Радянський селянин» – офіційного друкованого органу відомства⁵¹. Підрозділ веде свою історію від рішення Колегії НКЗС УСРР від 5.05.1922 р., коли її члена – М.М. Вольфа – призначили відповідальним за видання сільськогосподарської літератури в республіці⁵². Згодом, іншим рішенням від 16 червня 1923 р., Колегія створила у структурі профільного відомства спеціальний агітсекретаріат на чолі з тим самим М.М. Вольфом, на якого черговим новим рішенням НКЗС УСРР від 11.07.1923 р. покладено «... персональну відповідальність...» по підготовці й виданню популярної «... здешевленої с.-г. літератури»⁵³. Через відсутність на той час сучасних телекомунікаційних можливостей різноманітна науково-популярна література разом із періодичними виданнями залишалася чи не єдиним дієвим засобом пропаганди нової влади та знаходилася під особливим контролем партійних і каральних органів, тому на посаду керівника міг бути призначений тільки перевірений часом і справами партієць за відповідною рекомендацією. Ним став М.М. Вольф, що добре знав В.М. Румянцева по роботі на Харківщині й особливо Донбасі, та теж був поціновувачем його науково-публіцистичних талантів. Тим більше, що з 21 червня 1924 р. М.М. Вольф очолив тимчасову Президію СГНКУ⁵⁴. Крім керівництва Бюро, В.М. Румянцев стає членом редколегії й інших періодичних видань, а саме: «Вісник садівництва, виноградарства та городництва» та друкованого органу ЦК ВКП(б)У – газети «Селянська правда».

М.М. Вольф

На досить високому рівні в УСРР 20 лютого 1925 р. відзначили п'яту річницю діяльності НКЗС УСРР. Він був створений відповідно до постанови Всеукраїнського Ревкому від 19 лютого 1920 р. на базі його земельної комісії. Згідно з наказом № 4 НКЗС УСРР від 20.02.1920 р. усі її підвідділи були перетворені в окремі відділи нового відомства. До цієї події його

⁵¹ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 5.

⁵²ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 3. Спр. 96. Арк. 45.

⁵³ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 4 (1923). Спр. 66. Арк. 180.

⁵⁴ Яната О., Петренко Я. Коротке справоздання про діяльність Сільськогосподарського наукового комітету України за 1923–1924 операц. рік. *Вістник сільськогосподарської науки*. 1924. Ч. 7–9. С. 1–31.

офіційний друкований орган «Вісник НКЗС УСРР» підготував спеціальний випуск (№ 3–4) за лютий 1925 р., в якому опублікував статті усіх тих, хто створював і взяв участь у розгортанні діяльності головного аграрного відомства радянської України. Поряд із Г.І. Петровським, Х.Г. Раковським, В.Я. Чубарем, Д.З. Мануїльським, І.Є. Клименком, А. Дудником, Б. Вікторовим, М.М. Вольфом та іншими відомими діячами такої честі був удостоєний і В.М. Румянцев.

(Треба уніфікувати ініціали)Кожний регіон

через своїх представників теж підготував спогади.

Так, Полтавщину через Роменське окрземууправління представив Гончаренко, який описав, як наприкінці 1921 р. разом із підлеглими виявляли «... приховання землі від оподаткування...» та здійснювали «... перевірку землекористування...» з використанням даних Земського статистичного обліку землі 1911 р.⁵⁵За її

І.Є. Клименко

результатами було створено спеціальну комісію щодо переділу і закріплення землі при Роменському повітвиконкомі. Нею було виготовлено 182 300 карток землекористувачів по всіх селах на вимогу Закону від 2 березня 1921 р. Окремі моменти такої ж роботи висвітлив завідувач Зіньківського окрземууправління Щур. Воно було створено 20 грудня 1919 р. на чолі з Ф. Журавським, якого 9 серпня 1920 р. зарубали махновці. Після нього роботу з опису, насамперед, панських маєтків, а також розподілу землі очолив Щур. За його участю в регіоні був створений перший радгосп. Його основу склали: «... 120 євреїв–міщан...», робітники Чупаківської цукроварні та ін. Відповідно до Закону від 27 травня 1922 р. у повіті розпочалася робота з відведення селянам землі, а з виходом іншого Закону про землю того ж року – проведено остаточне внутрішньосільське землеоблаштування на площі 9000 десятин із селянськими відведеннями на площі 9500 десятин (25 % на відруб). На них того ж року було зібрано 10 000 пудів зерна. Таким чином, швидше на ентузіазмі формувалися підвалини радянської влади на селі, історіографом якої досить часто виступав В.М. Румянцев. Те саме стосувалось і НКЗС УСРР. Селянство, що становило 80 % населення України, вбачало в ньому провідника їхніх «... господарських і політичних інтересів...», а також «... національних»⁵⁶, що відомство ставило над усіма іншими в УСРР.

В.М. Румянцев, працюючи на посаді відповідального за агропропаганду, готує й числені рецензії на видання, що, маючи гонорарне підґрунтя, часто-густо друкувалися в той час. У цьому зв'язку привертає увагу його відгук на «Сільську бібліотеку» В.І. Прозоровської – друкований

⁵⁵Из воспоминаний земельных работников к пятилетию Наркомзема. Тов. Шум. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 3–4 (лют.). С. 93.

⁵⁶ Раковский Х. Народному комиссариату земледелия Украинской Советской Социалистической Республики. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 3–4 (лют.). С. 15.

каталог для комплектування сільських бібліотек, підготовлений під редакцією В.Ф. Логінова. Він підкреслює високий рівень базової освіти авторай неочікуваним високим рівнем розуміння сутності бібліотечних питань щодо особливостей створення національної бібліографії. Так рецензент вказує, що каталог складається не тільки з публікацій про цукровий буряк, а й про інші культури в розрізі ґрунтово-кліматичних зон УСРР. При цьому засвідчив, що при розкритті питань землеустрою в республіці не завжди коректно спиратись на Земельний кодекс РСФРР. Також обґрунтував як обов'язкову умову появи у світ такого типу видань через видання офіційного заключення СГНКУ на право публікування⁵⁷. Дісталось за «недорікуватись» і незнання термінології від В.М. Румянцева авторуброшури «Форма зв'язку с.-г. дослідних установ з с.-г. школою, агрономічною організацією й землеробським населенням» – Б.А. Балицькому, що вийшла друком під егідою Херсонської с.-г. дослідної станції в 1924 р. Позитивно висловлюючись в цілому щодо факту її появи, рецензент вказав на невідповідність форми і наповнення матеріалом. На його думку, брошура за змістом має скоріше філософський характер і не містить конкретики, особливо в частині застосування методів агророботи⁵⁸. За його переконаннями, читач повинен чітко розуміти, який з них буде ефективнішим для застосування в умовах свого регіону.

З-поміж прямих службових обов'язків В.М. Румянцева того періоду творчого життя – робити все можливе й неможливе, щоб збільшити тираж часопису «Радянський селянин», за випуск якого відповідав. Видання було офіційним друкованим органом НКЗС УСРР, тому його розповсюдженням на місцях займалися райземуправління, які іноді йшли на різноманітні хитрощі, щоб збільшити передплату для звітності. Так, у журналі «Комуніст» (№ 92 (1580)) за 25.04.1925 р. було надруковано статтю «У бандитському селі» А. Аграновського. У ній було звинувачено заступника голови одного із райвиконкомів Кісенкова за те, що той начебто одному з кооперативів нав'язав передплатити 400 примірників «Радянського селянина» в обмін на можливість опублікування його колективного портрета на сторінках видання. Як відповідальний редактор «Радянського селянина» В.М. Румянцев на сторінках «Вісника НКЗС УСРР», з одного боку, досить коректно висловився за проведення «... спеціального розслідування...» щодо викладеного факту, а, з іншого, наголосив на службовій відповідальності «... райземуправління...» у розповсюдженні очолюваного ним видання⁵⁹. І після того, як залишив посаду редактора

⁵⁷ Румянцев В. Рецензія. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 9–10 (трав.). С. 99. Рец. на кн. : «Сільська бібліотека» – зразковий каталог для комплектування сільських бібліотек / під ред. В. Ф. Логінова і В. І. Прозоровської ; вид. Головополітосвіти УСРР. Держвидав. 1925. 28 с.

⁵⁸ Румянцев В. Рецензія. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 9–10 (трав.). С. 100–101. Рец. на кн. : Б. А. Балицкий «Форма связи с.-х. опытных учреждений с с.-х. школой, агрономической организацией и земледельческим населением» / изд. Херсонской с.-х. опыт. станции, отдела применения. 1924. 18 с.

⁵⁹ Румянцев В. По поводу одной заметки в «Коммунисте». *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 9–10 (трав.). С. 90.

журналу, В.М. Румянцев продовжував всіляко ним опікуватися. Так, знайдений «Обіжник» № 0/1121 від 28.12.1926 р. НКЗС УСРР за підписом зав. сільгоспвідділу М. Резнікова та зав. досвідного відділу В. Румянцева «До всіх окружних і районних агрономів та спеціалістів земуправління» доводить, що, на їхню думку, видання бере участь «... у великій культурній роботі й заглиблює с.-г. знання в гущу села»⁶⁰. Тому обидва рекомендували кожному агрономові забезпечити 15 передплатників «Радянського селянина» (або по 50 на кожний район). За це вони отримують 15 % від загальної суми та ще й іменні премії. Чи це не один із прикладів складових агророботи на селі та ще й без теоретизації...!?

Після створення у 1925 р. на основі видавничого відділу НКЗС УСРР, що свою роботу розпочав у 1923 р., Всеукраїнського с.-г. видавництва «Радянський селянин» В.М. Румянцев (за сумісництвом) згідно з наказом № 50/1065 від 21 березня по відомству, стає спочатку головним редактором його сільськогосподарського сектору, а потім взагалі директором видавництва. Починає надзвичайно активно друкуватися практично в усіх провідних галузевих часописах УСРР (до речі, в той час за це платили непоганий гонорар), його публікації стосувалися питань спрямованих на на реалізацію рішень І Всеукраїнського з'їзду представників колгоспів і робітників (20–24 лютого 1925 р.), що взяв курс на суцільну колективізацію сільського господарства.

Перші радянські колгоспники виступають за колективізацію на селі, 1923 р.

В.М. Румянцев відповідно до своїх обов'язків головному аграрному відомству УСРР почав всіляко сприяти виконанню основних завдань, які ставила радянська влада перед колгоспами, що мали стати «...школою комунізму для селянства...»: «всемірне укріплення і розвиток суспільного господарства, неухильне підвищення продуктивності праці і ефективності суспільного виробництва, збільшення виробництва і продажу державі с.-г. продукції шляхом інтенсифікації і подальшого технічного переоснащення впровадження комплексної механізації і електрифікації, хімізації с.-г. меліорації земель; проведення роботи під керівництвом партійної організації з комуністичного виховання колгоспників, заохочення їх до суспільного життя, розвитку соціалістичних змагань; більш повного задоволення матеріальних і культурних потреб колгоспників, що постійно збільшувалися,

⁶⁰ Резніков М. З., Румянцев В. М. Про місячник «Рад. селянин». *Бюлетень Народного комісаріату земельних справ УСРР*. К., 1926. Ч. 48 (23–31 груд.). С. 48. (Дод. до «Вісника НКЗС УСРР»; № 23–24).

покращення побутових умов їх життя, поступове перетворення сіл у благооблаштовані селища»⁶¹. Серед усіх перерахованих завдань чи не головним було заохочення до суспільного життя й господарювання. З цією метою вже відразу після Жовтневого переворотуповсюднопочали створювати так звані Будинки селянина. Невипадково у «Селянській сільськогосподарській бібліотеці», датованій 1925 роком, їх називають «...дітищем революції...» й «...вогнищем усієї культурно-просвітницької роботи на селі» або «... ковальня, в якій кується нове село, з новим побутом, новим укладом суспільного життя, новими поглядами на сільське господарство і взагалі на науку і т. п. ...»⁶². Для координації їхньої роботи у Москві відкрили навіть Центральний Будинок Селянина на перехресті вулиці М'ясиницької та провулка В. Златоустський, 6. Він складався із шести відділів: юридичного, агрономічного, сільськогосподарського, культурно-просвітницького, інформаційного й бібліотеки-читальні. За такою структурою були створені подібні філіали, вони були створені в РСФРР станом на 1924 р. у 26 губернських містах. А ще успішно функціонувало 36 повітових і майже 50 волосних. Слід наголосити, що після ухвалення 25 січня 1919 р. Тимчасовим робітничо-селянським урядом України декларації про необхідність об'єднання УСРР і РСФРР на засадах соціалістичної федерації, а також Декрету про організацію продовольчої справи в Україні практично всі організаційні утворення «старшого брата» почали запроваджуватись у життя. Перші сільбудинки з'явилися у Харкові та Києві. Так, у перший прихід (5.02–31.08.1919 р.) радянської влади до Києва завідувач секції ґрунтознавства сільськогосподарського відділу Київського губернського земельного управління Г.Г. Махов організує унікальний зразковий сільськогосподарський музей⁶³. Відповідно до розробленого ним підходу музеї були створені практично в усіх губернських сільбудинках Наддніпрянщини. З 1.08.1921 р. вони підпорядковувалися Музейному бюро СГНКУ на чолі з Г.Г. Маховим. Відповідно Комітет долучився до наукового забезпечення діяльності сільбудинків. На 1924 р. в УСРР налічувалося близько 100 Будинків селянина або сільбудинків. Особливістю усіх волосних філій СРСР була їх структурна ідентичність, а саме: сцена із глядацькою залою, бібліотека-читальня, чайна, їдальня, двір для відвідувачів. Окрім Будинків селянина на рівні губернії, повіту й волості у кожному селі діяла хата-читальня. На 1.01.1924 р. в СРСР їх кількість становила 3334 і з кожним

Г.Г. Махов

⁶¹ Осадько М. Колхозы. *Сельскохозяйственная энциклопедия* / глав. ред. В. В. Мацкевич, П. П. Лобанов. Москва : изд-во «СЭ», 1972. С. 116.

⁶² Овчинников Б. Дома крестьянина. *Крестьянская сельскохозяйственная энциклопедия*. Т. 2 и 3 : Экономика и благоустройство деревни / под ред. П. Я. Гурова. Москва ; Ленинград : Госиздат, 1925. С.398.

⁶³ Вергунов В. А. Махов (Махів) Г. Г. Видатні постаті України: біогр. довід. 2-ге вид., доп. Київ : МАУП ; Книж. палата України, 2007. С. 863–866.

наступним роком стрімко зростала. З-поміж іншого, в них постійно робили тематичні доповіді спеціальні лектори. В окремих селах на 35 % їх утримували на власні кошти самі селяни. Чисельність лекторів (читців) коливалася від 3 до 40. Наприклад, в Уманській окрузі їх налічувалось на 1.01.1924 р. понад 1000 осіб. Читці, здебільшого зачитували матеріали із селянських газет. Окрім центральних «Біднота» та «Селянської газети» із відповідним тиражем 55 тис. та 200 тис. примірників, виходили часописи у 36 губернських і 81 повітовому містах. На допомогу «перевихованню» в основній масі неосвічених селян у тому ж 1924 р. видано ще 760 книг. Разом із проведенням селянських конференцій, виставок, сільськогосподарських нарад, гуртків, організацією позашкільної освіти тощо, ці заходи безсистемно становили основу агрономічної допомоги населенню.

Уже у квітневому номері «Вісника НКЗС УСРР» за 1925 р. В.М. Румянцев друкує програмну статтю «Про сільськогосподарську пропаганду на Україні», в якій наголошує, що «старі випробувані шляхи в сільському господарстві ... в теперішніх умовах непридатні, не гарантують безбідне існування для більшості селян...» і, що вони «... слухом не чули, що є наука...» й існують «... різні агрікультурні заходи, запровадження яких допомагає отримувати більший врожай, допомагає збільшити прибуток в сільському господарстві». Систематизувавши організаційні проблеми такого стану справ, він вказує, що вирішенню проблеми «... планового підходу до справи с.-г. пропаганди...» допоможуть місцеві земоргани разом із відділами пристосування дослідних станцій, 200 с.-г. шкіл, 2454 сільбудинки, 1500 с.-г. гуртків, 4386 хат-читалень, колгоспи й радгоспи, галузеві друковані органи. При цьому додає, що питання «... методів агропропаганди – ...нове питання в умовах нашої радянської дійсності»⁶⁴.

Після прийняття ЦК партії постанови у справі сільськогосподарської пропаганди в УСРР В.М. Румянцев розробляє спеціальний координаційний план дій в роботі Бюро с.-г. пропаганди Наркомзему республіки для усіх відомств, що у своїй діяльності повинні займатись і питаннями агропропаганди. Мова йшла про ЛКСМУ, Головополітосвіту, Сільметодком, Головопрофос, Головосоцвих, с.-г. кооперацію, Уккрадгосптрест, Цукротрест, Центральний відділ Робітниць і селянок, ПУУВО, ВУФКУ, Всеробітземліс, Всеробітос. Усі перераховані організації до того проводили цю роботу на селі окремо одна від одної. В.М. Румянцев виступив ідеологом об'єднання їх відповідних зусиль у межах затвердженого семирічного плану відновлення сільського господарства України. На його думку, основний тягар запровадження усіх методів агропропаганди, окрім земорганів на місцях, покладався на галузеві освітні заклади республіки. Так, за його розрахунками, кожний інститут «... обслуговує пересічено? по 15 сіл, профшкола – 3 села, сіль.-госп. школа – 6 сіл, технікум – 7 сіл». Разом вони обслуговували 855 сіл, з яких: 63 на Поліссі, 629 у Лісостепу та 263 у Степу.

⁶⁴ Румянцев В. О сельско-хозяйственной пропаганде на Украине (организационный момент). *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 7–8 (квіт.). С. 2–3.

До їх числа В.М. Румянцев планував залучити ще й початкові школи на селі. Знайшлося місце в цій роботі й військовослужбовцям, для яких створювались «... 120 короткотермінових (90 годин) земельно-інструкторські курси...» для повноцінної участі червоноармійців у «... тижні лісу, святі врожаю...»⁶⁵. Цей план Колегія НКЗС УСРР затвердила у серпні 1925 р. У ньому, до речі, зовсім не йшлося про місце й роль діючих на той час галузевих дослідницьких інституцій і їх координаційного органу – Сільськогосподарського вченого комітету України.

Уже в червневому номері 1925 р. «Вісника НКЗС УСРР» В.М. Румянцев розкриває загальний зміст агрокультурних заходів, наголошуючи, що насамперед, вони повинні бути «... масовими...» для досягнення загальної цілі – «... революції в сільському господарстві ... , пробудження і підняття селянської самодіяльності», при цьому додаючи, що радянська сільськогосподарська пропаганда повинна «... створювати незвичайний святковий настрій...» і бути адаптованою «... з тими можливостями, які маютья в селі»⁶⁶. Тільки наприкінці статті В.М. Румянцев навів конкретні приклади і наголосив, що наука має найбільший практичний потенціал запровадження нового для господарюючих на землі.

Стаття «Про методи агронауки на місцях» викликала неабиякий інтерес фахівців і була передрукована у збірці «Порадник політосвітроботи НКО УСРР». Такий інтерес був не випадковим, оскільки вже у наступній програмовій статті «До питання про постановку сільськогосподарської пропаганди на селі» до жовтневого номера 1925 р. «Вісника НКЗС УСРР» В.М. Румянцев наголосив, що для її реалізації потрібно утворити «... певну радянську, партійну та професійну громадськість...» для «... відбудови сільського господарства»⁶⁷. Озвучивши таке об'єднання, він начебто довів за посадою, що тільки таким чином потрібно втілювати рішення партії й уряду в життя. А вони не забарились! Уже 25.09.1925 р. за № 31038 видано наказ НКЗС УСРР за підписами зам. наркомзема Одінцова, зав. керуючого справами Гусятинського і зав. бюро с.-г. пропаганди Румянцева «Про організацію районних секретаріатів по сільськогосподарській пропаганді» (райагросекретаріати). Згідно з ним при райземвідділах створювалася «... на зразок окрагросекретаріатів...» нова структурна одиниця для виконання завдань «... районного масштабу... по с.-г. пропаганді...». Окрагросекретаріати були створені на території УСРР «... обіжником НКЗС за 22 червня ц. р. під № 20039...». Документ п. 5 зобов'язував закінчити усі організаційні роботи «... до 1 листопада...»

⁶⁵ В. Р. Про координацію роботи сільсько-господарської пропаганди серед різних установ та організацій (3 плану Бюро с.-г. пропаганди Наркомземсправ'у). *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 17–18 (верес.). С. 35–36.

⁶⁶ Румянцев В. О методах агропропаганды на местах. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 11–12 (черв.). С. 4, 8.

⁶⁷ В. Р. До питання про постановку сільсько-господарської пропаганди на селі. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 19–20 (жовт.). С. 41.

1925 р.⁶⁸Пунктом 4 до співпраці з новоствореною структурною одиницею запрошувалися: цукроварні, радгоспи, с.-г. школи, станції (дослідні – *авт.*), районні комітети взаємодопомоги, с.-г. кооперації та ін. Новим наказом № 5470 від 18.11.1925 р. до числа представників окрагросекретаріатів увійшли представники відділу Агрохіму. Незважаючи на директивність, уже 23.11.1925 р. обіжником НКЗС УСРР за № 06208 вказувалося, що місцеві земельні органи не надають належної уваги формам поглибленої агропропаганди (довготермінові селянські курси, с.-г. гуртки, колективні досліди тощо)...»⁶⁹. На думку заст. наркомзема Виникова, Румянцева та Гусятинського це порушує плановість у роботі нових органів.

Зрозуміло, що не всі рекомендації В.М. Румянцева щодо організації агропропаганди на селі сприймалися як обов'язкові для запровадження. Яскравим прикладом є його пропозиція щодо одного з методів пропаганди – конкурсів у сільському господарстві на 1925–1926 рр. Проведення їх, на думку розробника, повинні опікуватися «... окр. та райагросекретаріати земуправління». Поряд із бажаною грошовою (речовою) премією він запропонував ввести ще й почесне звання – «революціонер землі» й на таких селянах «... скерувати всю економічну політику радянської влади...» чи «... розумну с.-г. пропаганду»⁷⁰. Оскільки в жодних документах партії цього не передбачалось, то ініціатива як зародилася, так інепомітно і звелася нанівець.

Хоча питання щодо недосконалості існуючих методів агророботи на селі все частіше почали висвітлюватися на шпальтах усіх провідних галузевих видань. Надто критикували за нерозуміння місця і ролі «суспільного агронома» діючі галузеві дослідні станції, а найбільше – відділи пристосування. На думку окремих авторів публікацій, у своїй роботі вони не пропонували чогось нового, а здебільшого, до того ж й недолуго, копіювали підходи місцевих земорганів. Найбільше дісталось Катеринославській крайовій досвідній станції за спробу запровадити в себе

Адміністративний будинок Полтавської сільськогосподарської дослідної станції

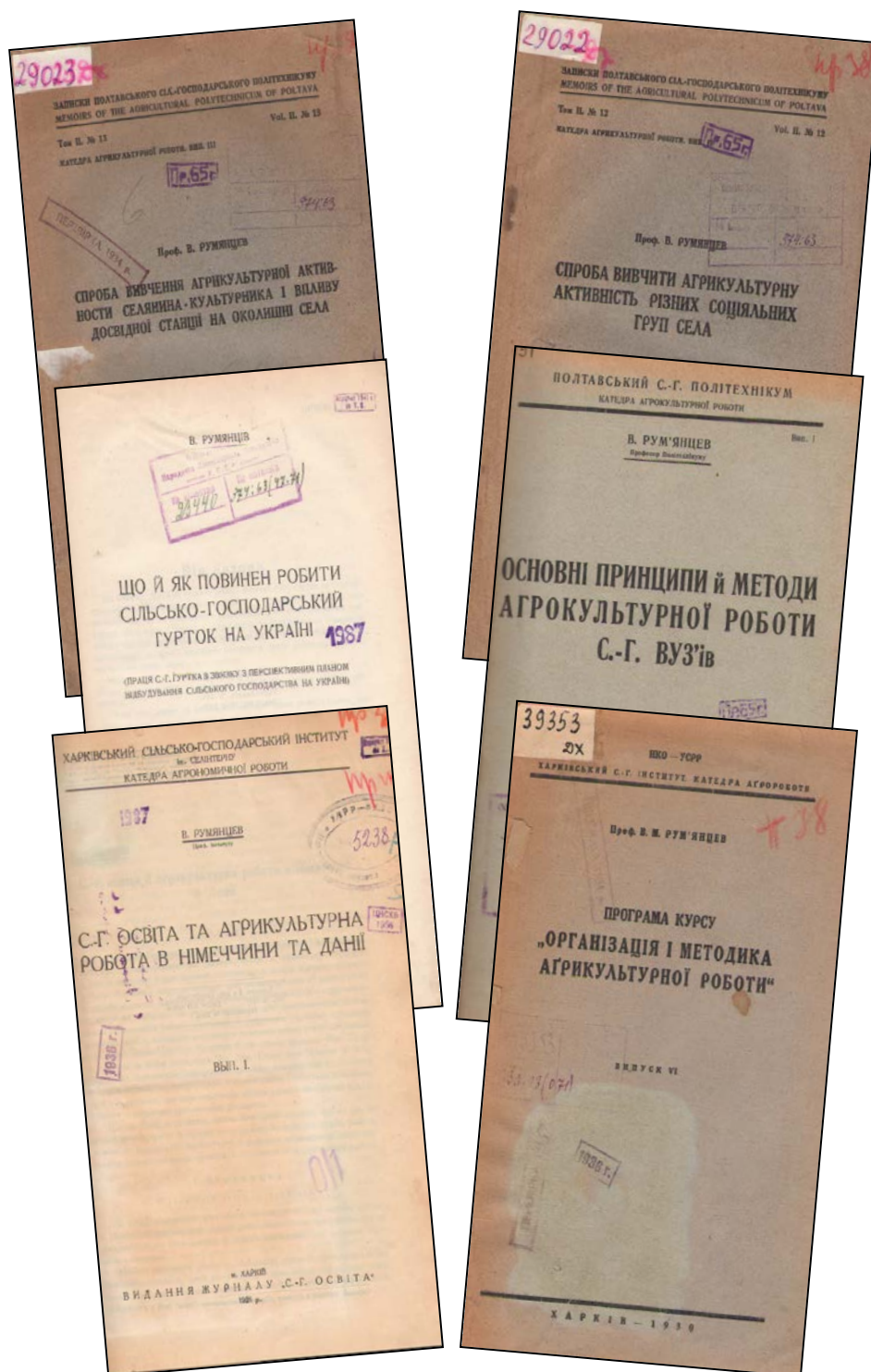
⁶⁸ Про організацію районних секретаріатів по сільськогосподарській пропаганді (Райагросекретаріати). *Бюлетень Народного комісаріату земельних справ УСРР*. К., 1925. № 5–6 (1 верес. – 1 жовт.). С. 96. (Дод. до Вісника НКЗС УСРР ; № 17–18).

⁶⁹ Про складання зводних планів по агропропаганді та налагодження керівництва роботою райагросекретаріатів. *Бюлетень Народного комісаріату земельних справ УСРР*. К., 1925. Ч. 14 (23–30 листоп.). С. 266. (Дод. до Вісника НКЗС УСРР ; № 19–20).

⁷⁰ Румянцев В. Про пропаганду конкурсу сільського господарства. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 19–20 (жовт.). С. 35.

«... злучний та прокатні пункти»⁷¹. За таких обставин відповідну критику отримав безпосередньо Наркомзем УСРР за бездіяльність на цьому важливому й так потрібному країні фронті боротьби за світле майбутнє усіх без винятку – комунізму.

Окрім виключно політич-них рішень щодо нагальних проблем на селі, В.М. Румянцев долучився і до реальних практичних порад господарю-

Наукові видання В.М. Румянцева

⁷¹ Войніков А. Ще про агропропаганду. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 19–20 (жовт.). С. 36.

вання на землі, насамперед, для потреб рільництва. Того ж року він опублікував низку науково-популярних брошур: «Весняна засівна компанія» (32 с.); «Що таке лушіння ґрунту і чим воно корисне»; «Як досягти добрих врожаїв на селянських полях» (63 с.); «Про селянські буряки на радянських цукроварнях» та ін. Слід відзначити, що практично всі вони написані добірною українською мовою (а ще він володів російською, французькою й німецькою). Для збирання матеріалу багато подорожує. З цією метою творчо використовує свої офіційні відрядження. Так відповідно до рішення Колегії НКЗС УСРР від 27 травня 1925 р.⁷² представляє головне аграрне відомство республіки на урочистостях, присвячених 40-річчю Полтавської сільськогосподарської

дослідної станції⁷³. На зібранні 29 травня від імені НКЗС УСРР, часописів «Земельник», «Радянський селянин», «Селянська правда» й видавництва «Радянський селянин» В.М. Румянцев привітав присутніх⁷⁴. Після закінчення святкувань детально ознайомився із досягненнями станції, її

Полтавський агрокооперативний технікум

стаціонарними дослідками, а також уперше відвідав Полтавський агрокооперативний технікум і познайомився з її керівником В. Чугаєм. Без перебільшення під час відвідувань, як і більшість особистостей його гатунку, по-людськи був зачарований краєвидами цього мальовничого краю а, головне, його можливостями для агрокультурної роботи, про що згодом неодноразово писав на сторінках фахової літератури відповідно до «Відрядженого свідоцтва № 479» від 25 червня 1925 р.⁷⁵ ґрунтовно знайомиться з тогочасним меліоративним фондом УСРР.

⁷²ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 4.

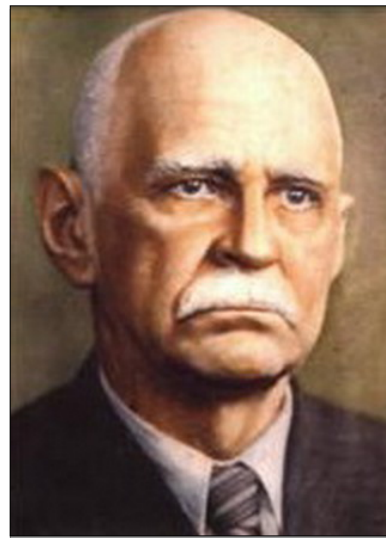
⁷³ 40-летний юбилей Полтавской с.-х. опытной станции. 1884–1924. *Труды Полтавской с.-х. опытной станции*. Полтава, 1925. Вып. 44. С. 9.

⁷⁴ 40-летний юбилей Полтавской с.-х. опытной станции. 1884–1924. *Труды Полтавской с.-х. опытной станции*. Полтава, 1925. Вып. 44. С. 12.

⁷⁵ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 5.

НА ЧОЛІ ГАЛУЗЕВОЇ НАУКИ УСРР

Нескінченні з боку партійних радянських органів республіки звинувачення на адресу Сільськогосподарського наукового комітету України (нині – Національна академія аграрних наук України) як головного координуючого органу по лінії НКЗС УСРР щодо ведення галузевого дослідництва у його відірваності від потреб виробництва, логічно привели до призначення наказом № 16 від 16.01.1926 р. зав. дослідним відділом головного аграрного відомства з 8 січня 1926 р. саме В.М. Румянцева⁷⁶. У цей період Комітет переживав непрості часи: після переходу М.М. Вольфа на посаду очільника Центрального статистичного управління УСРР і з приходом на посаду голови СГНКУ професора О.Н. Соколовського комітет фактично вже втратив притаманні йому донедавна функції, здебільшого виконуючи їх на дорадчому рівні. Якщо проаналізувати публікації В.М. Румянцева цього періоду то, без перебільшення, стає зрозумілим, що він «не жалує» СГНКУ, а робить усе можливе, аби належно оцінити на загальнореспубліканському рівні здобутки галузевого дослідництва чотирьох крайових с.-г. дослідних станцій – Харківської з філією у Полтаві, Київської, Одеської і Катеринославської. Складається враження, що Комітету зовсім не існує, і не він забезпечує теоретико-методологічне наповнення усього процесу галузевого експериментаторства.

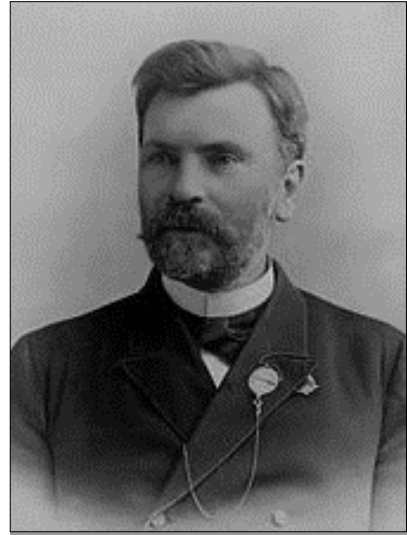

О.Н. Соколовський

На підтримку такого бачення стану справ з галузевого дослідництва В.М. Румянцевим і почали виявлятися прояви незадоволення влади роботою відділів пристосування (впровадження) крайових та районних сільськогосподарських станцій. Таке відбувалося із різних причин, що до сьогодні знаходяться у форматі постійної критики з боку відповідальних за аграрне виробництво рівнем впровадження новітнього від галузевої науки. З об'єктивних причин по-іншому не могло й бути, оскільки зі зміною системи влади із її принципами усупільнення – «вся і все» на фоні плановості та партійності в роботі, потрібні були не тільки нові кадри, а й нові підходи. На цьому наголошував ще професор К. Маньковський на Першому Всеукраїнському агрономічному з'їзді у листопаді 1920 р. в доповіді «Досвідна справа та громадська агрономія». Для вирішення нових завдань районної агрономії приймається рішення про створення Всеукраїнського агрономічного товариства. Підтримали їх на іншому зібранні –

⁷⁶ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 7065 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 3.

Всеукраїнському з'їзді робітників агрономії, с.-г. кооперації та земробітників у 1922 р. С. Дувін та С. Москвічов. Ідеологічну складову процесу почав забезпечувати створений 4 листопада 1922 р. Український інститут марксизму (з 1924 р. – Інститут марксизму-ленінізму)⁷⁷. Голова СГНКУ професор В.І. Ковалевський у виступі на I Всесоюзній конференції з вивчення природничих сил у березні 1923 р. теоретико-методологічно обґрунтував основи агрокультурної політики: густота населення; не малоземельність; переселення. При цьому наголосивши, що для втілення плановості в її проведення необхідно поставити на перше місце потреби людини серед усіх економічних і політичних змін⁷⁸. З метою запровадження нового бачення Колегія НКЗС УСРР 11 липня 1923 р. створює при відомстві агросекретаріат на чолі з М.М. Вольфом, котрий почав відповідати за наймогутніший тогочасний засіб і метод впливу на формування свідомості у населення – видання популярної літератури⁷⁹. Нарешті в 1924 р. на черговій Всеукраїнській нараді за доповідями П. Найдіна та С. Кулжинського було прийнято положення, що чітко формулювало завдання та методи роботи відділів пристосування. На них покладалося: вплив на селянську масу, що господарює через агрономічний персонал; безпосередній вплив на населення; перевірка висновків досвідних станцій в умовах селянського господарства, перевірка методів агрономічної роботи серед населення⁸⁰. За таких обставин на підставі доповіді Б.М. Рожественського на спеціалізованому засіданні у лютому 1925 р. з боку НКЗС УСРР через його Всеукраїнське бюро з досвідної справи було розроблено низку заходів щодо спільної діяльності агрономічних організацій та дослідних станцій, але через чергові відомчі реформації справа так і не зрушила з місця. За цих обставин відповідальні з боку влади почали знову «ратувати» за повернення до так званої «американської триєдиної системи» або «... сполучення в одній установі досвідної станції, с.-г. школи (ВУЗ) та агрономічної організації...», що територіально знаходились поруч⁸¹. Чи не першим переваги такого підходу теоретично обґрунтував у своїй брошурі зав. відділу пристосування Херсонської с.-г. дослідної станції Б.А. Балицький, що побачила світ у 1924 р. под назвою «Форма зв'язку с.-г. дослідних установ з с.-г. школою,

В.І. Ковалевський

⁷⁷ Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронол. довідник. Київ : Наук. думка, 2005. С. 360.

⁷⁸ Ковалевський В. Основи агрикультурної політики. *Вісник сільськогосподарської науки*. 1923. Т. 2, Вип. 3–4. С. 105–106.

⁷⁹ ЦДАВО України. Ф. 1060. Оп. 4. Спр. 397. Арк. 243.

⁸⁰ Степаненко О. Зв'язок агронома з досвідною справою та праця відділів пристосування. *Український агроном*. 1926. № 2 (лют.). С. 31.

⁸¹ Помаленький Ф. Досвідна станція, с.-г. вища школа та агрономічна організація. *Український агроном*. 1926. № 2 (лют.). С. 34.

агрономічною організацією і землеробським населенням»⁸². У третій главі брошури автор, з-поміж іншого розкрив і практичні результати її втілення на прикладі Херсонської дослідної станції за період травень–жовтень 1924 р. через: 1. лекції на селі, 2. проведення «дня врожаю», 3. музей станції та 4. с.-г. гуртки.

Узявши за основу американський підхід, В.М. Румянцев наповнив її радянськими методами в роботі з сільським населенням. При цьому зовсім відкидаючи місце й роль діючих галузевих дослідницьких інституцій під методичним керівництвом СГНКУ. З таким баченням він виступив на всіх рівнях впливу і, насамперед, через друковані органи. Тим самим стає ортодоксальним провідником такої ідеї не тільки в УСРР, а й СРСР.

Яскравий приклад – брошура «Сільськогосподарські досвідні станції та що вони дають селянинові», або «... перша спроба зібрати до купи найголовніші дослідження досвідних станцій». Принаймні з його інших нескінченних брошур і статей опублікованих протягом 1926–1927 рр. таке простежується ще чіткіше. У них проглядається бажання максимально налаштувати українське селянство через усвідомлення того, що «... наше сільське господарство кепське ... рік-у-рік збираються малі врожаї хліба, мають кепських надійво корів, малодобуткових свиней...»⁸³ на усупільнене господарювання на землі через радгоспи, а, особливо, колгоспи. На підтвердження думки щодо збіднілого та безперспективного українського села середини 20-х років минулого століття, В.М. Румянцев пише окрім науково-популярних статей ще й так звані «нотатки» – гумористичні іронізуючі нариси про його мешканців за неспросипущу неосвіченість. Характерним прикладом є стаття до № 5 часопису «Радянський селянин» за 1925 р. про подорож у Полісся до Народовицького району на Коростенщині. У вигляді коротеньких замальовок він розповідає про свої зустрічі із простими селянами, місцевими куркулями, «перекури» з ними, наголошуючи, що не такі вже поліщуки «... нерозвинені, некультурні», бо здатні жартувати. Розповівши, що вони «... темний, бідний народ...», бо ту ж свиню годують таким чином як і собаку, ставлять собі «96 градусів», коли не хочуть іти працювати у комуні, невчасно сіють, бо не можуть прочитати підписи на агітаційному плакаті й розлучаються, якщо чоловік ходить на партійні збори, а дружина – до церкви і т. ін. Наприкінці робить висновок: «... не ходіть до церкви, за книжку беріться...», бо інакше прийдеться розлучатися як той чоловік із с. Татаринівичі із дружиною, за «... не відповідністю свого призначення»⁸⁴. Чи не доступний метод агропропаганди...!?

⁸²Балицкий Б. А. Форма связи сельскохозяйственных опытных учреждений с с.-х. школой, агрономической организацией и земледельческим населением. Херсон: изд. Херсон. с.-х. опыт. ст., 1924. 18 с.

⁸³Румянцев В. Досвідні станції та що вони дають селянству. Харків: Радянський селянин, 1927. С. 3, 7.

⁸⁴ Румянцев В. З подорожі до Полісся (нотатки агронома). *Радянський селянин*. 1926. № 5 (1–15 берез.). С. 48.

З цією метою до чергового святкування Міжнародного дня кооперації (4 липня 1927 р.) він підводить цілу теорію з гаслом: «буржуазія добре розуміє, що коли дрібні розпорошені кошти мільйонів трудящих будуть внесені до великих кооператив підприємств (тобто колгоспів – авт.), вони стануть значним капіталом, що погрожує існуванню багатьох капіталістичних підприємств. Тим самим доводячи, що приклад усуспільнення в УСРР «... 1^{1/2} селянських господарств...», які через кооперацію об'єднали на 1 жовтня 1926 р. «... 418 млн крб. зол...» або «... 1/10 всього торговельного обігу України...» позбавить селянство не тільки від «... невивідних низьких ринкових цін...», а й шляху до перемоги комунізму в усьому світі⁸⁵. Хоча вже в іншій статті, що вийшла теж у № 12 «Радянського селянина», визначивши три основні шляхи раціоналізації сільського господарства: «1. культурно обробляти ґрунт, 2. висівати селекційне насіння та 3. вживати мінеральні добрива» через економічні розрахунки, він доводить, що за останнім показником – кількості внесення тільки суперфосфату на 1000 душ населення СРСР знаходиться на останньому місці з її «... 0,07 тони...» порівняно з США з її «... 23,2 тонн...»⁸⁶. Такий стан, навіть за наявності колгоспу або кооперації, призводить до удвічі менших врожаїв, не кажучи вже про їх якість. Добре, що він не проаналізував технічне забезпечення технологій вирощування польових культур і первинної чи поглибленої переробки вирощеної продукції! Хоча в іншій публікації, присвяченій «... дню огляду сил міжнародного пролетаріату, що бореться за своє розкріпачення...» – 1 травню, відповідальний редактор двотижневого часопису «Радянський селянин» В.М. Румянцев таки робить спробу довести про зростаючі переваги будівництва соціалізму, зокрема на ниві забезпечення сільськогосподарським реманентом. Так, за його відомостями, якщо у 1921–1925 рр. плугів вироблялося 159 000 штук, то в наступні два роки вже 219 000 штук. Ще краща ситуація виявилася із сівалками – відповідно 7000 та 29 000 штук. При цьому цифри не порівнювались із показниками 1913 р., а іноземними аналогами. Заради справедливості, вказавши на збільшення на 8 % порівняно з 1916 р. кількості худоби та 106 % площ посіву (порівняно з 1906 р.), В.М. Румянцев констатував, що вартість виробленої галузевої продукції на 2079 млн крб. не досягла показника 1913 р. з його 2 123 млн крб.⁸⁷ Окрім того, він торкнувся і загальнодержавних проблем того часу, що довели, чому СРСР поряд із «пригнобленими країнами», а не провідними розвинутими, має низку невирішених питань: високі ціни на промислові товари, проблеми із сировиною, технічна й організаційна відсталість у виробництві, безробіття і прояви бюрократизму в роботі державного апарату. Для їх вирішення стосовно до галузі сільського господарства В.М. Румянцев

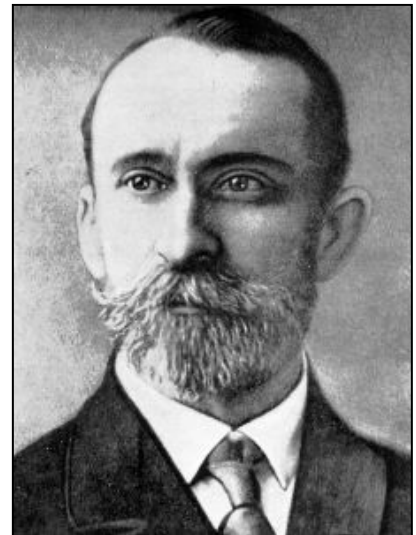
⁸⁵ Румянцев В. До Міжнародного дня кооперації (4 липня 1927 року). *Радянський селянин*. 1927. № 12 (10–30 черв.). С. 1–2.

⁸⁶ В. Р. За мінеральні удобрення в селянському господарстві. *Радянський селянин*. 1927. № 12 (10–30 черв.). С. 1–2.

⁸⁷ В. Р. Перше травня. *Радянський селянин*. 1927. № 9 (1–15 трав.). С. 3.

визначив найперспективніші напрями, що, на його думку, потребували негайної реалізації. На перше місце він поставив питання машинізації переробок с.-г. сировини (цукрові заводи і беконні фабрики), далі – прискорення землеоблаштування та збільшення асигнувань на меліорацію. Потім – здешевлення виробництва с.-г. машин і мінеральних добрив. Крім того, В.М. Румянцев ратував поширювати продуктивне скотарство, спеціальні та технічні культури й забезпечувати пільгове кредитування на сортове насіння і племінну худобу з боку уряду. Вирішення всіх їх за допомогою держави, на думку В.М. Румянцева, допомогло б подальшому «... піднесенню нашого сільського господарства»⁸⁸. Особливе захоплення у В.М. Румянцева викликав той факт, що починаючи з 1927 р. почали кредитувати селянство «... на купівлю в переселенців майна, неподільно зв'язаного з землею, та на викуп земельних поліпшень, зроблених переселенцями на землю, що їх вони мають покинути»⁸⁹. На що держава виділила 50 000 крб., а його розміри й порядок надання визначав Наркомзем УСРР і Українбанк згідно зі спільною розробленою «Інструкцією».

На фоні відносно незначних позитивних зрушень виділялися успіхи галузевих дослідних інституцій. Свого завершення отримали зональні системи ведення господарювання, насамперед, у Степу, Лісостепу та Поліссі⁹⁰. Надто радували досягнення вчених селекціонерів. Читаючи публікацію В.М. Румянцева, присвячену творінню професора А.О. Сапегіна на Одеській крайовій с.-г. дослідній станції – сорту озимої пшениці «Кооператорка», і сьогодні відчуваєш гордість. За показником посухостійкості він перевершив усі тогочасні сорти вітчизняної та іноземної селекційності, як і за хлібопекарськими якостями. Висіяна в п'яти округах (Одеському, Миколаївському, Херсонському, Першотравенському, Зіновіївському та АМСРР), у 1927 р. вона принесла 32 556 014 крб. прибутку державі⁹¹. Із 60 сортів озимої пшениці та ячменю, що тоді були у виробництві, її найбільше засипали до створеного згідно з постановою Української економічної наради від 24 червня 1927 р., Державного фонду чистосортного насіння й насіння трав. Неодноразово В.М. Румянцев застерігав про те, що при вирощуванні будь-якої польової культури потрібно дотримувати сортової агротехніки, а спірні питання вирішувати «... спільними зусиллями наших наукових робітників і культурних селян – хліборобів...». Характерним прикладом стала його проблемна стаття

А.О. Сапегін

⁸⁸ В. Р. Механізація і землевпорядження. *Радянський селянин*. 1927. № 10 (16–31 трав.). С. 2.

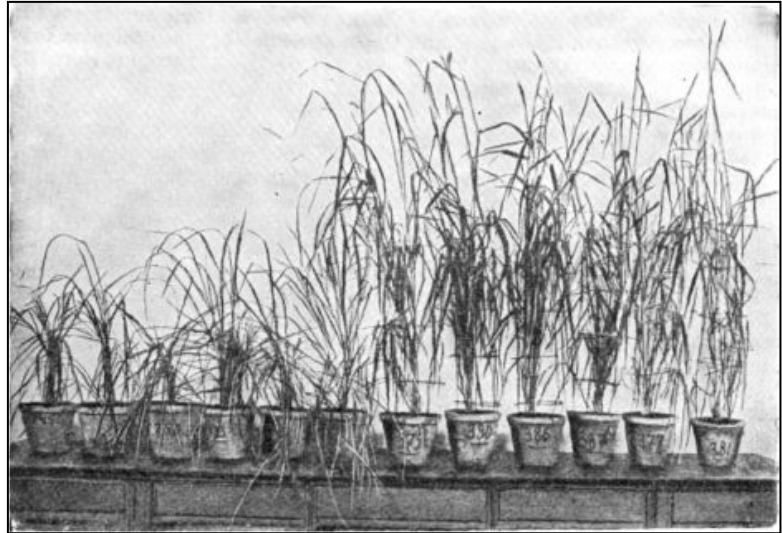
⁸⁹ Румянцев В. Про кредитування незможного селянства на купівлю майна в переселенців. *Радянський селянин*. 1927. № 10 (16–31 трав.). С. 3.

⁹⁰ Румянцев В. Досвідні станції та їхня робота. *Радянський селянин*. 1927. № 10 (16–31 трав.). С. 4–6.

⁹¹ Румянцев В. Про Кооператорку-переможницю. *Радянський селянин*. 1927. № 15 (1–15 серп.). С. 4.

відносно потреби боронувати чи не боронувати озимі хліба. Проаналізувавши досвід Херсонської дослідної станції за період з 1892 р., він довів, що таке робити необов'язково через «... невелику прибавку врожаю...» і то в окремі роки⁹². Тому закликав до раціоналізму й економічності доцільності при прийнятті остаточного рішення.

Для цих потреб В.М. Румянцев популяризує, наприклад, не нові наукові підходи в селекції рослин чи розведенні тварин, а різні методи радянської пропаганди: с.-г. гуртки сільської молоді, екскурсії, соцзмагання, виставки, курси і лекції, різноманітні книжки, плакати, листівки тощо, що рекомендувала партійна

«Кооператорка» посіву 1936 р.

влада для будівництва омріяного соціалізму. При цьому домінує головна теза усіх заходів, яку досить чітко розкриває В.М. Румянцев, – спочатку ідейно по-ленінськи загартований селянин, робітник чи науковець, а потім вже фахівець своєї справи. Другою за нею панацеєю вирішення всіх існуючих проблем, за В.М. Румянцевим, це колгоспне будівництво як вирішальний фактор подальшого розвитку аграрної науки і виробництва. З цього приводу він видає серію видань: «Що повинен робити с.-г. гурток на Україні» (1926); «Сам собі дослідник» (найпростіші показові спроби в селянському господарстві) (1926); «Початки сільськогосподарської грамоти» (підручник, 1927); «Досвідні станції» (1927); 5. «За зоотехнічні станції» (1927); «Коротка теорія та досягнення с.-г. досвідних станцій» (1927); «Берімось за штучне угноєння» (1927), а також публікує в Бібліотеці «Червоноармійця» (1927) серію нарисів: «Зайняті пари», «Які с.-г. рослини найкращі на Україні», «Землепорядкування та землекористування», «Як краще переводити землекористування», «За мінеральні угноєння», «Що дав Жовтень селу». У цей період близько сотні його науково-популярних і статей були надруковані в часописах «Український агроном», «Вісник НКЗС», «Радянський селянин» та ін. А ще були кіносценарії документальних фільмів: «Боротьба з посухою», «Шкідники», «Як дбати – так і мати»⁹³. У творчій спадщині В.М. Румянцева періоду його керівництва галузевою наукою УСРР трапляються і досить компетентні публікації з різних проблем ведення сільського господарства. Слід виділити з-поміж них досить потужну й викладену на широкій науковій основі публікацію про боротьбу з посухою.

⁹² Румянцев В. Чи треба волочити озимі засіви. *Радянський селянин*. 1927. № 9 (1–15 трав.). С 4.

⁹³ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 19.

У ній він, поклилаючись на дослідження вчених, прогнозує появу посухи у «... степовій Україні ... у травні та червні...» 1925 р., додаючи, що «... наука про погоду не точна». За основу всіх дій весняної засівної кампанії пропонує «... досягнення ... способів сухого землеробства...» з метою максимально раціонального використання вологи в ґрунті. Серед них, на його думку, необхідно: застосування оранки під ярину восени, а борони навесні; якщо орати під неї таки весною, то на «... 2^{1/2} – 3 вершки...» й услід боронувати»; тримати «землю пухкою», бо рілля за літо витрачає «... понад 100 000 відер води на дес. ...»; боротися з бур'янами через сівозміну, сортове насіння, багаторічні трави, чисті ранні пари та ін.; сіяти насіння у оптимальний термін посухостійкі рослини (кукурудзу, соняшник і просо)⁹⁴. Чим все відрізняється від сьогоднішніх реалій?

Працюючи в НКЗС УСРР, В.М. Румянцев постійно читає лекції на різноманітних агрономічних курсах, виступає на радіо, а також оприлюднює доповіді: «Проблеми організації зоотехнічних станцій» на Всеукраїнській нараді з досвідної справи, «Проблеми штучних угноєнь на Україні» під час роботи Всеукраїнського агрономічного з'їзду⁹⁵. У разі відсутності зав. сільгоспвідділу НКЗС УСРР Емельчененковиконує його функції, розсилаючи, наприклад, відповідні доручення на місця. Так, згідно з «Обіжником НКЗС УСРР» № 50/1051 від 18.05.1926 р. «з метою розширення і поглиблення вивчення вкраїнського сільського господарства й чинників його розвинення» доручалося крайовим с.-г. дослідним станціям з другої половини року «... вивчити мертвий с.-госп. реманент, як знаряддя с.-господарського виробництва, з точки зору а) економіки його пристосування, б) агрокультурної його доцільності та в) ступеню технічної досконалості»⁹⁶. Усе робилося за єдиним планомі методикою. Основний обсяг вивчення покладался на крайові дослідні станції, які діяли у п'яти ґрунтово-кліматичних умовах, на що їм додатково виділялося по 1500 крб. Мова йшла про: Полісся через Радомиську станцію та її новостворений відділ машиносправи, Київську на Білоцерківській філії для Правобережного Лісостепу, Лівобережний Лісостеп охоплювався Харківською станцією з філією в Полтаві, Південний Степ – машиноспробний відділ Одеської станції та Катеринославську станцію при Синельникові для умов Східного Степу. З огляду на відсутність необхідного кадрового потенціалу виділялися кошти на перепідготовку інших фахівців із виплатою їм 85–100 крб. на місяць при діючих вишах. Тогочасні галузеві вузи разом із проблемними н.-д. кафедрами НКО УСРР були методичним центром усього циклу такої форми досліджень за координування сільгоспвідділу НКЗС УСРР, що здійснювався протягом 1926–1927 рр.

⁹⁴ Рум'янец В. На боротьбу з посухою. *Радянський селянин*. 1925. № 4. С. 17–18.

⁹⁵ ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 18 зв.

⁹⁶ Про виконання кураєвого вивчення с.-г. реманенту. *Бюлетень Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Київ, 1926. Ч. 20. С. 356.

Із професійних або за посадою ініціатив В.М. Румянцева потрібно виділити спробу поставити справу сортовипробування на цивілізовану основу з максимальним використанням наукових підходів. При цьому особливо наголошувалося, що діюча на той час в УСРР система сортовипробування не враховує «... походження насінневого матеріалу...» при веденні первинного насінництва⁹⁷. З цією метою він запропонував чітку послідовну програму випробування сортів с.-г. рослин на дослідних станціях, яка була прийнята для дій Всеукраїнським товариством насінництва. Безперечно, така активність і, особливо, через засоби масової інформації не може не вражати! Свою справу разом з іншими партійними органами В.М. Румянцев виконав, і СГНКУ, пройшовши усі поневіряння і спроби знайти власне достойне адаптоване місце в радянській системі координат, 1 жовтня 1927 р. припиняє свою діяльність як окреме відомство. Як не дивно, все виглядає, але тим не менше з 1 грудня 1927 р. В.М. Румянцева наказом № 227/2113 від 16.11.1927 р. звільняють із займаної посади зав. дослідного відділу НКЗС УСРР і призначають заступником директора Харківської крайової с.-г. дослідної станції⁹⁸. Складається враження, що такий перебіг подій він начебто для себе попередньо вже передбачав. Принаймні, заповнюючи відповідно до постанови РНК СРСР від 21.09. та 14.12.1926 р. свій «Трудовий список», він у «Життєписі» зазначає: «маючи достатню теоретичну й практичну підготовку в громадсько-агрономічній роботі, бажаю продовжити її в одному з сільськогосподарських вузів як керівник відповідної кафедри агророботи». Як свідчить заява від 26.10.1927 р. до НКО УСРР, він для цього обирає Одеський сільськогосподарський інститут і посаду «... керівника катедри у справі агророботи...». Тим самим начебто доводячи, що влада дозволила йому право на вибір. Потім починаються цікаві речі. Спочатку в наказі про звільнення з'являється запис про вже іншу посаду і місце роботи, а саме – заступник директора Полтавської крайової дослідної станції (нонсенс, оскільки такої не існувало, а була Полтавська філія Харківської крайової дослідної станції – *авт.*)⁹⁹. 5.12.1927 р. виходить новий документ, або правильніше постанова, Президії ДНМК із погодженням інспектора с.-г. освіти НКО УСРР про призначення В.М. Румянцева «... штатним професором II групи по агророботі в Полтавський агрокооперативний політехнікум з 1 грудня 1927 р.»¹⁰⁰.

⁹⁷ Інформація. *Український агроном*. 1927. Ч. 5–6. С. 49.

⁹⁸ ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. – 1.12.1927 р. Арк. 18 зв.

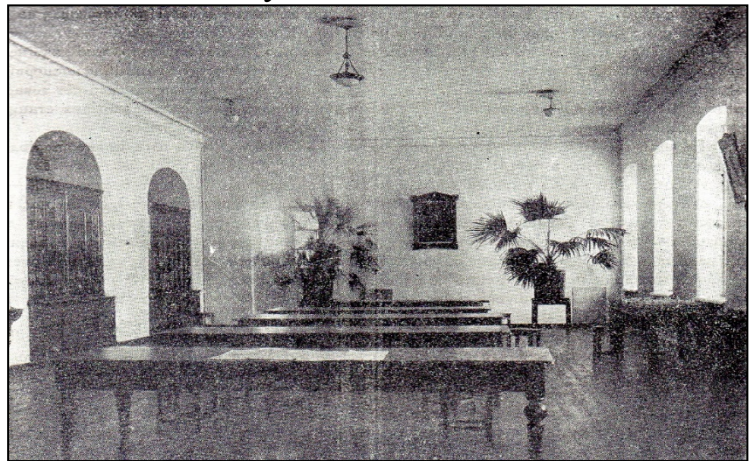
⁹⁹ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 5.

¹⁰⁰ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 26.

У ПОЛТАВСЬКОМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПОЛІТЕХНІКУМІ

Нещодавно знайдений у ЦДАВО України документ свідчить, що В.М. Румянцев свої освітні пріоритети планував на професорській посаді в Одеському сільгоспінституті, оскільки «... Полтава – все ж не Одеса, а с.-г. політехнікум – не с.-г. інститут...». Але, як виявилось, у справу втрутився «його величність випадок». Мова йде про випадкову зустріч В.М. Румянцева із знайомим йому директором Полтавського агротехнікуму В. Чугаєм й очільником Укрголовпрофосвіти Радченком на одній із нарад, що відбулася при НКО УСРР. Останній і «... вмовив поїхати до Полтави»¹⁰¹, враховуючи, що заклад входив у черговий четвертий «... реконструктивний період своєї історії, що припав на 1926 р. ...»¹⁰², а саме – процес перетворення в сільгоспінститут. А для цього потрібен був достатній кадровий потенціал професорів. Серед іншого, з цією метою було заплановано об'єднання

технікуму ще й із Полтавською с.-г. дослідною станцією. Мова йшла про те, за що недавно, «ратував» сам В.М. Румянцев, а саме сполучене існування агрокультурної частини закладу та відділу пристосування станції і створення таким чином нової кафедри агрокультурної роботи. Саме з цією метою і

Читальний зал при бібліотеці технікуму

був запрошений, без перебільшення, кращий спеціаліст нової справи не тільки в УСРР, а й СРСР – В.М. Румянцев. У листі від 8.12.1927 р. він писав: «В Полтаві я буду одночасно замісником директора дослідної станції, над якою згідно з рішенням Всеукраїнської наради по с.-г. освіті думаю зробити експеримент по організації «сполучення» з політехнікумом і створення двоєдиного центру!!!»¹⁰³. На жаль, не знайдено відомостей про перебування В.М. Румянцева на посаді заступника директора Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. Документно підтверджується тільки факт перебування «... спец. відділу вживання...»¹⁰⁴. Цей запис став останнім

¹⁰¹ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 23.

¹⁰² Чугай В. Полтавський сіл.-госп. політехнікум. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1927. Т. 1. С. IX.

¹⁰³ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 23.

¹⁰⁴ Полтавська сільськогосподарська дослідна станція. *Наукові установи та організації УСРР*. Харків : видання Держплану УСРР, 1930. С. 114.

у штатному розкладі установи на 1930 рік. Слід також наголосити, що серед умов переїзду до Полтави Румянцев «випросив» у Радченка ще дві позиції: закордонне відрядження і кваліфікацію на професора II групи. Вже 10.12.1927 р. виходить наказ по Полтавському с.-г. політехнікуму, згідно з яким В.М. Румянцев призначається професором «... на катедру агрокультурної роботи та зав. його агрокульт. відділом...»¹⁰⁵ (тобто деканом теперішнього вже факультету – *авт.*). Він став першим в УСРР, а кафедра відразу виступила методичним центром нового напрямку освітньої підготовки фахівців. З цією метою її завідувач окремою 31-сторінковою брошурою «Основні принципи та методи агрикультурної роботи с.-г. вузу» визначив головні її цілі: практичну – наблизити студентство до села й науково-дослідницьку – вивчати її спеціальні форми¹⁰⁶. Усе разом втілилось у спеціальний план агрокультурної роботи закладу, який 11 лютого 1928 р. затвердила його науково-методична комісія. Хоча перші кроки до його виконання почали робити ще в січні 1928 р. шляхом відкриття при ньому «... окремого дорадчого органу... «Агрикультурне Бюро»...»¹⁰⁷ та скликання 10 січня 1928 р. наради керівників зимових с.-г. шкіл «... для дорослих Полтавської округи...»¹⁰⁸. Безпосередньо кафедра відкрила їх дві – одну в селі Жуках Полтавського району, іншу в селі Черняхівці Чутівського району, а також організувала два рази тримісячні курси в селі Лутовинівці Кременчуцької округи і в селі Чубовому¹⁰⁹. Кафедра взяла участь і в роботах з підготовки посівної кампанії 1928 р., до якої долучилися студенти 3-го курсу. У 15 сільрадах і 40 протруйних пунктах вони протравили 18254 пуди насіння. Крім того, за програмою Полтавської дослідної станції було організовано 200 колективних дослідів у Полтавській, Кременчуцькій і Лубенській округі, а також в с. Горбанівці – прокатний пункт с.-г. техніки¹¹⁰. Усі ці заходи були здійснені під керівництвом і за безпосередньої участі В.М. Румянцева. Він очолив і проведення обстеження двох сіл – Жуки і Мачухи Полтавської округи, що знаходилися по обидва боки і в десяти верстах від Полтавської дослідної станції для «... простеження агрикультурної активності різних соціальних груп села...» і встановлення місця й ролі установи у повсякденному житті¹¹¹. Існувала ще одна причина проведення цього дослідження, яка мала швидше методичний характер. Як вказував В.М. Румянцев на той час: «... більш-менш удосконаленого методу... вивчення ефективності агророботи – це ще нова річ...», тому його

¹⁰⁵ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 17.

¹⁰⁶ Рум'яцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. вузів / Полтавський с.-г. політехнікум, Катедра агрокультурної роботи. Харків : Радянський селянин, 1928. Вип. 1. С. 4.

¹⁰⁷ Румянцев В., Білецький Ф. Короткий огляд агрикультурної діяльності Полтавського с.-г. політехнікуму. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2. С. 362.

¹⁰⁸ Румянцев В., Білецький Ф. Короткий огляд агрикультурної діяльності Полтавського с.-г. політехнікуму. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2. С. 368.

¹⁰⁹ Румянцев В., Білецький Ф. Короткий огляд агрикультурної діяльності Полтавського с.-г. політехнікуму. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2. С. 370.

¹¹⁰ Румянцев В., Білецький Ф. Короткий огляд агрикультурної діяльності Полтавського с.-г. політехнікуму. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2. С. 372.

¹¹¹ Румянцев В. Спроба вивчити агрикультурну активність різних соціальних груп села. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1927. Т. 2, № 12. С. 1.

провели «... за методою загального перепису всіх дворів...». Відразу виявилось, що від 35 до 49 % мешканців обох сіл взагалі не чули про існування агрономів, а ті, що знали про них, то згадували, насамперед, про дореволюційних. Однак, практично всі селяни в господарюванні застосовували різноманітні поліпшення, і, насамперед, середняки. Серед них угноєння використовували 23–43 %, поліпшення пару – 95 %, покращення насіння – 26–60 %, годівлю худоби за раціонами – 13 %. У незаможних селян ці показники виявилися меншими у відсотковому відношенні. Щодо місця й ролі Полтавської дослідної станції в цьому процесі, то виявилось, що від 10 до 25 % про неї не чули, а від 69 до 82 % її ніколи не відвідували. Як наслідок, було зроблено висновки, що аж ніяк не відповідали належному місцю і ролі «українського Ротамстеду», а саме: «1) що досвідна справа не має висновків, придатних для безпосередньої практики селянського господарства, 2) що вона не вміє передавати ці висновки селянинові, 3) не має літератури для села, 4) мало розповсюджує племінну худобу (дорого бере за поросят), 5) не вивчає непридатні землі, 6) не впливає на колективізацію сільського господарства»¹¹². Оскільки результати були опубліковані у провідних часописах УСРР і навіть в окремому першому випуску «Праць» кафедри агрокультурної роботи, то можна поставити запитання чи не вплинули вони згодом на долю Полтавської дослідної станції як окремої інституції, так і її співробітників у складні 30-ті роки минулого століття...? Потрібно ще розібратись!

Разом із директором закладу В. Чугаєм на сторінках журналу «Полтавський селянин» (№ 1 (19), 1928) В.М. Румянцев виступив із листом-зверненням «до всіх агрономічних робітників, земорганів, с.-г. кооперації та с.-г. шкіл»¹¹³ долучитися до нової форми «онаучування» українського селянства на чергові звершення, яку взяв на озброєння або широке втілення Полтавський с.-г. політехнікум. Потрібно зауважити, що відійшовши від безпосереднього керівництва галузевою наукою в УСРР, В.М. Румянцев усе ж не залишався осторонь проблем її чергового реформування. Наприклад, на сторінках часопису «Український агроном» (№ 4, 1928 р.) він виступив проти ліквідації «... дрібних» районних с.-г. досвідних станцій...» або передачі їх на місцевий бюджет, тим самим наголосивши, що це «... величезна помилка в принциповому підході до досвідних станцій, як самодовільних наукових

С.П. Кулжинський

¹¹²Рум'янец В. До питання про ефективність агророботи на селі. *Український агроном*. 1928. № 7–8. С. 81–83.

¹¹³Румянцев В. Агропохід, як метод агрикультурної роботи с.-г. вузів (досвід Х.С.Г.І.). *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. 1929. № 11. С. 1–10.

одиниць», оскільки кожна з них є «... гвинтик одного цілокрупного організму – крайової с.-г. досвідної організації»¹¹⁴. Де в чому його бачення збіглося із думкою більшості тодішніх провідних учених на кшталт С.П. Кулжинського, що стояли у витоків становлення сільськогосподарської дослідної справи на українських землях як організації. Апогеєм протистоянь у фаховому середовищі щодо місця й ролі як крайових, так і районних с.-г. дослідних станцій став Всеукраїнський з'їзд з с.-г. дослідної справи, скликаний на початку 1925 р. у Харкові. Третиною голосів (47) проти 83 вирішили основний тягар координації галузевих досліджень залишити за крайовими с.-г. дослідними станціями, але й експеримент з реорганізації районних теж призупинити, на відміну від РСФРР, але розпочата у цій республіці як «законодавця моди» тенденція на інституалізацію галузевої науки подальшою академізацією координації дослідницького процесу десь викликала «броженіє» серед українських учених. Їх узагальнив С.П. Кулжинський, який обґрунтував, що при «... корінній реорганізації сільського господарства...» потрібна докорінна перебудова «... форм організації с.-г. дослідної справи...». При цьому він доводив неспроможність крайових дослідних станцій «... утворених до революції за інших умов розвитку сільського господарства...». Тому, як і В.М. Румянцев, він вважав, що через «... поглиблену роботу районних с.-г. досвідних станцій...» у країні запрацюють повноцінно і галузеві науково-дослідні інститути»¹¹⁵. У влади, насамперед, через чергові зміни у РСФРР існувало дещо інше бачення майбутнього галузевого дослідництва в УСРР: запровадження його інституалізації без районних с.-г. дослідних станцій із дореволюційним статусом для потреб подальшої академізації усього процесу. У них В.М. Румянцев безпосередньо не брав участі пробував реформувати галузевий освітній процес із науковим наповненням спочатку в Полтаві, а потім у Харкові. Однак питання приєднання до технікуму Полтавської дослідної станції, як він планував, так і не набуло практичної реалізації. Постала перспектива його вирішення щодо Харківської крайової с.-г. дослідної станції та Харківського сільгоспінституту ім. Сельінтерна.

¹¹⁴ Рум'янец В. Завдання с.-г. досвідної справи на Україні (До майбутньої наради досвідників). *Український агроном*. 1928. № 4. С. 23.

¹¹⁵ Кулжинський С. Крайові с.-г. досвідні станції та спеціальні с.-г. дослідні інститути на Україні. *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1928. Т. 5, № 6. С. 57.

ПОВЕРНЕННЯ ДО ХАРКОВА

Після звільнення згідно з наказом № 145 від 2 квітня 1928 р. по Полтавській дослідній станції В.М. Румянцев, починає працювати старшим інспектором с.-г. освіти Укрпрофосвіти НКО УСРР¹¹⁶. На власне переконання, існувала й більш прагматична причина для зміни місця роботи. Мова йде про вирішення питання закордонного відрядження В.М. Румянцева, про яке він мріяв переходячи на роботу до Полтави. Практично через місяць, 17 травня 1928 р. виходить новий наказ № 10, тепер вже по Укрпрофосвіті НКО УСРР, згідно з яким В.М. Румянцева призначають професором на кафедру агророботи Харківського сільськогосподарського інституту¹¹⁷. Є всі підстави стверджувати, що обидві посади, у вузі й НКО УСРР, він займає одночасно або сполучено. Принаймні, як свідчать архівні документи, В.М. Румянцев 18 травня 1928 р. навіть як «... зав. с.-г. від. Укрпрофосвіти НКО...»¹¹⁸ бере участь у нараді з проблеми підвищення врожайності, яку провела Науково-Консультаційна Рада НКЗС УСРР за участю голови РНК УСРР В.Я. Чубаря та інших членів уряду. На зібранні слухали керівників крайових дослідних станцій про розроблені ними заходи підвищення врожайності сільськогосподарських культур у різних краях і районах. Знову йшлося про те, що здобутки «... у вигляді наслідків с.-г. дослідів ще занадто незадовільні», про існування певної прогалини між «.. дослідною станцією і селянством...», але її зможуть вирівняти «... агрікультурні бюро та кафедри с.-г. вишів...»¹¹⁹. Тим самим та діяльність, що її з усією силою й натхненням здійснював, або, точніше, започаткував і розвивав в УСРР В.М. Румянцев, офіційно отримала визнання та підтримку. До її втілення долучилися 25 дослідних с.-г. станцій і 250 с.-г. навчальних закладів різного рівня. Таким чином, на 1928 р. Харківський с.-г. інститут «перетягнув» на себе методичне керівництво від Полтави усією, всіляко підтримуваною партійним керівництвом республіки, діяльністю, що на той час розгорталася. За цих сприятливих обставин В.М. Румянцев продовжує «наповнювати» її теоретично й новими підходами в роботі. Для початку, відповідно до постанови Укрнауки та розпорядження № 21 від 3.07.1928 р. по НКО УСРР, перебуває у закордонному відрядженні в Німеччині та Данії з 22.06. по 6.08.1928 р.¹²⁰ Незважаючи на те, що поїздка виявилась «... короткочасною...», що «... відбилось на її

¹¹⁶ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 6.

¹¹⁷ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 6.

¹¹⁸ ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 9. Спр. 509. Арк. 6.

¹¹⁹ Тушкан Ю. До питання про підвищення врожайності. *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1928. Т. 5, № 5. С. 130–135.

¹²⁰ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 6.

результативності...»¹²¹, В.М. Румянцев досить детально ознайомився із системою організації усіх ланок с.-г. освіти обох країн, знайшовши навіть спорідненість через так звані зимові школи і «досвідні гуртки» (versucharinge) в Німеччині, які запровадив у своїй країні з 1921 р. директор Галльського інституту с.-г. рослин професор Рюмер. Усе побачене В.М. Румянцев узагальнив у спеціальній 61-сторінковій брошурі «С.-г. освіта та агрикультурна робота в Німеччині й Данії», що вийшла друком як випуск 1 «Праць» кафедри агрономічної роботи Харківського сільськогосподарського інституту ім. Сельінтерна, які почали виходити, починаючи з 1928 р. як спецвипуски до журналу «С.-г. освіта». У ній, між іншим, простежується «не заретушоване» захоплення В.М. Румянцевавзаємодоповнюваною постановкою системи галузевої освітньої підготовки, насамперед, у Німеччині. Та, й окремі аспекти ведення науки в її лоні, особливо в частині, що «дослідна станція працює на свій ризик...» і «...ніякого центрального керування немає...», а «...1–3 рази на рік улаштується з'їзд директорів, що обмінюються думками з приводу планів, програм роботи на дослідних станціях...»¹²² безкерівної та спрямовуючої участі партійних органів, згодом дасть підстави у 1938 р. «компетентним органам» згадати вільнодумство автору видання. Але це сталося пізніше!

Отже, після повернення, сповнений новими творчими планами і з великим оптимізмом подальшого розгортання агрокультурної роботи в УСРР, В.М. Румянцев активно поринув у роботу, роблячи усе можливе, щоб запровадити все побачене найкраще за кордоном. Виступаючи 24 жовтня 1928 р. на засіданні Бюро НКР УСРР, присвяченому розробці агрономічних заходів на 1928–1929 рр. за рахунок спеціального агрофонду, він аргументовано довів на хибності підходу щодо спрямування виключення «... с.-г. шкіл на розгортання н.-д. роботи...» у частині надання їм дотацій¹²³. Така позиція була підтримана присутніми на засіданні. У № 11 «Вісті ХСГІ ім. Сельінтерна» за 1929 р. В.М. Румянцев обґрунтовує ще один новий метод агрикультурної роботи – агропохід «... під час зимових канікул...» у скороченій назві «Тиждень соціалізму»¹²⁴. Сьогодні важко собі уявити без сарказму – чи потрібен він був селянинові за тиждень до свята Нового року? Але В.М. Румянцев запропонував цілу теорію й поетапний план дій для студентів перед «агропоходом»: 1. Нарада з районними агрономами і окрземвідділом. 2. Інформація (доповіді) місцевим партійним органам, колгоспсекціям, дослідним станціям. 3. Обговорення на загальних зборах студентів і в окремих групах. 4. Попереднє відвідування студентами району

¹²¹ Рум'янець В. Сільськогосподарська освіта та агрикультурна робота в Німеччині та Данії : (окр. відб. з журн. «С.-г. освіта», № 7–9) / Харківський с.-г. ін-т Сельінтерна, каф. агрон. роботи. Харків, 1928. С. 3. (Вісті Харківського сільськогосподарського інституту ; вип. 1).

¹²² Рум'янець В. Сільськогосподарська освіта та агрикультурна робота в Німеччині та Данії : (окр. відб. з журн. «С.-г. освіта», № 7–9) / Харківський с.-г. ін-т Сельінтерна, каф. агрон. роботи. Харків, 1928. С. 59. (Вісті Харківського сільськогосподарського інституту ; вип. 1).

¹²³ ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 9. Спр. 502. Арк. 373.

¹²⁴ Румянців В. Агропохід, як метод агрикультурної роботи с.-г. вузів (досвід Х.С.Г.І.). *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерна*. 1929. № 11. С. 1.

агропоходу. 5. Випуск інститутської стінної газети. 6. Інформування про похід зацікавлених організацій (окружна комісія в справі підвищення врожайності, профспілка і т. д.). А ще було потрібне повідомлення в місцевій пресі, а як у випадку «походу» студентів на чолі з В.М. Румянцевим ус. Коробочкино Чугуєвського району – ще й розклеїти по населеному пункту оголошення. Усе щось нагадувало піонерію з комсомолом – гасла і балаканину про комуністичні ідеали! Або будь-якими засобами відволікти селян від святкування релігійного свята – Різдва! Ідею про агропоходи «підхопили» в діяльності Полтавський с.-г. політехнікум і Кам'янець-Подільський СГІ, а після виходу «декрету про агромінімум

**Кам'янець-Подільський
сільськогосподарський інститут**

(ХарькОВК)...»¹²⁵ вони стали обов'язковими для усіх рівнів с.-г. освіти в УСРР. На цьому В.М. Румянець не зупинився і з не меншою наполегливістю «взявся» за колгоспи із настановою, що досягнення в роботі тепер будуть враховуватися не за показниками врожайності, а «... за агрикультурною активністю...» і «... ступенем і формами їхньої участі в ній»¹²⁶. У спеціальній брошурі «Агрикультурна активність с.-г. колгоспів» як випуск 5 кафедри агророботи ХСГІ за 1929 р. він навіть через рівень писемності членів колгоспів та кількості проведених курсів визначив сім головних пропозицій подальших дій у такій роботі. Наступного року через випуск 7 «Агрикультурна робота радгоспів» В.М. Румянець їх деталізує з розкриттям місця і ролі нових провідників – агроуповноважених на рівні кожної округи й ударних бригад із обов'язковою умовою передплати ними «... газети»¹²⁷. Апогеєм усіх теоретичних і практичних розробок став вихід у 1930 р. підготовленої В.М. Румянцевим програми курсу «Організація і методика агрикультурної роботи». У ній чи не вперше було наведено чітке визначення поняття «агророботи»: «... система державно-громадських заходів, що цілком виходить з економполітики радвлади та скеровані на соціалістичну перебудову сільського господарства»¹²⁸. Принаймні саме в такій редакції черговунебачену ніколи цивілізованим світом – «породівлю» радянської доби

¹²⁵ Румянців В. Агропохід, як метод агрикультурної роботи с.-г. вузів (досвід Х.С.Г.І.). *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. 1929. № 11. С. 7.

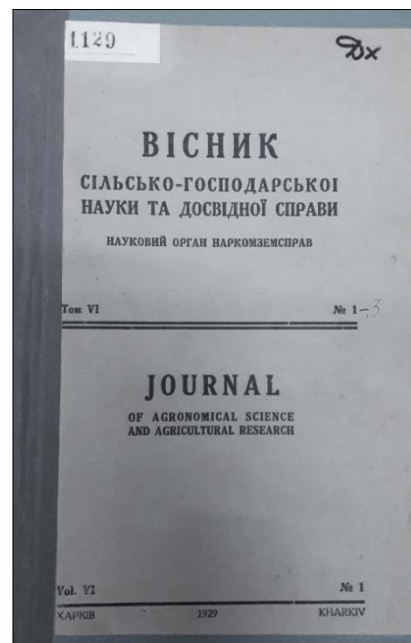
¹²⁶ Рум'янець В. Агрикультурна активність сільськогосподарських колгоспів. *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. Харків, 1929. Вип. 5/ Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, каф. агроном. роботи. С. 3.

¹²⁷ Рум'янець В. Агрикультурна робота радгоспів. *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. Харків, 1930. Вип. 7/ Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, каф. агроном. роботи. С. 18.

¹²⁸ Рум'янець В. Програма курсу «Організація і методика агрикультурної роботи» *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. Харків, 1930. Вип. 6 / Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, каф. агроном. роботи. С. 1.

пов'язану з колгоспно-радгоспним будівництвом було взято за основу і схвалено того ж року Всесоюзною конференцією аграрників-марксистів для практичної реалізації.

Незважаючи на такі видатні успіхи у справі запровадження складових агророботи в УСРР та визнання й авторитет у всьому СРСР, траплялись і недоречності, які призводили навіть до неприємних моментів у роботі, оскільки існували й інші напрями, що потребували вирішення при виконанні різноманітних доручень. Так, «за тяганину...» і невиконання доручення на рівні уряду «... в справі ... постанови РНК від 11.12.28 р. про поширення ветосвітніх установ...» В.М. Румянцев отримує «... зауваження» відповідно до розпорядження № 4 по НКО УСРР від 21.01.1929 р.¹²⁹. Та й не все так просто складалось із сприйняттям положень самої агрономічної роботи: окремі її методи почали критикувати ще з 1925 р. Як тоді було прийнято, робили це досить прозоро на сторінках чисельних періодичних видань, як центральних, так і місцевих. Очоливши Бюро с.-г. пропаганди НКЗС УСРР, В.М. Румянцеву як відповідальному за її реалізацію в теорії та практиці чи не з перших днів перебування на посаді прийшлося відстоювати головний принцип і методи її роботи на усіх рівнях сприйняття. Наприклад, на сторінках «Вісника НКЗС» багато дописувачів почала ставити під сумнів ефективність читань лекцій як застарілого методу агропропаганди. Систематизувавши «закиди» Войнікова, Ляховського, Земенського та Василевського, В.М. Румянцев наголосив, що «методи агропропаганди ще не вивчені, і в цьому всі опоненти сходяться, але коли починають критикувати старі чи накреслювати нові методи агропропаганди, – всі розходяться» і додавав: «розходяться тому, що кожен говорить трошки правди, трошки помиляється і трошки не договориює»¹³⁰. Через такий підхід В.М. Румянцев досить аргументовано довів, що найстаріший метод розповсюдження новітніх агрономічних знань серед населення – лекція – при умілому її проведенні продовжує залишатися чи не найефективнішим засобом радянської агропропаганди. У 1929 р. на сторінках наукового друкованого органу НКЗС УСРР – «Вісник с.-г. науки та досвідної справи» розгорнулася відкрита дискусія щодо опублікованої В.М. Румянцевим статті «Основні принципи і методи агрикультурної роботи с.-г. вузів», надрукованій в чотирьох номерах журналу «С.-г. освіта» (№ 2–3; 4; 11–12 за 1928 р. та № 3 за 1929 р.). Так, один з її опонентів –

Вісник сільсько-господарської науки та досвідної справи, 1929 р.

¹²⁹ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 30.

¹³⁰ Румянцев В. До дискусії про агропропаганду. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1926. № 7–8 (квіт.). С. 58.

Г. Красношарпа, фактично звинуватив автора в тому, що його «основні принципи агрикультури»: «ґрунтуються на найреакційніших педагогічних системах, які тільки знала робітнича кляса» й побудовані на «... метафізиці» або «метафізичній психології» й у «... світлі марксизму-ленінізму...» не мають до нього нічого спільного¹³¹. Нищівної критики зазнали навіть обидва запропоновані принципи або поділ агрикультурної роботи на педагогічну та практичну, в яких рецензент вбачав теж відлуння «буржуазного підходу» поділу науки на теорію і практику. Не меншої критики зазнали методи її втілення – лекції, бесіди, ілюстрації, демонстрації, виставки, екскурсії, агросуди, агрозаповіти тощо, не кажучи вже про неправильне розуміння розробником головного з усіх запропонованих, а саме – колективних, або, як їх називають, «... масових досвідів...»¹³². Мало того, на думку Г. Красношарпи, усе запропоноване В. Румянцевим нагадувало «... ідеї т. з. «суспільної агрономії», що «ґрунтувалась на поміщицьких та куркульських господарствах...»¹³³. Спроба В.М. Румянцева довести, що запропонована ним вертикаль відповідальних за запровадження агрикультурної роботи в радянському селі, а саме: 1) С.-г. колективи, 2) С.-г. кооперативи, 3) Земоргани, 4) С.-г. гуртки, 5) Гуртки сількорів, 6) Сельбуди, 7) Осередки ЛКСМУ, 8) Зимові школи та 9) Селяни-дослідники в змозі забезпечити «... корінну перебудову маси селянських г-в...»¹³⁴ та про некоректність порівнювати й тим більше «... змішувати громадську агрономію (земську) й радянську агрономію...»,¹³⁵ отримала ще більш жорстку і наповнену марксистсько-ленінськими догмами критику. Тепер вже інший опонент – Т. Білаш – не просто вказує, що В. Румянець «переклав» або «... перелицював» ідеї «суспільної агрономії» на «радянський лад...», а своїми принципами агрономічної роботи на селі запропонував «... систему, що схожа до тотожності на ту систему, яка історично виросла на обслуговуванні індивідуального селянського (куркульського) господарства...», а й натякнув, що потрібно розібратися, як так сталося, що «... парткомітети й за що ухвалили роботу т. Румянцева...»¹³⁶. тим самим побачивши у всьому так званий правий ухил... «нашої лінії»...», який базувався на підході, що й «... куркуль у свій час «вросте в соціалізм»...»¹³⁷. Були й прихильники бачення В.М. Румянцевим системи організації наукового забезпечення ведення аграрного сектору економіки в країні через агророботу, що спиралась на постанови XV з'їзду партії, який вказав на шляхи соціалістичної та технічної реконструкції народного господарства.

¹³¹ Красношарпа Г. Принципи й методи агрикультурної роботи на основі буржуазних теорій. *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1929. Т. 6, № 9. С. 112–127.

¹³² Красношарпа Г. Принципи й методи агрикультурної роботи на основі буржуазних теорій. *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1929. Т. 6, № 9. С. 122.

¹³³ Там само. С. 119.

¹³⁴ Румянець В. Трохи більше сумлінності та діловитості (відповідь тов. Красношарпі). *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1929. Т. 6, № 9. С. 129.

¹³⁵ Там само. С. 134.

¹³⁶ Білаш Т. Так не можна (відповідь т. Румянцеву на його відповідь на рецензію тов. Красношарпи). *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1929. Т. 6, № 9. С. 135–144.

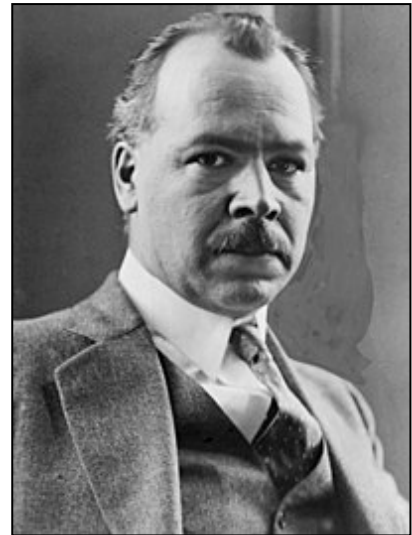
¹³⁷ Там само. С. 144.

Окрім того, пропозиції В.М. Румянцева повністю відповідали й завданням XVI партійної конференції, що затвердила п'ятирічний план будівництва крани, націлений на піднесення індивідуального селянського господарства для подальшого процесу усупільнення й колективізації. В.М. Румянцев вважав, що розроблені ним підходи ґрунтувалися на партійних рішеннях і сприятимуть усупільненню селянських господарств до 30 % і збільшенню врожайності, принаймні, зернових культур на 31,6% (у колгоспах) та на 53,6 % (в індивідуальних господарствах), тому досить відкрито й прозоро, а головне – переконливо на сторінках часописів відстоював свою позицію. Такі «прикросці» у сприйнятті доробку В.М. Румянцева зовсім не вплинули на бажання Президії ВАСГНІЛ мати у своїх лавах визнаного в країні фахівця справи, яка продовжувала набирати силу.

НА РОБОТІ У ВАСГНІЛ

Для початку В.М. Румянцев був звільнений 20.02.1930 р. згідно з розпорядженням НКО УСРР від 16.02.1930 р. «... за переходом на іншу роботу» і його «... відкомандировують в розпорядження ЦК КП(б)У по закінченню роботи з розробки програм з 5.06.1930 р. ...»¹³⁸. Після цього він переїжджає до Москви в розпорядження секретаріату Президії ВАСГНІЛ і починає працювати під безпосереднім керівництвом її президента – академіка М.І. Вавилова та добре йому знайомого по УСРР – М.М. Вольфа, що вважався третім віцепрезидентом академії і, вірогідно, рекомендував або ініціював переїзд В.М. Румянцева. Секретаріат Президії ВАСГНІЛ своїм зверненням № 133 від 26.07.1930 р. затребував у НКО УСРР його «... трудовий список...»¹³⁹. Через відсутність достовірних архівних документів подальша наукова доля В.М. Румянцева до кінця не відома. Певну допомогу в її розумінні відіграла його наукова спадщина, що не зменшувалася як у кількості видань, так і в тиражах. Так, 48-сторінкова брошура «Зайняті і чисті пари. Їх роль у піднятті врожайності» вийшла у світ у 1931 р. накладом 100 000 прим.¹⁴⁰. Її написання «навіяне» участю В.М. Румянцева у Всесоюзній нараді з урожайності в лютому 1931 р. Аналізуючи й інші його публікації «московського періоду» творчості, варто зупинитися на таких моментах: 1. Ще вищий рівень аналізу тих чи інших явищ на фоні світового контексту розуміння проблеми; 2. Максимальне наповнення їх кращими результатами із діяльності українських галузевих дослідних інституцій, особливо Полтавської дослідної станції; 3. Мінімізація партійних лозунгів із використанням тільки фахових цитат або «по ділу» керманичів країни; 4. Відхід від більшості принципів агропропаганди та популяризація новітніх досягнень експериментаторства вітчизняних дослідницьких центрів.

М.І. Вавилов

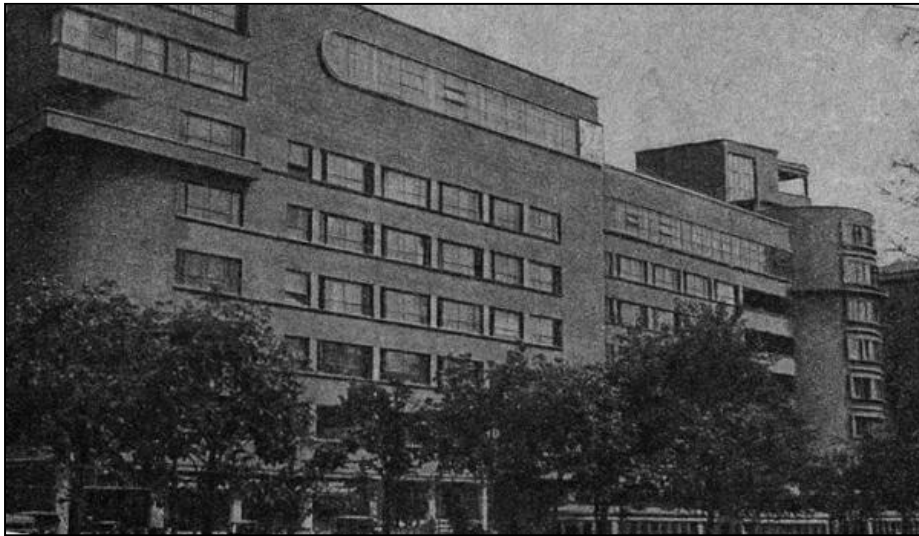
Мабуть, розгортання сфабрикованих політичних процесів проти наукової еліти, що, не виключено, змусили В.М. Румянцева переїхати до Москви, де там – «на самому денці душі» дали підстави для роздумів щодо власного майбутнього навіть одного з яскравих апологетів комуністичної ідеї... Але реалії були такими: дружина та дві доньки, а також рідна сестра на

¹³⁸ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 6–7.

¹³⁹ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 28.

¹⁴⁰ Румянцев В. М. Заняты́е и чистые пары. Их роль в поднятии урожайности. Москва : ОГИЗ Сельхозгиз, 1931. 48 с.

партійній роботі на Донбасі, змушували дбати про елементарний прожитковий мінімум, щоб вижити. Тому в новій 40-сторінковій брошурі «Сільськогосподарська наука на межі другої п'ятирічки. Із досягнень с.-г. науки СРСР», що вийшла друком у 1932 р. десятитисячним накладом, він пише: «наша країна – країна планового соціалістичного господарства...» та наполягає, що «... наука не може бути поза цього плану» і «... науково-дослідницька мережа повинна не тільки забезпечити виконання завдань», але й дати нові резерви для перевиконання плану, для прискорення темпів соціалістичного будівництва». А мова йшла не багато й не мало про найбільшу мережу галузевих установ у світі – 58 науково-дослідних установ і 400 зональних станцій, в яких працювали, разом із аспірантами, 16 тис.

Будівля ВАСГНІЛ

науковців під загальним керівництвом ВАСГНІЛ, що їй вдалося створити шляхом реорганізації раніше існуючої, на думку В.М. Румянцева, «... за обставин розгортання класової боротьби з контрреволюційним шкідництвом...» у вигляді Дояренка, Чайнова та ін. Саме так на початку 30-х рр. минулого століття міркував відповідальний за впровадження новітнього від галузевого експериментаторства на рівні СРСР! Все, що було зроблено до 1917 р. навіть на рівні світових відкриттів, він «... досить умовно...» відносив до «... наукового дослідження...», оскільки при вивченні агротехнічних прийомів був відсутній «... діалектичний підхід...» до тієї ж методики і до спектру виконаної роботи¹⁴¹. Коментарі, як кажуть, зайві! Та і як він міг по-іншому думати! Адже коло його наукових інтересів та й розуміння повсякденних реалій сформувались у системі виключно демократичного централізму. А він без плановості аж ніяк...!!!

Деякою мірою «згладив» ситуацію сам В.М. Румянцев в іншому колективному виданні – «Довідникові бригадира рільника зернового радгоспу з агротехніки і механізації зернових культур» (М., Сельхозгиз, 1933, 173 с.), виданого за його редакцією. Провал першого «сталінського»

¹⁴¹ Румянцев В. М. Сельскохозяйственная наука на грани второй пятилетки. М. ; Л. : Колхозгиз, 1932. С. 5–6.

п'ятирічного плану практично за всіма показниками рівня врожайності, особливо виробництва стратегічно важливого для подальшої мілітаризації країни – зерна, змусив владу прийняти спеціальні постанови. Так, РНК СРСР і ЦК ВКП(б) 20.09.1932 р. в документі «Про заходи по підвищенню врожайності» поставили перед колгоспами завдання «... боротьби (по-іншому більшовики не уявляли – *авт.*) за підвищення врожайності як головного і центрального завдання в галузі сільського господарства на даній стадії розвитку»¹⁴². З цією метою протягом 1933 р. всі колгоспи і радгоспи країни повинні були запровадити раціональні або науково обґрунтовані відповідно до ґрунтово-кліматичних зон сівозміни. Тим самим планувалося забезпечити виконання держзамовлення; отримати кращі попередники зернових культур; досягти позитивних результатів у боротьбі з бур'янами; раціонально використовувати робочу силу і тяглову силу, отримувати корми як у літній, так і зимовий періоди. Довідник вміщував кращі досягнення вітчизняної аграрної науки як дореволюційної, так і радянської доби, і сьогодні з багатьох позицій не втратив своєї «затребуваності», особливо за моніторингових досліджень. Незважаючи на 195 000 наклад, він згодом ще раз із доопрацюваннями побачив світ і вчергове приніс редактору всілякі преференції шани.

¹⁴². Справочник бригадира полевода зернового совхоза по агротехнике и механизации зерновых культур / А. С. Алов, М. М. Ланин, В. М. Румянцев[и др.] ; под ред. В. М. Румянцева. Москва : Сельхозгиз, 1933. С. 3.

КЕРІВНИЦТВО ОМСЬКИМ СІЛЬГОСПІНСТИТУТОМ

Визнання не забарилося. У січні 1936 р. В.М. Румянцева призначають директором Омського сільськогосподарського інституту ім. С.М. Кірова (нині – Федеральний державний бюджетний освітній заклад вищої освіти – Омський державний аграрний університет ім. П.А. Столипіна). Виш, що веде свою історію з 1918 р., тільки у 1935 р. отримує такий статус із присвоєнням імені С.М. Кірова та знаходиться у стані реформації. Займаючись, насамперед, чиновницькою роботою, В.М. Румянцев не полишає наукових пошуків. Його все більше цікавлять глобальні проблеми аграрного виробництва. Прикладом є його стаття українською мовою до щомісячного масового науково-популярного колгоспного журналу НКЗС УРСР «Хата-лабораторія» за грудень 1937 р, де він розкриває здобутки радянської науки у вирішенні «... фатальної для людства...» – «азотної проблеми»¹⁴³. З цією метою ним проведено спеціальні дослідження з прищеплення бульбочкових бактерій (горох) на небобових рослинах (ячмінь, пшениця) у вегетаційних дослідах. Окрім того, прищеплення бульбочкових бактерій на рицині, льоні, сафлорі та ін. прискорили розвиток цих рослин на 20 днів. Ученим було заплановано продовжити відповідні експерименти й на інших

Федеральний державний бюджетний освітній заклад вищої освіти – Омський державний аграрний університет ім. П.А. Столипіна

Московська державна академія ветеринарної медицини і біотехнології ім. К.І. Скрябіна

культурах. Але попрацювати В.М. Румянцеву довелося недовго. Вже у грудні 1937 р. він звільняється з посади і переходить на посаду професора Московського зооветеринарного інституту (нині – Московська державна академія ветеринарної медицини і біотехнології ім. К.І. Скрябіна). Однак, черговий переїзд до столиці

ькогосподарським рослинам. *Хата-лабораторія.*

тепер вже не врятував його від арешту. 10.09.1938 р. В.М. Румянцева засуджують УНКВС по Омській області за звинуваченням по статті 58-7-8-11 Кримінального кодексу РСФРР. Про перебіг подальших подій, пов'язаних з цим, не відомо. Не стало В.М. Румянцева у 1957 р. Він похований на 12-й ділянці Ваганьківського кладовища у Москві. На підставі Закону Російської Федерації прокуратурою Омської області 16.04.1999 р. В.М. Румянцев був реабілітований через відсутність складу злочину.

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ

Підсумовуючи, слід наголосити, що життєва і творча доля професора В.М. Румянцева деякою мірою нагадує класичний варіант знаменитого твору М.В. Гоголя «Тарас Бульба» відносно її сприйняття радянською владою – «я тебе породила, я тебе й знищила...!» Надавши можливість, що за царської доби в історії виглядало дуже проблематичним, реалізуватися природному таланту особистості, фактично, «безхатка» й «без роду і племені», при зміні у нього «дозволеного» сприйняття дійсності, розчинити без права на відновлення донедавна досить вагомого номенклатурного статусу. Тим самим він став одним із десятків тисяч освічених, обдарованих, які щиро повірили в «ленінські ідеали» і робили усе від них залежне на ділянці, за яку відповідали, щодо їх ствердження у свідомості тих, хто мав сумніви. Професору В.М. Румянцеву, судячи з творчої спадщини, таке вдавалося неабияк вдало. Понад дві сотні статей, три десятки брошур і книг, кіносценарії, виступи на радіо, читання лекцій перед різними категоріями слухачів – від селянина та студента до кращих фахівців своєї справи в країні, є яскравим свідченням цьому. На власне переконання, якби не десять років праці на різних державних посадах в аграрній сфері УСРР із можливістю контактувати із кращими фахівцями свого напрямку знань навіть світового виміру, ще не відомо, чи склалася б його творча доля так конструктивно і чи отримав би він такий високий авторитет і, головне, – відповідні знання та вміння. Можемо тільки здогадуватися!

Уже сьогодні маємо всі підстави вважати його одним із фундаторів нового напрямку організації науково-освітнього забезпечення ведення сільського господарства УСРР у 20-х роках минулого століття під назвою «агрономічна робота». За ним – як теорія, так і методологічне наповнення, а головне – широке її запровадження в УСРР, починаючи із кінця 20-х – до початку 30-х років ХХ ст. Напрацьований напрям в республіці потім поширився на весь СРСР. Сьогодні за змістом і методами роботи він виглядає з окремих позицій навіть абсурдним. Але для свого часу принципи агророботи дозволили діючій владі через відсутність сучасних засобів комунікацій не просто мати досить об'єктивну картину всіх складових сільського життя, а й навіть відповідно реагувати на вирішення нагальних проблем, при цьому не витрачаючи додаткових коштів для тих хто моніторив ситуацію, а здебільшого спираючись на їхній ентузіазм. Вцілому все відіграло позитивну роль в умовах колективного господарювання. Потрібно згадати і про внесок В.М. Румянцева у відбудову Донбасу після громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії, а також ствердження нових форм системи наукового забезпечення вітчизняного сільського господарства. Не менш значущим виявився його внесок в організацію галузевого освітнього процесу, насамперед, для теперішніх

Полтавської державної аграрної академії та Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Все інше, як кажуть, час усе розставить по своїх місцях! Сьогодні всі провідні енциклопедичні видання України, а саме: «Енциклопедія сучасної України» та «Енциклопедія історії України» прийняли біобібліографічні відомості про В.М. Румянцева для надрукування, а і інформацію про його «дітище» – агрономічну роботу.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ В.М. РУМ'ЯНЦЕВА

1923

1. *Рум'янцев В. Про обробіток ґрунту і посівів у посушливій місцевості. Рад. Донбас, 1923. 56 с.

1924

2. *Рум'янцев В. Про результати годівлі корів, 1924. 52 с.
3. *Рум'янцев В. Пролетарське землеробство в Донбасі. 1924. 50 с.
4. *Рум'янцев В. До покращення господарств в Донбасі. 1924.

1925

5. *Рум'янцев В. Весняна засівна кампанія. Харків : ДВУ, [1925]. 32 с.
6. В. Р. До питання про постановку сільсько-господарської пропаганди на селі. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 19–20 (жовт.). С. 39–41.
7. Рум'янцев В. Из прошлого. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 3–4. С. 61–63.
8. Рум'янцев В. На боротьбу з посухою. *Радянський селянин*. 1925. № 4. С. 17–18.
9. Рум'янцев В. О методах агропропаганды на местах. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 11–12 (черв.). С. 4–14.
10. Рум'янцев В. О сельскохозяйственной пропаганде на Украине (организационный момент). *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 7–8 (квіт.). С. 2–3.
11. Рум'янцев В. По поводу одной заметки в «Коммунисте». *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 9–10 (трав.). С. 90.
12. В. Р. Про координацію роботи сільськогосподарської пропаганди серед різних установ та організацій (З плану Бюро с.-г. пропаганди Наркомземсправ'у). *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1925. № 17–18 (верес.). С. 34–37.
13. *Рум'янцев В. Про селянські буряки на радянських цукроварнях. [1925].
14. Рум'янцев В. На боротьбу з посухою. *Радянський селянин*. 1925. № 4. С. 17–18.
15. Одинцов, Гусятинський, Рум'янцев Про організацію районних секретаріатів по сільськогосподарській пропаганді (райагросекретаріати).

* Наукові праці і статті не переглянуті дефізипозначены зірочкою «*».

Бюлетень Народного Комісаріату земельних справ. 1925. Ч. 5–6 (1 верес.–1 жовт.). С. 95–96. (Дод. до «Вісника НКЗС УСРР», № 17–18).

16. Румянцев В. Про пропаганду конкурсу сільського господарства в 1925–1926 році. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР.* Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 19–20 (жовт.). С. 34–36.

17. Румянцев В. Про селянські буряки на радянських цукроварнях (про відродження селянського цукробурякосіяння). Харків : Книгоспілка, 1925. 24 с.

18. Винников, Румянцев, Гусятинський Про складання зводних планів по агропропаганді та налагодження керівництва роботою райагросекретаріатів. *Бюлетень Народного Комісаріату земельних справ.* 1925. Ч. 14 (23–30 листоп.). С. 266. (Дод. до «Вісника НКЗС УСРР», № 19–20).

19. Румянцев В. Рецензія. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР.* Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 9–10 (трав.). С. 99. Рец. на кн. : «Сільська бібліотека» – зразковий каталог для комплектування сільських бібліотек / під ред. В. Ф. Логінова і В. І. Прозоровської ; вид. Головополітосвіти УСРР. Держвидав. 1925. 28 с.

20. Румянцев В. Рецензія. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР.* Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 9–10 (трав.). С. 100–101. Рец. на кн. : Б. А. Балицкий «Форма связи с.-х. опытных учреждений с с.-х. школой, агрономической организацией и земледельческим населением» / изд. Херсонской с.-х. опыт. станции, отдела применения. 1924. 18 с.

21. *Румянцев В. Що таке лушчіння ґрунту і чим воно корисне. [1925].

22. Румянцев В. Як досягти добрих урожаїв на селянських полях. Харків : Рад. селянин, 1925. 63 с.

1926

23. Румянцев В. Буденні герої. *Радянський селянин.* 1926. № 18 (30 верес.). С. 1–2.

24. Румянцев В. Дев'яті роковини (1917–7/XI-1926 р.). *Радянський селянин.* 1926. № 19 (1–15 жовт.). С. 1–3.

25. Румянцев В. До дискусії про агропропаганду. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР.* Харків : Рад. селянин, 1926. № 7–8 (квіт.). С. 58–60.

26. Румянцев, Алексахин До краєвого вивчення с.-г. реманенту. *Бюлетень Народного Комісаріату земельних справ.* 1926. Ч. 20. С. 356. (Дод. до «Вісника НКЗС УСРР» № 19–20).

27. Румянцев В. За революцію в селянському господарстві. *Радянський селянин.* 1926. № 20 (16–31 жовт.). С. 2–3.

28. Румянцев В. З подорожі до Полісся (нотатки агронома). *Радянський селянин.* 1926. № 5 (1–15 берез.). С. 48.

29. Румянцев, Гусятинський Краєвим с.-госп. досвід. станціям. *Бюлетень Народного Комісаріату земельних справ.* 1926. Ч. 20. С. 356–357. (Дод. до «Вісника НКЗС УСРР» № 19–20).

30. *Румянцев В. Початки сільськогосподарської грамоти» : підручник. 1927.

31. Резніков М. З., Румянцев В. М. Про місячник «Рад. селянин». *Бюлетень Народного комісаріату земельних справ УСРР*. К., 1926. Ч. 48 (23–31 груд.). С. 48. (Дод. до «Вісника НКЗС УСРР» ; № 23–24).

32. Румянцев В. Про сільсько-господарські гуртки, їхнє завдання та роботу. *Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР*. Харків : Рад. селянин, 1926. № 1–2 (січ.). С. 28–32.

33. Румянцев В. Режим економії в сільському господарстві. *Радянський селянин*. 1926. № 11–12 (1–31 черв.). С. 3–4.

34. Рум'янцев В. Сам собі дослідник (найпростіші показові спроби в селянським господарстві). Харків : Рад. селянин, 1926. 84 с.

35. Румянцев В. Сторінками провініціальної преси. II. Рільництво. *Вісник Народного Комісаріату земельних справ*. 1926. № 13–14 (лип.). С. 79–83.

36. Румянцев В. Що й як повинен робити сільськогосподарський гурток на Україні (праця с.-г. гуртка в зв'язку з перспективним планом відбудування сільського господарства на Україні). Харків : Рад. селянин, 1926. 11 с.

37. Румянцев В. Як досягти добрих урожаїв на селянських полях. Харків : Рад. селянин, 1926. 63 с.

38. Румянцев В. Як переводитиметься землеустрій в лісо-степовій смузі на Поліссі. Харків : Книгоспілка, 1926. 19 с.

1927

39. Румянцев В. Берімося за штучне угноєння. Харків : Вид-во НКЗС УСРР, 1927. 30 с.

40. Румянцев В. Більше уваги буркунові. *Радянський селянин*. 1927. № 5 (1–15 берез.). С. 15.

41. Румянцев В. До Міжнародного дня кооперації (4 липня 1927 року). *Радянський селянин*. 1927. № 12 (10–30 черв.). С. 1–2.

42. Румянцев В. До соціалізму. *Український агроном*. 1927. Ч. 10–11. С. 6–7.

43. Румянцев В. Досвідні станції та їхня робота. *Радянський селянин*. 1927. № 10 (16–31 трав.). С. 4–6.

44. Румянцев В. Досвідні станції та що вони дають селянству. Харків : Радянський селянин, 1927. С. 121.

45. Румянцев В. Жовтенята серед сільськогосподарських рослин. *Радянський селянин*. 1927. № 19–20 (1–31 жовт.). С. 31–33.

46. *Румянцев В. За зоотехнічні станції. 1927.

47. *Румянцев В. За мінеральні угноєння. 1927. (Бібліотека Червоноармійця).

48. В. Р. За мінеральні удобрення в селянському господарстві. *Радянський селянин*. 1927. № 12 (10–30 черв.). С. 1–2.

49. *Румянцев В. Зайняті пари. 1927. (Бібліотека Червоноармійця).

50. Румянцев В. Землепорядкування та землекористування. 1927. (Бібліотека Червоноармійця).

51. Інформація [В. Рум'янцев]. *Український агроном*. 1927. Ч. 5–6. С. 49.

52. *Румянцев В. Коротка теорія та досягнення с.-г. досвідних станцій. 1927.

53. В. Р. Основні завдання сільського господарства. З постанов IV З'їзду рад) . *Радянський селянин*. 1927. № 10 (16–31 трав.). С. 1–2.

54. Рум'янцев В. Начатки сільськогосподарської грамоти (підручник). Харків : Рад. селянин, 1927. 276 с.

55. В. Р. Перше травня. *Радянський селянин*. 1927. № 9 (1–15 трав.). С. 2–3.

56. Румянцев В. Проблеми поширення штучних угноєнь на Україні та роля громадської агрономії. *Український агроном*. 1927. Ч. 9 (верес.). С. 5–10.

57. *Румянцев В. Проблеми хемізації сільського господарства на Україні та завдання агророботи. *Український агроном*. 1927. № 4.

58. Румянцев В. Про Кооператорку-переможницю. *Радянський селянин*. 1927. № 15 (1–15 серп.). С. 3–4.

59. В. Р. Про кредитування незаможного селянства на купівлю майна в переселенців. *Радянський селянин*. 1927. № 10 (16–31 трав.). С. 3.

60. Румянцев, Лисенко Про порядок списання з балансу досвідних станцій сум заборгованості пролонгованої за постановою УЕН з 26.VII.-27 р. *Бюлетень Народного Комісаріату земельних справ*. 1927. Ч. 37 (1–7 жовт.). С. 486.

61. *Румянцев В. Спроба вивчити агрикультурну активність різних соціальних груп села. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1927. Т. 2, № 12.

62. Румянцев В. Спроби з великою рогатою худобою на досвідних станціях України. *Український агроном*. 1927. Ч. 5–6 (трав.–черв.). С. 18–22.

63. Румянцев В. Стан і досягнення с.-г. досвідних установ України. *Український агроном*. 1927. Ч. 11–12 (жовт.–листоп.). С. 75–78.

64. Румянцев В. Чи треба волочити озимі засіви. *Радянський селянин*. 1927. № 9 (1–15 трав.). С. 4.

65. *Румянцев В. Що дав Жовтень селу. 1927. (Бібліотека Червоноармійця).

66. В. Р. Що зробили й роблять с.-г. досвідні станції України для селянства. *Радянський селянин*. 1927. № 8 (16–30 квіт.). С. 5–6.

67. *Румянцев В. Які с.-г. рослини найкращі на Україні. 1927. (Бібліотека Червоноармійця).

68. *Румянцев В. Як краще переводити землекористування. 1927. (Бібліотека Червоноармійця).

1928

69. Рум'янцев В. До питання про ефективність агророботи на селі. *Український агроном*. 1928. № 7–8. С. 81–83.

70. Рум'янцев В. Завдання с.-г. досвідної справи на Україні (До майбутньої наради досвідників). *Український агроном*. 1928. № 4. С. 23.

71. Румянцев В., Білецький Ф. Короткий огляд агрикультурної діяльності Полтавського с.-г. політехнікуму. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2. С. 359–375.

72. Рум'янцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. вузів / Полтавський с.-г. політехнікум, Катедра агрокультурної роботи. Харків : Радянський селянин, 1928. Вип. 1. 31 с.

73. Румянцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. ВУЗ'ів. *Сільськогосподарська освіта*. 1928. № 2–3.

74. Румянцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. ВУЗ'ів [продовж.] *Сільськогосподарська освіта*. 1928. № 4.

75. Румянцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. ВУЗ'ів [продовж.] *Сільськогосподарська освіта*. 1928. № 11–12.

76. Рум'янцев В. Сільськогосподарська освіта та агрикультурна робота в Німеччині та Данії : (окр. відб. з журн. «С.-г. освіта», № 7–9) / Харківський с.-г. ін-т Сельінтерну, каф. агрон. роботи. Харків, 1928. 61 с. (Вісті Харківського сільськогосподарського інституту ; вип. 1).

77. Румянцев В. Спроба вивчити агрикультурну активність різних соціальних груп села. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2, № 12. С. 1–17.

78. Румянцев В. Спроба вивчення агрикультурної активності селянина-культурника і впливу досвідної станції на околишні села. *Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму*. 1928. Т. 2, № 13. С. 1–8.

1929

79. Рум'янцев В. Агрикультурна активність сільськогосподарських колгоспів. *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. Харків, 1929. Вип. 5 / Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, каф. агроном. роботи. 30 с.

80. Румянцев В. Агропохід, як метод агрикультурної роботи с.-г. вузів (досвід Х.С.Г.І.). *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. 1929. № 11. С. 3–10.

81. Румянцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. ВУЗ'ів [закінч.] *Сільськогосподарська освіта*. 1929. № 3.

82. Румянцев В. Трохи більше сумлінності та діловитості (відповідь тов. Красношапці). *Вісник с.-г. науки та досвідної справи*. 1929. Т. 6, № 9. С. 128–134.

1930

83. Рум'янцев В. Агрикультурна робота радгоспів. *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. Харків, 1930. Вип. 7 / Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, каф. агроном. роботи. 24 с.

84. Рум'янцев В. Програма курсу «Організація і методика агрикультурної роботи» *Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну*. Харків, 1930. Вип. 6 / Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, каф. агроном. роботи. 8 с.

1931

85. Румянцев В. М. Занятые и чистые пары. Их роль в поднятии урожайности. Москва : ОГИЗ Сельхозгиз, 1931. 48 с.

1932

86. Румянцев В. М. Сельскохозяйственная наука на грани второй пятилетки. Из достижений сельскохозяйственной науки СССР. М. ; Л. : Колхозгиз, 1932. 40 с.

1933

87. Справочник бригадира полевода зернового колхоза по агротехнике и механизации зерновых культур / А. С. Алов, М. М. Лапин, В. М. Румянцев, А. А. Савченко-Бельский, А. В. Коварев ; под ред. В. М. Румянцева. Москва : Сельхозгиз, 1933. 173 с.

1937

88. Румянцев В. М. Азот повітря – на живлення сільськогосподарським рослинам. Хата-лабораторія. 1937. № 12. С. 54–55.

ІЗ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В.М. РУМЯНЦЕВА (ПЕРЕДРУКИ ПРАЦЬ ІЗ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)*

На боротьбу з посухою

*Передрук із видання:
Радянський селянин. 1925. № 4. С. 17–18.*

Цього року може статися посуха.

Учені, що вивчають природу, гадають що хоч у березні та квітні й перепадатимуть дощі, але треба все таки в значній частині степової України чекати в травні та червні посухи. Цеб-то 1925 року може бути посуха.

Нас попередили про суху. Але це зроблено не для того, щоб ми опустили руки, а щоб уважніше перевели весняну засівну кампанію.

Хай, навіть, на цей раз учені помилилися, бо наука про погоду не точна. Але заходи проти посухи не пошкодять господарству, хоч посухи й не буде.

Коли є хоч маленькі ознаки, що 1925 року може бути посуха, то селянин мусить так чи инакше забезпечити себе від невржаю. Цього ми досягнемо, додержуючись способів сухого хліборобства, тоб-то, що найдоцільніше використовуватимемо всю воду, що є в ґрунті та випадає дощем.

Цим ми досягнемо великих урожаїв.

Треба вміти використовувати воду.

Це є чергове завдання селянина — степовика, що йому повсякчас загрожує посуха. Для цього потрібні знання та уперта практична робота на полі.

Спробуємо дати де-кілька корисних порад та укажемо способи боротьби з посухою, що їх треба перевести по весні.

«Плуг в осени, а борона весною».

Селяне, що добре знають своє діло, виорали під ярину ще в-осени. Ці селяни більше забезпечені посухи, ніж ті, що оратимуть під ярину весною.

Але для того, щоб від осінньої оранки мати більше користи, треба цю ріллю ранньою весною заволочити. Для цього не треба чекати, доки зовсім ростане сніг. Аби тільки можна було на ріллю пустити коняку з лехкою бороною—зараз і захожуйтеся волочити.

Волочити ріллю треба аж доки зовсім розволочиться велике груддя. **Можна заволочити не все поле зразу, а тільки ті місця, що трохи протряхли**, а потім і решту ниви, як тільки можна буде на ріллю випустити коняку з бороною.

Рання волочінка осінньої ріллі зберігає в ґрунті воду й не дає ґрунтові швидко висихати. Після такої волочінки, коли дозволяє погода та сама рілля,

* Праці В.М. Румянцева подано мовою оригіналу.

можна поле підпушувати культиватором. А коли господарство не має культиватора, то ріллю треба заволочити в 3–4 борони.

Коли на останній ріллі є великі і дуже тверді грудки, що не розбиваються бороною на ріллю пускають пружинну борону або культиватор, який би підпушував землю, не перевертаючи її зверхнього ґрунтового шару.

Що робити, коли під ярину не було виорано в осени.

Коли селянин не зорав під ярину в-осени, то йому треба орати ранньою весною в 2^{1/2}–3 вершки завглибшки й услід заволокати. Поле, виоране ранньої весни, треба засівати пізньою яриною. До сівби пізньої ярини ріллю треба очищати від бур'янів.

Друзі посухи—вороги господарства.

Друзі посухи й вороги урожаїв й є ось хто:

1. Тверда земля, особливо, коли після дощу рілля взялася корою.
2. Бур'яни,
3. Брак чистих парів.
4. Густі засіви,
5. Пізній обробіток землі, а через це несвоєчасна сівба,
6. Брак у засівах посухотривалих рослин.

Рілля мусить бути пухкою зверху.

З твердої ріллі дуже швидко вивітрюється вохкість. За літо з такої ріллі може вивітритися понад 100.000 відер води на дес.

Отже, селянинові треба під час посухи тримати землю пухкою. Тоді вона менше витрачає води.

Тому міжрядній обробіток у посушливі роки має велике значіння. Станнього часу широкими рядами сіють не самі тільки просапні рослини (кукуруза, соняшники, буряки то-що), а почали сіяти широкими рядами й ранню ярину. Тепер зрозуміло, для чого волочать по весні озимину. Борона розриває на озимині ту кору, що засохла після весняних дощів. Тому агрономи й радять волочити рано по весні осінню оранку, щоб розбити груддя й зробити ріллю пухкою.

Все це робить селянин для того, щоб земля менше випарювала води.

Пухка рілля, добре виорана та заволочена бороною, краще вбирає в себе дощову воду, допомагає розвиватися корисним для рослин мікробам, а також дозволяє корінням рослин добре розвинутися.

Винищуйте бур'яни.

Бур'яни, що густо вкривають селянські поля, живуть і розплоджуються, висмоктуючи ті поживні речовини, що потрібні для культурних рослин.

Бур'яни п'ють і випаровують ту дорогоцінну воду, що її так доводиться зберігати. Отже, з бур'янами треба боротися, а тому:

1. Всякими способами треба винищувати бур'яни на селянських полях і обніжках, доки вони не почали цвісти. Тут до роботи треба ставитись гуртом—усією громадою.

2. Треба збільшити площу просапних рослин (кукурузи, соняшників тощо), а далі на цій землі заводити міжрядний обробіток.

3. Збільшувати площу чистих ранніх парів, полоти їх і частіше волочити.

4. Правильно чергувати рослини.

5. Зменшити площу ранньої ярини.

6. Сіяти чисте добірне зерно.

7. Треба засівати трави.

Робітничо-Селянський Уряд саме розробляє постанову, що вийде, як закон проти засмічености селянських полів. Винищувати бур'яни—це значить боротися з посухою.

Сіяти треба в свій час.

Коли немає осінньої ріллі, то треба орати як найраніше на весні, бо рання весняна оранка, хоч і гірша від осінньої, але краща від пізньої. Кожен прогаяний день оранки зменшує врожай на декілька, пудів.

Сіяти ранню ярину треба на осінній ріллі. Пізню ярину можна сіяти й на весняній ріллі, коли немає осінньої.

Посуха буває тоді, коли нема дощів у травні та червні. Коли своєчасно засіяні рослини встигнуть добре укріпитися до цього часу, то вони легко витримують посушливі місяці.

Це можна бачити в кожному селі.

Сійте посухотривалі рослини.

Щоб успішніше боротися з посухою, треба засівати посухотривалі рослини.

Цього року як найбільше треба сіяти кукурузи, соняшників, проса. Вони допоможуть нам тоді, коли ярини не вродить того, що родить звичайних років.

У степовій смузі треба готуватися до посухи.

Про посуху треба згадувати щодня.

О методах агропропаганды на местах

Передрук із видання:

Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР. Харків : Рад. селянин, 1925. Ч. 11-12 (черв.). С. 4-14.

Агропропаганда ведеться у нас слабо и не только потому, что мы еще не разрешили, как следует организационной стороны дела, но и по тому, что мы мало занимались ея методами. А этот вопрос является чрезвычайно важным и интересным, именно для нашей советской агрономии, на плечи которой падает эта трудная, но и весьма почетная роль—быть застрельщиками революции в сельском хозяйстве.

Какими методами велась раньше с.-х. пропаганда? Обычно в этом вопросе все сходились на курсах, лекциях, с.-х. выставках, листовках плакатах. Дальше этого не шли, и в деле с.-х. пропаганды мы и раньше топтались и теперь продолжаем топтаться на одном месте.

К сожалению мы пока не располагаем достаточными данными для того, чтобы настаивать на определенных и проверенных методах с.-х. пропаганды, но тем не менее этот вопрос надо поставить на обсуждение наших земельников вообще и агрономов в частности.

Только эту скромную задачу пристраиваем мы, затрагивая в настоящей статье вопросы методов с.-х. пропаганды.

Какое первое требование мы предъявляем к методам с.-х. пропаганды?

Первое требование, какое мы предъявляем к методам с.-х. пропаганды заключается в том, чтобы они были *массовыми*. Нам сейчас ясно, что по пути восстановления сельского хозяйства лежат не в подеме отдельных, выделившихся крестьянских хозяйств, а в подеме всей массы крестьянских хозяйств в целом. Поэтому и методы с.-х. пропаганды должны бить в одну точку—массового подема крестьянских хозяйств. Какой будет толк, если наша с.-х. пропаганда будет замыкаться в пределах какого-нибудь отдельного хозяйства, пусть даже, хорошо усвоившего все преподаваемые ему агрономические знания? Мы не достигнем своей цели — революции сельского хозяйства, а именно так, а не как либо иначе надо ставить вопрос, т. е. уничтожения дедовских способов его ведения, до тех пор, пока мы с'умеем поднять на ноги большинство крестьянских хозяйств, пока мы не с'умеем развить крестьянскую самодеятельность.

Конечно, каждый агроном и каждый земельник, занимающийся с.-х. пропагандой на селе, не должен быть утопистом, не должен думать, что крестьянин после первого-второго знакомства с той или иной пропагандируемой идеей тотчас согласиться на ее осуществление.

Задача пропагандистов должна быть скромнее, она должна сводиться только к тому, чтобы пробудить крестьянскую самодеятельность, чтобы заинтересовать крестьянство каким-нибудь определенным вопросом.

Вот, если мы с'умеем этого добиться, мы скажем, что посеянное нами семя с.-х. знаний дало добрые всходы— наша цель тогда будет достигнута.

Итак, общая цель с.-х. пропаганды—революция в сельском хозяйстве, при чем методы ее должны быть рассчитаны на пробуждение и поднятие крестьянской самодеятельности.

Однако, когда мы в былое время политической борьбы с самодержавием ставили себе целью революцию в стране— это не значило, что каждый пропагандист, идя на тот или иной завод, ставил себе задачей—объявить там революцию. Политический пропагандист, пока не были выявлены живые силы в стране, пока революционное самосознание не восторжествовало среди трудящихся масс,— не ставил себе этой общей задачи, а в каждый конкретный момент старался найти те, ведущие к революции ступеньки, на которые в этот момент надо было поднять массу. Это же можно сказать и в отношении с.-х. пропаганды. Когда мы ставим себе общую задачу—

разрушить старое, малоурожайное крестьянское хозяйство проглядеть построить новое, урожайное—мы не должны тех ступенек, которые ведут к этому новому, урожайному сельскому хозяйству.

Задача пропагандиста в сельском хозяйстве, задача земагитатор и заключается в том, чтобы в любой момент уметь в любой обстановке крестьянского хозяйства, уметь определить, на какой оно ступеньке находится, с тем, чтобы поднять его на следующую ступеньку.

Ясно, что методы с.-х. пропаганды должны соответствовать, будем выражаться аллегорически, этим ступенькам крестьянского хозяйства. Если с.-х. пропагандист имеет дело с крестьянским хозяйством неземлеустроенным—то методы и содержание с.-х. пропаганды будут одни, если же крестьянское хозяйство перешло на общественный севооборот, кооперировано, то методы и содержание с.-х. пропаганды будут другие.

Таким образом, нельзя ставить вопрос вообще о методах с.-х. пропаганды, нельзя этот вопрос ставить так, как ставился он раньше, а надо ставить его применительно к данной конкретной обстановке, применительно к данному экономическому и агрикультурному состоянию тех или иных крестьянских хозяйств.

Можем ли мы, далее ставить вопрос об с.-х. пропаганды всех отраслей для сельского хозяйства?

Нет не можем, ибо не всегда методы с.-х. пропаганды для одной отрасли сельского хозяйства могут совпадать с методами для другой отрасли, например, методы пропаганды борьбы с засухой должны отличаться от методов пропаганды каких нибудь карликовых пород в садовом хозяйстве. Надо избирать такие методы с.-х. пропаганды, какие наиболее ярко, наиболее убедительно могут действовать на крестьян-слушателей для *данной отрасли* сельского хозяйства.

Следовательно, на ближайшее время наша задача в вопросе методов с.-х. пропаганды заключается в том, чтобы подыскать наиболее удачные, яркие, захватывающие методы с.-х. пропаганды для тех или иных отраслей и тех или иных моментов сельского хозяйства.

Касаясь общей постановки вопроса методов с.-х. пропаганды, мы должны отметить их зависимость от времени года. Сельское хозяйство—исключительная организация труда и капитала, где время года играет такую решающую роль. У нас не было (и кажется нет и теперь) поправки методов с.-х. пропаганды на время года, а между тем вопросу методов с этой стороны следует уделить некоторое внимание.

Летнее время характеризуется для крестьянского хозяйства, как отрадное время. Летом самое большое внимание крестьянин уделяет своим посевам, сенокосам и т.д. Поэтому у каждого с.-х. пропагандиста должен прежде всего учет крестьянского, свободного времени. У крестьянина в летнее время все таки бывают более или менее продолжительные перерывы (перед сенокосами, перед уборкой урожая). Методы с.-х. пропаганды в это время должны соответствовать количеству свободного времени у крестьянина. В тоже время методы с.-х. пропаганды в летнее время должны

быть настолько ярки и убедительны, чтобы крестьянин даже в это короткое, считанное время, смог почерпнуть необходимые ему с.-х. знания.

На первое место в летнее время, можно например, поставить экскурсии крестьян на опытные поля и в образцовые хозяйства. По единодушному заявлению отделов применения опытных станций интерес крестьян к экскурсиям на опытные станции значительно возрос. Многие селяне бывают там по нескольку раз. Во время обходов— безчисленные вопросы, просьбы дать хотя бы „горсточку“ улучшенных семян и т. д. Такая же картина, по отзывам Заведующих, наблюдается и в образцовых хозяйствах.

Можно еще много говорить на тему о том, как надо организовать экскурсию, чтобы извлечь из нея максимальную пользу для участников смысле приобретения с.-х. знаний, но мы ограничимся сказанным.

Те же экскурсии вряд ли будут удачными для зимнего времени, видно, что некоторые методы с.-х. пропаганды будут удачно соответствовать всем 4-ем временам года, но нет никакого сомнения, что и для каждого времени года можно подобрать наиболее удачные методы пропаганды.

Наконец, нужно различать методы пропаганды для взрослого населения и методы пропаганды для молодняка.

Попытаемся в дальнейшем остановиться подробнее на некоторых, новых методах с.-х. пропаганды, как пришедших к нам с революцией, так и намечающихся в перспективе.

Летний крестьянский праздник. Надо использовать целях с.-х. пропаганды. Экскурсию на опытное поле в брать не удалось. В помещении селяне вряд ли будут сидеть. Следовательно пропагандист решает первую часть задачи:

Надо устроить с.-х. пропаганду на улице. Дальнейший вопрос, собой напрашивается:

Что и как пропагандировать?

Больные вопросы села (если пропагандист живет в селе, он их постоянно чувствует, если же приезжий, то после нескольких наводящих бесед он должен узнать, чем болеет селянство в области с.-х.)— вредители, засуха. Отсюда решение вопроса о содержании пропаганды. Она должна упереться в эти два вопроса (вообще распыляться в количестве пропагандируемых вопросов не следует).

Остается решить последний вопрос, какими метадами пропагандировать борьбу с вредителями и с засухой, а решивши это—уже и приступить практически к осуществлению намеченной цели.

Первое требование— массовый характер пропаганды.

Второе требование— яркий и доступный пониманию метод пропаганды.

Третье требование— ставка на пробуждение крестьянской самостоятельности.

Срок—один праздничный день. Для организатора ясно, что день много не сделаешь, следовательно нужно озаботиться тем, чтобы интересовав крестьянина в пропагандируемых вопросах,— обеспечив ему более углубленное потом их изучение.

Как же конкретно надо обставить этот день с.-х. пропаганды на селе?

Первым делом—организационное открытое собрание представителей всех общественных организаций деревни (Сельсовет, КНС, КВП, Сель, Сельячейка, Сельхозкружки), так сказать в целях обработки общественного мнения.

Агроном или учитель (или другой руководитель с.-х. пропаганды) знакомит собрание с задачами с.-х. пропаганды, с методами ее проведения, интересуясь мнением собравшихся, насколько эти задачи и методы соответствуют действительным интересам села. На таком заседании заблаговременно намечается схема программы дня пропаганды. Избирается организационное бюро— в котором должны участвовать крестьяне от плуга (чтобы не было одних официальных представителей из учреждений).

О происшедшем заседании тем или иным путем широко информируется село.

Какой бы метод с.-х. пропаганды мы не избрали, всегда „предварительный шум“, „предварительная артиллерийская подготовка“ необходимы, поскольку наша задача—массовая с.-х. пропаганда.

Однако, и эта вступительная часть пропаганды требует своих методов и не проработавши этого вопроса, мы можем не подготовить, а испортить намеченную пропаганду с.-х. знаний.

Лучшими методами вступительной (предварительной) части с.-х. пропаганды будут: 1) Доклады о намечаемых мероприятиях во всех сельских общественных организациях. 2) Рекламирование плакатами, 3) Вербовка добровольцев-крестьян для работы в организационной комиссии.

Надо уметь заинтересовать крестьянина в намечаемой пропаганде настолько, чтобы он обязательно участвовал в ней или предварительно, как организатор, или потом, как слушатель, зритель и т. д. Большую пользу всем намечаемым мероприятиям принесет комсомол и с.-х. кружки. Эти две организации должны стать основными, на которые мы должны опираться в деле распространения с.-х. знаний. Они наиболее распространены в наших селах, имеют определенные тенденции к росту и включают в себе наиболее молодую, энергичную, интересующуюся часть селянства).

Вся черновая, подготовительная работа проводится этими организациями, из них же черпается живой, человеческий материал (распорядители, артисты и т.п.).

Решается вопрос, какими же методами лучше всего в данном селе провести намеченную с.-х. пропаганду, цель которой — дать знания по борьбе с вредителями и с засухой и организовать „поход на засуху вредителей“ большинства крестьянских хозяйств.

Предположим, мы наметили в организационной комиссии, выделенной сельскими общественными организациями, что кино-фильма „борьба с вредителями“ наиболее ярко и полно передает крестьянам знания, как по биологии вредителей, животных и насекомых, так и по способам борьбы с ними. Однако, у нас кроме вредителей животных и насекомых есть еще головня, которая не меньше вредит посевам, чем грызуны и насекомые.

Дальше мы отмечаем, что наиболее распространенными вредителями в данном селе являются, скажем, суслик, оз. совка и непарный шелкопряд. Это обстоятельство очень существенно, ибо позволяет наряду с общими мерами борьбы со всеми вредителями, наиболее полно и ярко оттенить, отметить с *этими* вредителями. Как же мы отметим этих вредителей, когда в кинофильме развивается действие и по тем вредителям, каких нет на селе?

Очевидно, в том месте, где будет демонстрироваться кинофильм нужно:

1) Сделать короткое сообщение о тех вредителях, какие имеются в данном селе (как они живут и как их надо уничтожать) 2) Убрать это место соответствующими лозунгами и плакатами (главным образом о не зримости—общественной борьбы с вредителями). 3) Подобрать выставку с.-х. литературы. 4) Организовать продажу (можно старых) газет и журналов, в которых напечатаны статьи по вопросам борьбы с этими вредителями. 5) Выпустить «стенную газету» на видном месте с обязательной информацией о вреде, причиняемом этими вредителями сельскому хозяйству, о способах и результатах борьбы с ними в тех или иных известных хозяйствах.

Наибольшее впечатление произведут выступления непосредственных участников борьбы с вредителями селян, которые безхитросно будут рассказывать, каким путем они добились тех или иных результатов. Возьмем, к примеру, борьбу с головневыми. Пусть один, два крестьянина (с ними надо условиться заблаговременно) расскажут, как они протравляют головню что у них было раньше на полях и что получилось теперь. Тут же с.-х. кружок или комсомол должны приготовить или соответствующие плакаты-картинки, как делается протравление, а еще лучше, если тут же будет произведено демонстрирование (если нет зерна— можно взять песок), с участием настоящего формалина, бочки, в которой его разводят и в которую погружают зерно.

Вот этот метод пропаганды через селян—непосредственных участников, достигших конкретных, положительных результатов в своем хозяйстве, является весьма ценным, и на него надо всем пропагандистам обратить исключительное внимание.

Сельхоз-пропаганда должны создавать необычайное, праздничное настроение. Она должна быть выдающимся явлением в будничной крестьянской жизни. Все, что может украсить ее, должно быть принято во внимание организаторами. Музыка, пение, гирлянды живых растений, картины какие-нибудь „новинки“ местного искусства, все это будет притягивать крестьян и содействовать их живому участию в проведении пропаганды.

Пропаганда, если она постоянно украшена одним и тем же украшением, может наскучить участнику,— следовательно, надо каждый раз подумать о какойнибудь «новинке», которая может еще и еще раз заинтересовать крестьянина, привлечь его к живому участию в ней.

Если нет кинофильма по борьбе с вредителями (а кинофильм на с.-х. темы мы уделяем исключительное значение, как наиболее интересному,

захватывающему методу с.-х. пропаганды), то надо остановиться на других методах, опять таки отвечающих ранее постановленным общим к ним требованиям (яркость и т. д.). Лекции, доклады, беседы и т. д. не дадут столько знаний крестьянству, как наглядная пропаганда действием. Если вред, причиняемый вредителями велик, то лучшим методом пропаганды будет демонстрирование приемов борьбы с вредителями непосредственно на поле, что можно осуществить силами того же с.-х. кружка.

Одно общее требование к содержанию и методам с.-х. пропаганды мы еще добавляем— это полная согласованность пропагандируемых мероприятий с теми возможностями, какие имеются у села.

Нет худшего вида с.-х. пропаганды, как такой, когда демонстрируются способы борьбы с вредителями неосуществимые, или трудно осуществимые в крестьянском хозяйстве. Ничего невозможного, побольше легко осуществимого, такого, что понятно и доступно широким массам крестьянства

Однако, этим путем мы только сумеем мобилизовать крестьянское самосознание, сосредоточить его на определенных ударных вопросах. Этим с.-х. пропаганда еще не заканчивается ее надо углубить. Никогда не следует останавливаться на полупути (а в этом мы очень грешны), ибо сама пропаганда не является самоцелью, а является лишь средством помочь осуществлению тех или иных агрикультурных и хозяйственных мероприятий в крестьянском хозяйстве. Можем ли мы рассчитывать, что захватывающей, увлекательной, с.-х. пропагандой в роде той, какую мы наметили в праздничный день, мы сделаем переворот в крестьянском хозяйстве или уничтожим тех же вредителей?

Нет, не можем и новые методы с.-х. пропаганды должны быть углублены, до того, чтобы проработать вопрос до конца. Праздничная торжественная обстановка нужна постольку, поскольку надо выпянуть один-другой вопрос на обсуждение широких крестьянских масс, заставить крестьян на время отвлечься от всей будничной обстановки для того, чтобы целиком погрузиться в пропагандируемый вопрос. Это своего рода, зяблевая вспашка, которую мы потом должны разделить, разработать, засеять как следует, чтобы ждать хороших и плодотворных результатов.

И вот, доработка вопроса должна сосредотачиваться в том же с.-х. кружке, в том же комсомоле, при чем эта работа не должна замыкаться в узкие рамки той или иной организации, а наоборот, должна все время сталкиваться со всей крестьянской общественностью.

Тут может быть применен более спокойный метод внедрения тех или иных с.-х. знаний с тем, чтобы временами делать торжественный, парадный выход этим организациям на село. Кружки и комсомол прорабатывают вопрос путем разбора той или иной литературы, путем наблюдений в том или ином хозяйстве, путем устройства разных соревнований в достижений или иной цели в сельском хозяйстве и т. п.

И вот, когда у членов с.-х. кружка и комсомола будет, наконец достаточный багаж с.-х. знаний и опыта, тогда надо будет поставить вопрос

об индивидуальной агрикультурной обработке тех или иных крестьянских хозяйств. Этот—метод будущего, но иметь ввиду и теперь.

Таким образом, наша организационная комиссия прорабатывает вопрос, о том, какой из методов с.-х. пропаганды по борьбе с вредителями будет наиболее ярким и полон для крестьянства, после чего учитываются, возможности их осуществления и намечаются исполнители. Мы сознательно несколько углубили постановку вопроса о методах с.-х. пропаганды по борьбе с вредителями, которая разрабатывается в организационной комиссии, избранной сельскими общественными организациями.

Все сказанное в полной мере будет соответствовать и вопросу разбора методов с.-х. пропаганды по борьбе с засухой с той только разницей, что очевидно, в разбираемое летнее время придется больше думать не о непосредственной борьбе с засухой (как можно ставить вопрос с вредителями), а о подготовительных мерах на будущее. Наиболее ярким методом пропаганды борьбы с засухой будут наглядное демонстрирование тех или иных полей колхозов, совхозов и проч., которые отличаются по виду и состоянию от обычных крестьянских полей. Тут на поле можно при помощи агронома доискиваться причин такой резкости картины которая, очевидно, будет объясняться неоднородностью способов обработки засева земли.

Говоря о тех или иных агрикультурных способах ведения хозяйства, нельзя упускать из виду, что крестьянство дифференцировано, что в деревне есть наряду с лошадными и безлошадные крестьяне. С. х. пропаганда должна это учитывать и для незаможного селянства должны быть указаны особые пути к возрождению сельского хозяйства. Очевидно, одними агрономическими выкладками тут не поможешь, а требуется одновременно строгий хозяйственный подсчет. В этом и будет заключаться значение углубленной с.-х. пропаганды на селе.

С.-х. пропаганда на селе не должна ограничиваться только изложением вопроса, а должна конкретно указывать крестьянину, как этот вопрос нужно решить, к кому надо обратиться и что там можно достать, примеру, если говорить об улучшенных семенах, то нельзя ограничиться красным докладом, что «нужно сеять хорошим зерном», а нужно ответить на вопрос, как можно получить это зерно в своем хозяйстве (очистка, протравливание), а также, куда надо обратиться за помощью и где можно ожидать этой помощи. Под этим углом зрения продумывается вопрос о методах с.-х. пропаганды по затронутым вопросам борьбы с вредителями и засухой.

На этой схеме мы закончим вопрос с проработкой вопросов с.-х. пропаганды в организационной комиссии крестьянских организаций с тем чтобы немного отвлечься в сторону тех возможностей, какие сейчас имеются для систематической пропаганды с.-х. знаний на селе.

У нас культурно-просветительным центром считается сельбуд. Обычно в каждом сельбude есть с.-х. уголок. Обычно этот с.-х. уголок плох. А какие богатые перспективы мог бы иметь этот с.-х. уголок в сельбude, если бы он был на должной высоте? Каковы же эти перспективы?

С.-х. уголок сельбуда должен быть управляем не заведующим сельбуда, а специальной комиссией из местных селян и сведующих советских людей. К этому уголку должен быть близок с.-х. кружок. Каким же путем добиться того, чтобы с.-х. уголок мог заинтересовать широкие массы селянства. Очевидно, в нем всегда должен быть ответ на все волнующие, вопросы селянина, касающиеся сельского хозяйства.

Скажем, появились вредители или засуха на полях селян. Комиссия по с.-х. уголку сельбуда работает над вопросом, как помочь беде?

Доставляется вредитель в сельбуд, на булавке или в банке выставляется на видном месте. Вокруг него группируется вся литература, какая имеется в сельбуде, плакаты и пр. Организуется специальное заседание вопросу борьбы с вредителем. Разбирается вслух по этому вопросу все, что имеется в сельбуде. Собираются сведения в округности. Намечаются конкретные меры по данному селу. Устанавливается связь со специалистами и т. д. Тоже самое относится и к вопросу о засухе.

Таким образом, с.-х. уголок сельбуда должен быть таким агрикультурным центром, где в течении всего летнего периода времени на каждый ответственный момент в сельском хозяйстве должны быть соответствующие советы, разъяснения и т.- д. В этом отношении с.-х. уголок сельбуда—должен стать в своем роде «зам. агронома» на селе, острый недостаток которых будет еще чувствоваться долгое время. И обязательно этот с.-х. уголок должен как можно теснее и шире быть связанным с крестьянскими массами, а для этого он не должен превращаться в «учреждение» что-нибудь в роде этого, а должны стать, именно, общественным культурным уголком, в существовании которого будет заинтересовано селянство.

С.-х. уголки уже и теперь могут и должны иметь на самом видном месте заповеди местного агронома данному селу. Эти заповеди, о том как надо начать культурно вести хозяйство, должны висеть на видном месте, должны быть толково написаны, должны быть так помещены, чтобы бросались в глаза каждому посетителю с.-х. уголка. Тот, кто выполняет эти заповеди полностью,—тот почетный член с.-х. уголка и пользуется какими нибудь дополнительными по сравнению с остальными членами сельбуда правами в с.-х. уголке сельбуда.

Наконец уголок сельбуда должен вести регистрацию наиболее интересных достижений в той или иной отрасли сельского хозяйства как в отношении своих селян, так и в отношении соседей. Например у такого то селянина было в прошлом году столько то зоны на поле, а в этом году, после протравливания зерна формалином— на посевах голови не наблюдалось.

Вот этот учет маленьких достижений местного селянства, с обязательным указанием, каким путем они получены, по нашему мнению, будет в конце концов настольною книжкою каждого сельбуда. Нужно учиться не только по книжкам, которые пишутся агрономами, но и по тому местному опыту, какой там имеется.

Нам нельзя все-таки пройти и мимо тех или иных с.-х. кампаний, в центре больше не проводим с.-х. кампаний, заменив их более углубленной пропагандой. Однако, на местах отказываться от с.-х. кампаний, ударных кампаний не следует. Для примера возьмем паровую кампанию в степи. Нам известно сейчас, что ранние пары в степи—залог урожая озимых. Возьмите любую опытную станцию, любой учебник по земледелию, следовательно— кампания за ранние пары с.-х. уголок сельбуда, с.-х. кружком и комсомолом должна быть соответственно проведена.

Как же надо проводить такие ударные агиткампании?

Надо добиться того, чтобы всюду, где ни появлялся крестьянин — на улице ли, в сельбуде ли, в кооперативе ли— он находил соответствующие лозунги. Лозунги должны быть короткими, точными, убедительными.

Кроме того при проведении кампании необходимо произвести: 1) Тоже ранние общественных сельорганизаторов. 2) Выпуск специальной стенной газеты. 3) Агроспектакли и агро вечера. 4) Соревнования, агросуды. 5) Соответствующее оборудование с.-х. уголков сельбудов.

Крестьянство тем или иным путем, но должно быть *широко информировано о значении паровой вспашки* (или другой кампании) *и о тех потерях какие оно несет если опаздывает с этой вспашкой.*

Всяческое поощрение тех, кто бросит дедовскую привычку хозяйничать по старому, выделение наиболее энергичных сторонников обновленного земледелия, чествование героев труда—все это должно быть приурочено к той, или иной большой с.-х. кампании на селе.

Эти с.-х. уголки и с.-х. кампании, которые ими проводятся, должны быть в центре внимания наших шефствующих организаций. Шеф — городской пролетарий, наиболее культурный рабочий или горожанин-партиец — должны прежде всего наладить с.-х. уголок сельбуда с тем, чтобы он явился местом наибольшего сосредоточения крестьянской общественности вокруг вопросов восстановления с.-х. Эти уголки сельбудов должны постоянно пополняться новинками из с.-х. литературы (книжками, газетами, журналами), при чем о каждом таком получении должны широко информироваться заинтересованные селяне.

Нельзя, далее, пройти мимо наших колхозов и совхозов, которые тоже на селе должны стать рассадниками с.-х. культуры.

Какими же методами должны распространяться с.-х. знания этими организациями?

Сейчас на Украине существует свыше 5.000 колхозов; среди них, наверно, 1/3 таких, какие хорошо ведут хозяйство и крепко спаяны. В колхозы, обычно, идут маломощные селяне, и это обстоятельство, тоже надо учитывать, поскольку в методах с.-х. пропаганды мы делаем поправку на социальное и экономическое положение крестьянина. Очевидно колхозы будут исключительными, наиболее доступными и близкими центрами, в которых будут сосредотачиваться все методы с.-х. пропаганды для незаможного селянства. Незаможники, те, которые прошли великую школу войны революции— представляют из себя наиболее благодарный материал,

поддающийся обработке пропагандиста. И несомненно, исключительный успех среди них будет иметь та с.-х. пропаганда, которая будет вестись колхозом.

Методы с.-х. пропаганды со стороны колхоза летом будут различаться от зимних. Очевидно летом—колхоз будет центром, куда будут стекаться на деле экскурсанты—селяне окружающих сел, для ознакомления с выгодностью и успехами коллективного пользования и обработки земли. Колхоз хотя бы в той хате, где помещается канцелярия, или в другом месте должен иметь маленькую выставку—экспонатов, свидетельствующих о состоянии и росте колхоза. Тут должен быть на видном месте план земельного участка колхоза, диаграммы состояния живого и мертвого инвентаря получаемого урожая с 1 дес. по сравнению с урожаем окружающего селянства, фотографические снимки колхоза, орбазцы снопов к т. д. Этот уголок в колхозе должен пополняться каждый год новыми данными, полученными из нового урожая, из новых достижений в той или иной отрасли сельского хозяйства.

Зимой колхоз сам должен ездить по селам на сходки, участвовать на селянских конференциях, принимать живое участие в сельбуде, — словом всюду в окружности широко информировать селян, как о достижениях колхоза за истекшее время в той или иной отрасли сельского хозяйства так и о налаживающейся жизни в колхозе вообще. Незаможники в массе своей интуитивно чувствуют, что колхоз—это самый верный для них путь восстановления хозяйства, но пока они не будут иметь под руками хорошего примера, они долго еще будут голодать, недоедать, но оставаться при старых формах землепользования.

Это, так сказать, два основных метода колхозопросветительной работы, какие должны иметь ввиду колхозы, самой жизнью призванные быть застрельщиками обновленной земли в сельском хозяйстве.

И такие моменты, как организация внутри колхоза случайных пунктов, протравливания и очистки крестьянского зерна, распространение чистосортного зерна, наглядная борьба колхоза с вредителями — все эти методы пропаганды показом — будут в конечном счете существенным вкладом в дело распространения сельско-хозяйственных знаний на селе.

Совхоз, обычно обеспеченный достаточной квалифицированной агрономической силой, имеющий у себя квалифицированную ячейку профсоюза (Всеробземлес), располагающий удобными постройками и лучшими с.-х. орудиями, племскотом—обязаны в деле с.-х. пропаганды принять гораздо большее участие, чем колхоз. Помимо тех методов, какие применяет колхоз, наши совхозы должны на своей территории или в ближайшем селе провести с.-х. курсы для селян, обеспечив им возможность прохождения практических занятий в совхозе. Всеми доступными средствами совхоз широко информирует о своей работе окружающее селянство, участвует в соревнованиях (или организует таковые) на отдельные достижения в той или иной отрасли хозяйства, организует празднества сельско-хозяйственной науки на своей территории, имеет постоянный с.-х.

уголок пропаганды, на полях выставляет дощечки с надписями: какой сорт растения, когда посеян и как обрабатывалась эта земля. Словом — каждый участок посева, каждый уголок в скотном дворе, каждая стенка в том помещении, где бывает скопление крестьян— все это должно пропагандировать, звать, учить. Совхоз — для крестьянства— вот наш лозунг, лозунг, который не должны забывать совхозы. Совхоз — крупный центр с.-х. пропаганды, — вот что должна знать о совхозах широкая крестьянская общественность.

Одним из весьма существенных методов по распространению с.-х. знаний, на которых должен остановить свое внимание совхоз— должен быть метод с.-х. консультации. Надо добиться такого положения, чтобы сами селяне шли в совхоз со всеми своими запросами по вопросам сельского хозяйства и находили там необходимый ответ.

Как совхоз, так и колхоз должны быть постоянными и почетными никами крестьянских агроконференций. Опыт показал, что этот метод пропаганды через крестьянские агроконференции уже тем хорош, что позволяет экономить недостающие агросилы— пропагандировать среди наиболее интересующихся, энергичных селян, какие являются обычно членами их конференций.

Крестьянские агроконференции— новый метод с.-х. пропаганды, который имеет несомненное будущее. Надо только такие конференции соответственно обставить, обеспечить нужными лозунгами, с.-х. выставкой, с.-х. литературой и обязательно вызвать активность ее участников в обсуждении тех или иных вопросов повестки дня. Обмен взаимным опытом селян — вот весьма ценный метод проведения таких конференций, и на него надо обращать внимание организаторов агроконференции. В президиум, конференций надо избирать наиболее отличившихся в с.-х. производстве селян и к агроконференциям же приурочить чествование героев земли. Отчеты об этих конференциях должны находить отражения в стенных газетах сел, заслушиваться и обсуждаться на заседаниях с.-х, кружков, комсомола, на сельских сходах и т. д.

Лавочка кооператива на селе...

Разве тут не часто бывают селяне и селянки? Кооперация на селе растет и будет расти. Лавочки и склады кооперации также должны стать см постоянной агропропаганды. Почему в этих же лавочках не наладить пропаганду, хотя бы теми же лозунгами и плакатами?

Взять ту же паровую кампанию, о которой мы однажды упоминали выше. Почему комиссии с.-х. уголка сельбуда не взять под свое покровительство все общественные места на селе и в том числе лавочку. Почему в этой лавочке не иметь списка полученной и рекомендуемой с.-х. литературы, которую надо прочесть, чтобы избавиться от тех же вредителей, какими болеет село.

А сельсовет, КП, а школа?

Исключительное значение мы должны придать среди них— сельской школе. Мы, агрономы почти проходим мимо сельской школы, когда

обдумываем с.-х. пропаганду и таким образом проходим мимо того молодняка, который в нем находится. В то же время школа, и только, пожалуй, сельская школа должна стать основным центром с.-х. пропаганды для подрастающей молодежи.

Какими методами должна пользоваться в этом случае школа?

Первое: это, (по нашему мнению) определенный сельско-хоз. Уклон общей постановки учебного плана в школе, с введением кроме того определенных часов на с.-х. пропаганду в учебное время.

Второе: организация пришкольных учебных полей, огородов.

Третье: экскурсии школьников в сельбуд, колхоз и образцовые хозяйства, с последующими докладами школьников.

Четвертое: организация соревнования школьников на учебном поле и огороде.

Пятое: школьные с.-х. выставки, после окончания полевых и огородных работ на учебном участке и праздник урожая.

Шестое: агроигры и агровечера.

Каждый, в отдельности, метод с.-х. пропаганды среди школьников мы разбирать не будем, но со всей определенностью подчеркнем исключительное значение этой работы среди учащейся, сельской молодежи. Кроме того подчеркнем необходимость самой широкой, коллективной проработки всех с.-х. вопросов непосредственно участвующими школьниками.

Только через школу мы сможем самым решительным образом воздействовать на будущих строителей с.-х., идущих на смену прадедовскому земледелию.

Один только перечень массовых культурно-просветительных и общественных сельских организаций говорит о том, что многие из них могут стать действительными центрами с.-х. пропаганды на селе. Очевидно уполномоченные каждого из них, объединившись вокруг сельсовета и партячейки, таким образом смогут создать постоянно действующее ядро по с.-х. пропаганде на селе.

Надо добиться того, чтобы селянство в массе хорошо разбиралось в каждом практическом шаге в своем хозяйстве, понимало то колоссальное значение, какое имеет для него с.-х. наука.

О сельско-хозяйственной пропаганде на Украине

(О р г а н и з а ц и о н н ы й момент)

Передрук із видання:

Вісник НКЗС УСРР. 1925. Ч. 7-8 (квіт.). С. 2-3.

Сельско-хозяйственная пропаганда в настоящее время выдвигается партией как серьезная проблема перед земорганами и культурно-просветительными организациями на селе. Это и понятно: село, отдохнув от тяжелых потрясений, вызванных войнами и революцией, побуждаемое

советской властью, горячо принимается за сельско-хозяйственное строительство. Старые испытанные пути в сельском, хозяйстве оказываются в настоящих условиях непригодными, негарантирующими безбедное существование большинству нашего селянства. Наконец, значительная часть селянства, побывав на войне, в плену, на многочисленных, советских, кооперативных, профессиональных с'ездах, установив смычку с городом—уже «слыхом- слыхивала» о том, что существует наука, существуют разные агрикультурные мероприятия, осуществление которых помогает получить больший урожай, помогает увеличению дохода в сельском хозяйстве.

Каждый сельский работник отмечает в настоящее время необычайную активность села, выражающуюся, как в проявлении интереса селян к общественной, политической работе—в сельсоветах, сельбудах, кооперативах, так и в тяге их к с.-х. знаниям. Последнее обстоятельство подтверждается необычным успехом, проходивших по Украине с.-х. Конференций, с.-х! курсов, оживлением с.-х. кружков, сельбудов, поднятием тиража печатных изданий и т. п. Однако—вопросы с.-х. пропаганды на Украине до последнего времени остаются, как с организационной, так и методологической стороны неразрешенными,—и требуют к себе большого внимания.

Анализ работы, проделанной в области, с.-х. пропаганды нашими земорганами за минувшее время позволяет нам сделать следующие выводы:

1. Земорганы не с'умели в этой работе связаться с партийными органами, не везде втянули комсомол.

2. Земорганы не с'умели регулировать и направлять агропросветительную работу Наркомпросовских организаций (с.-х. школ, сельбудов).

3. Земорганы мало использовали местную периодическую печать в целях с.-х. пропаганды

и, наконец 4) Земорганы вообще очень мало уделяли внимания методам с.-х. пропаганды.

В результате отсутствия до сих пор твердого, планового подхода к делу с.-х. пропаганды—мы имеем полную несогласованность дела пропаганды с теми организационными и практическими мероприятиями, какие проводятся земоргами начместах. Получается такое ненормальное положение: с.-х. пропаганда сама по себе, а организационная работа земорганов сама по себе. Селяне в результате такой работы получают в лучшем случае несбыточные пожелания со стороны пропагандистов-сельскохозяйственников, или скромные силы которых, используются совершенно нерационально.

Первая задача земорганов это построить план с.-х. пропаганды таким образом, чтобы в основу его был положен выработанный ранее семилетний план восстановления сельского хозяйства на Украине.

Какими силами мы должны ее осуществить у нас на Украине?

Наконец, какими методами лучше и легче всего мы сможем разрешить поставленные нами задачи?

Очевидно—содержание с.-х. пропаганды должно даваться целиком земорганами; осуществление с.-х. пропаганды должно быть разложено как на

свободные наличные силы специалистов земорганов, так и на опытные станции (через отделы применения), с.-х. школы, сельбуды, совхозы, колхозы и печать. Таким образом, концентрируя и направляя с.-х. пропаганду .всех культ-просвет, учреждений в плановом порядке—мы с'умеем с одной стороны увязать самым тесным образом эту работу с, организационными и практическими мероприятиями, намечаемые земорганами и с другой—устраним имевший ранее место параллелизм в работе со стороны выше перечисленных организаций.

Особенное значение и внимание мы должны уделить с.-х. школам, с.-х. кружкам, сельбудам и периодической печати. -

По всей Украине мы имеем свыше 200 с.-х. школ, имеем 1500 с.-х. кружков, 2454 сельбудов, 4386' хат-читален и целый ряд крестьянских газет. В конечном: счете даже только вышеперечисленные1 организации при умелой, вдумчивой работе могли бы с'нграть колоссальную роль в деле распространения с.-х. знаний.

Твердое планирование, регулирование работы по с.-х. пропаганде с.-х. школы, с.-х. кружков и печати—является неотложной задачей земорганов. Говоря, о с.-х. кружках, мы должны в этом направлении особенное внимание обратить на стык работы с комсомолом, широко организующим в настоящее время дело распространения с.-х, знаний среди' наиболее передовой, активной селянской комсомольской молодежи.

Таковы первые задачи земорганов в организационной части дела с.-х. пропаганды на Украине; они должны быть целиком ныне подготовлены и разрешены к осени.

Вопрос о методах с.-х. пропаганды—тоже новый вопрос в условиях нашей советской действительности, но об этом в другой раз.

Про координацію роботи сільсько господарської пропагандисеред різних установ та організацій

(з плану Бюра с.-г. пропаганди Наркомземсправ'у)

Передрук із видання:

Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР. Харків : Рад. селянин, 1925.

№ 17-18 (верес.). С. 34-37.

Постановою ЦК Партії справі сільсько-господарської пропаганди на Україні надається надзвичайно важливе значіння. Вона мусить бути не лише рівнобіжно-направленою до організаційних заходів Наркомземсправу, але й випережати їх. Всі установи й організації, що ведуть агро-просвітню роботу на селі в тій чи іншій мірі, повинні міцно звязати свої плани й роботу з земельними органами. Така координація в роботі має бути так у центрі, як і на місцях.

Ми поки-що не маємо досить матеріялу, щоб уявити собі, наскільки повно й міцно звязані в роботі зазначені нижче установи на місцях, але в

центрі ми добилися певности в цій справі. З-поміж організацій, що нам надіслали свої плани в справі агропропаганди, відзначимо ЛКСМУ, Головополітосвіту, Сільметодком, Головопрофос, Головосоцвих, с.-г. кооперацію, Уккрадгосптрест, Цукротрест, Центральний Відділ Робітниць і Селянок, ПУУВО, ВУФКУ, КНС, Всеробітземліс і Всеробітос.

Раніше всі згадані організації провадили сільсько-господарську пропаганду а селі незалежно від планів земорганів. Зараз в основу сільськогосподарської пропаганди всіх цих установ покладено 7-мирічний план відновлення сільського господарства України.

Практично, ЛКСМУ провадить агропропаганду шляхом систематичної участі по всій сітці осередків агропропаганди та організацій: сіль-господ.гуртках, райагронарздах, агросекретаріятах, бюрох то-що, залишаючи за собою ініціативу в справі агропропаганди серед селянської молоді.

Крім того, комсомольські організації беруть активну участь у провадженні сільсько-господарських кампаній, свят, конкурсів по наукових та сіль-госп гуртках то-що.

«Молодий Більшовик» та «Червоний Юнак» (органи ЛКСМУ) поширюють сільсько-господарські відділи.

Головополітосвіта організує постачання сіль-госп. Гуртківі Сельбудів сільсько-господарською літературою через Центральний Книжковий колектив, організує Посередницьке Бюро в справі постачання політосвітніх установ сільсько-господарською літературою та підручниками й приладдям, берерішучий курс на піднесення агро-культурного значіння Сельбудів.

Сіль-господарські школи провадять агро-пропаганду в формі: сільськогосподарських свят, лекцій, сільсько-господарських курсів, зимніх сільських шкіл і довготермінових курсів, екскурсій до шкіл, обслуговування сіль-госп.гуртків та клубів, обслуговування колективів та кооперативів, сіль-госп.консультацій, обслуговування селянських господарств насінням, прокатнимита злучними пунктами, допомоги в боротьбі з шкідниками то-що.

Кожний інститут обслуговує пересічно по 15 сел, профшкола—3 села, сіль-госп. школа—6 сел, технікум—7 сел. Разом буде обслуговувано 855 сел: з них 63 на Поліссі, 629 у Лісостепу, та 263 у Степу.

Запровадження в наступному році нових учебних програм для сільських шкіл, де сільсько-господарській роботі дітей та школі в цілому дається досить місця, забезпечує початок систематичної агропропаганди на цей рік через сільські школи. В цій роботі треба вказати на такі форми її:

а) виконання школяр чми певних завдань у батьківському господарстві та доповіді, про наслідки їх, у школі;

б) праця в шкільній садибі, городі та садку, як у лабораторії, для вивчення трудових процесів в догляді за рослинами і явищ життя рослин;

в) вирощування насіння культур, що рекомендуються для даної місцевості, розсади, щепів то-що та розповсюдження їх серед селянства,—

щодає гарний практичний стимул для роботи школярів і підвищує авторитетшколи;

г) участь школярів у польових роботах на полях школи, колгоспів, радгоспів і батьківських;

г) організація, де дозволяють умови, шкільних пасік та шовководних шкілок то-що;

д) участь школярів у громадсько-корисних заходах: в обсаджуванні вулиць, закладанні громадських садків, обсаджуванні ярків, висушуванні забрагнених місць, знищенні шкідників і т. ін.;

е) участь у масових сіль-господарських кампаніях: в святі врожаю, тижні лісу та інш.;

є) провадження вчительським персоналом та учнями старших груп лекцій, докладів, бесід то-що, підтримування постійного зв'язку з місцевими

агрокультурними осередками й у першу чергу з сіль-госп. гуртками й сіль-госп. куточками Сільбудів.

Далі: сільсько-господарська кооперація буде провадити агоопропаганду, головним чином, серед кооперованого та прихильного до нього населення. Органи сіль-господарської кооперації провадитимуть агрокультурно-просвітню роботу в наступному році шляхом:

а) організації спеціальних фондів агропропаганди;

б) поширення спеціального апарату (головним чином, в частині кооперативно-просвітнього підвідділу «Сільського Господаря») і розповсюдження його роботи на «Добробут», «Кооптах» та «Укрцукр», встановивши спеціальні штатні посади по Райспілках;

в) постійної участі в роботі органів осередків агропропаганди;

г) організації систематичного об'рачування й координації по районах агропомоги та агропросвіти, яку провадять кооперативні організації.

Між иншим, в галузі селянського бурякосіяння агропропаганда провадитиметься через 360 агрономів буряководів, що їх територіально розміщено по районах 120 цукроварень, при чому буде організовано спеціальні курси, наради, бесіди, конкурси, кооперативні агрокабінети.

Коштамина організацію та провадження агропомоги й агропропаганди в цьому напрямкові будуть 2 % відраховань від загальної вартості буряків, що їх здає сільсько-господарська кооперація цукроварням, яка сумана майбутній рік буде не менше 864.000 карб.

Крім того, сільсько-господарська кооперація скупчує свою увагу на лувківництві та сільсько-господарській меліорації, на вирощуванні та придбанні селянством чистосортного насіннєвого матеріалу, на поширенні технічних культур (хміль, тютюн, прядиво), поліпшенні кооперативного птахівництва та кооперативного скотарства.

В галузі машинопостачання намічено пропаганду в справі організації машинових товариств, яких в найближчому часі передбачається організувати до 1.000 одиниць.

Наступну зиму особливо широко мусять використати з метою пропаганди сільсько-господарського знання серед населення Цукротрест і Радгосптрест.

Агропросвітню роботу серед селянства Цукротресту перше міцно ув'язав з планом Наркомземсправу.

Участь організацій Цукротресту та Уккратрадгосптресту в агропропаганді намічено в таких формах:

а) постійна координація в роботі з органами й осередками агропропаганди;

б) поглиблення лекційної роботи агроперсонала цукроварень та радгоспів, зосереджуючи її, головним чином, на сільсько-господарських курсах, сільсько-господарських гуртках то-що;

в) використання наочного приладдя, що воно мається на цукроварнях та в радгоспах, для сільсько-господарської пропаганди серед населення;

г) провадження агропропаганди агротехнічним персоналом цукроварень та радгоспів серед робітників заводів та населення в обов'язковому порядку;

г) агрокультурна допомога населенню прокатними та злучними пунктами, постачанням насіннєвого матеріалу, ремонтом сільсько-господарського реманенту; допомога оранкою; участь у сільсько-господарських виставках, перемогах; організація сільсько-господарських консультацій при Сельбудтах та хатах-читальнях то-що.

Наприкінці, зупинімося окремо на агро-просвітній роботі серед червоноармійців. По лінії Політ. Управл. Укр. Військ. Окр. намічено до провадження 120 короткотермінових (90 годин) земельно-інструкторських курсів для в і д п у с к н и к і в і розроблено план участі червоноармійців в окремих сільсько-господарських кампаніях (наприклад: у тижні лісу, святі врожаю то-що). Велике значіння ми надаємо організації сільсько-господарських гуртків серед червоноармійських частин.

За безпосередньою участю Бюро сільсько-господарської пропаганди Наркомземсправ'ом буде розроблено в наступному році не менше 10 кінофільмів з галузі сільського господарства, які будуть виготовлені протягом 1926 року.

Нарешті відмітимо, що до агропросвітної роботи майбутній рік притягнуто також і професійні організації, в першу чергу— Всеробітземліста Всеробітос. Всеробітземліс, головним чином, братиме участь через Культ-відділи в пропаганді сільсько-господарського знання серед робітників сільсько-господарських підприємств, а практична робота Всеробітосу полягатиме в тому, що він втягатиме сільських учителів до агроосередків на селі, регулюватиме їхню агронагрузку, допомагатиме сільсько господарській самодіяльності учнів, допомагатиме агропідготовці сільських учителів і поставитиме як слід педагогічну підготовку по сільсько-господарських ВУЗ'ах.

Така в загальних рисах схема координації роботи сільсько-господарської пропаганди різних установ та організацій, що вона найшла свій відбиток у

розробленому та затвердженому Колегією Наркомземсправ планісільсько-господарської пропаганди на Україні.

З подорожі до Полісся (Нотатки агронома)

Передрук із видання:

Радянський селянин. 1926. № 5 (1-15 берез.). С. 43.

1. Селянська освіченість

. . . Даремно кажуть, що поліщуки нерозвинені, некультурні.

Ну, скажімо, села темні, мало письменні. Правда. Проте, в селах цих натрапиш іноді на таку освіченість, що диву дивуєшся.

Село в Народницькому районі, на Корестенщині.

Голова Сільради Голуб відчитується про річну працю Сільради.

«Так що члени Сільради на засідання *благонадійно* приходять, питання всі хладнокровно вирішують: де-які до відому, де-які до виконання, а то й до діла іноді...».

— А як підготовча засівна кампанія?—питають.

«Та так, що *вся календарна система на стіні висить...*»

Про нього казали:

— Про такі мотиви набалакав, що на папері й сказати не можливо.

2. Висока температура.

Проте поліщуки не такі, як мешканці міст.

Міська людина захоріє, прикладе градусинка, гляне, що 40° і зі світом прощається.

А поліщуків це — все одне, що наплювати. Бо не з'явився от один на нараду до Овруцького райвиконкому й пише:

«Доводю до вашого відому, що я не з'явився на засідання РВК, бо

Сидю я в одного такого поліщука, доморослий курю, до неба Клуби диму пускаю.

Кроків за двацять собака з свинею за кусень гризуться, задами до хати обернулися.

По задах не розбиреш, що з них - свиня, а що собака: те чорне й те чорне; у того хвіст і в того хвіст.

— Яка різниця між свинею й собакою?—питаюсь.

— Ніякої.

— Як же так? Адже ж свиню ви годуєте?

— Та хіба її годувати треба?! — образився він.—Навіщо? В нас «драгуном» свиней називають, самі їжі шукають собі...

Поліщук зроду не чував, що свиней годувати треба.

4. Новий побут.

Та докотилася революція й до глушин цих. Завіхрила побутом села, а по-де-куди селян і до партії призвила.

Зрозуміли, бачите, де краще їхнє майбутнє.

Та й у цьому вдача поліщуків на поверхню вилазить.

Жив такий чоловік з жінкою.

Жінка—як жінка.

Одна біда: він на зібрання—вона на христини; він до хати — читальні— вона до церкви.

Ну і не витримав нарешті.

До ЗАГСУ Народницького

захорів і температура в мене 96 градусів».

Підписано «Крепак».

Можна було і не підписувати: аж не видно хіба, що чоловік крепок, а температура ще крепкіша!

3. Хіба її годують?

Дійсно поліщуки темний, бідний народ. За десятки верстов од залізниць і міст розкидані селища їхні. Навіть куркуль-поліщук не звичайний; не он-який багатий.

Тільки вдача куркуляча у його.

району, з села Татариноаичі от така заява надійшла:

„Зважаючи на те, що моя жінка *не в курсі діла й не відповідає своєму призначенню* прошу мене розвести...“.

ЗАГС не піп — розведе, звичайно, хоч знає сільський комуніст, що на діти жінці платить доведеться.

Так то, жінки—саянки! Не сидіть за кужілем вічно, не ходіть до церкви, за книжку беріться, бо инакше доведеться й вам ЗАГС одвідати.

Спроби з великою рогатою худобою на досвідних станціях України

Передрук із видання:

Український агроном. 1927. Ч. 5-6 (трав.-черв.). С. 18-22.

За короткий час, а надто за часів імперіялістичної та громадянської війни, досвідна робота в галузі скотарства не могла набрати широкого розвитку. Проте, досягнення в цій роботі є й досягнення досить важливі.

На початку ми розглянемо досягнення в спробах досвідних станцій з молочними коровами. Харківська краєва с.-г. досвідна станція, під керівництвом завідача зоотехнічного відділу Ф. Рюрікова, впорядила спроби оцінювати цукровий буряк, яко корм молочним коровам. На основі спроб зроблено такі висновки:

1. Цукровий буряк удвічі поживніший за кормовий екендорфський і на одну третину поживніший за полуцукровий рожевий.

2. Пайка жиру та сухої речовини в молоці не змінювалась, коли годовано тим або іншим буряком.

3. Згодовувати цукрового буряка більше, ніж 50 фунтів на штуку в день, не слід.

Ці висновки мають величезну вагу для лісостепових господарств, бо цукровий буряк тут дуже поширений.

Взагалі питання про корми в Лісостепу через брак пасовищ, та малоземелля є одне з найважливіших питань місцевого селянського господарства. Зрозуміло, що й досвідні станції намагаються найбільше з'ясувати саме це питання. Із робіт, спрямованих на те, щоб розв'язати кормову справу, треба відзначити роботу Харківської краєвої с.-г. досвідної станції (скотарського відділу), що випробовувала, так звані, сіяні попаси. Спробу почато з 1922 року. При цьому сіяні кормові трави згодовувано молочним коровам і на полі (попас) і дома (в стійлі). Через це можна

порівняти вигоди пасовищної та стійлової годівлі. Далі ми наводимо ще неоголошені дані цих спостережень за 1924 рік*) і перші висновки, які можна зробити з цих спостережень.

Порівняння подано на, так звані, „штуки-дні“, цеб-то на числа про те, скільки день можна було-б прогодувати одну корову на одній десятині, або інакше—скільки корів можна прогодувати за день на 1 десятині того або іншого сіяного-попасу (або в стійлі, коли врожай сіяної трави скошується та доставляється додому).

Назва попасу	Скільки день можа прогодувати одну корову		Врожай паші з 1 десятини в пудах
	На попасі	На стійловій годівлі	
Вико-вівсяний	90	135	320
Кукурудза першого посіву	100	148	320
Суданка пешого посіву	130	191	479
Кукурудза другого посіву	217	233	890
Суданка другого посіву	220	337	716

1923 року сіяні попаси порівнювано до толоки. При цьому, коли добуток з толоки (на штуки-дні) вважати за 100%, то з сіяних попасів цей добуток дорівнюватиме: 1) з вико-вівсяного — 521%, 2) з кукурудзяного — 459 %, 3) з суданки — 459 %.

1922-23 року за стійлового держива молочної худоби краще використано корми сіяних попасів. Тільки 1926 року (надзвичайного), коли рослини скошувались і згодовувались молодшими, пасовищна годівля була вигідніша за стійлову. Проте, в спробах зсіяними попасами не тільки те важливе, скільки корів можна прогодувати на 1 десятині сіяного попасу. Селянина цікавить, як у тому або іншому випадку збільшується видій, відсоток жиру в молоці, жива вага, як змінюється зверхній вигляд і т. ін. Ці питання також живчає й досвідна станція. Перші висновки з цих спостережень, приблизно, такі:

1. Здебільшого, видої молочних корів, відсоток жиру, добуток масла буває більший на попасі проти стійлового держива, хоч різниця невелика — до 10 %.

2. Якщо згодовувати зелений корм у стійлі, то загальний добуток молочних продуктів з десятини буває більший (крім спроби на Харківській станції 1926 року, коли рослини згодовувались молодші, ніж звичайно).

3. На попасі треба менше робочої сили, щоб доглядати худобу, не треба косити, возити корми, прибирати, підстеляти то-що.

4. З обліку видно, що даючи навіть багато зеленого корму (кукурудзидо 5 пудів), не забезпечуємо того молочного добутку, що його можна мати від худоби на попасі.

5. На найурожайніших культурах (кукурудза й суданка) тварини відчують недохватку в якихось поживних речовинах, мабуть, через неповний склад цих кормів. Можливо, що тут не вистачає:

* Матеріяли ласкаво дав нам Ф. Рюріков – завідатель скотарського відділу Харківської досвідної станції.

1) Мінеральних речовин, бо корови жадібно облизують одіж доглядачів, їдять землю, жують найдені кістки то-що.

2) Не стає білкових речовин, бо корови завжди спадають з тіла, а видоїменшають; при цьому пропадає блиск на шерсті й вона стає сухіша.

3) Загалом не вистачає сухих речовин (як годувати кукурудзою, то корови прагнуть поїдати соломі то-що).

6. Однолітні трави (крім вико-вівсяної мішанки) мають, як видно, не всіх поживних речовин у достатній кількості, і коли їх тільки й давати на корм, то це позначається кепсько: видої збільшуються, як перевести корівна звичайне „дикі“ пасовище з різних трав.

7. Спроби з сіяними попасами робитиметься й далі, при цьому випробуватиметься й багаторічні кормові трави.

Треба відзначити, що 1925-26 року випробувано на Харківській досвідній станції еспарцетовий попас. 1926 року, коли пересічний врожай з десятини на кінець попасу був 585 пудів сирі маси, з еспарцетової десятини добуто 114 відер молока за 104 штуки-дні попасу. Обох років через сухопогоду отава не відростала.

Що до окремих спостережень над суданкою, як кормовою рослиною, то Харківська досвідна станція прирівнює на поживність суданку до доброго лучного сіна із збільшеною пайкою травного білка. Суданка заступає сіно, як це видно з видоїв у спробі з коровами: 1 фунт доброго лучного сіна дорівнює 1,1 — 1,2 фунта суданки. За час попасу, починаючи від того, як суданка викинула волоть, аж поки почало наливатись зерно, в неї малозмінилися пайки поживних речовин і загальна поживність. Але вона стала набагато менш „їстівна“. Дніпропетровська станція вважає, що суданка мало придатна, щоб годувати її молоднякові.

На Дніпропетровській краєвій с.-г. досвідній станції агроном П. Плюйко — завідач скотарського відділу станції — випробував ряд кормів, як вони позначаються на добутку молока. Зважаючи на те, що головна рослина в степу, через яку має поліпшитись сільське господарство, — це кукурудза, то в скотарському відділі цієї станції найбільше й досліджували саме цю рослину. Насамперед треба відзначити роботи цієї станції що до вивчення кукурудзяного силосу, яко корму з молокогінними властивостями.

Взятим на спробу коровам давалося корму тричі на день: зранку — сіно, опівдні — кукурудзяний силос, буряк та горох, а ввечері — збоїни. Наслідки спроби виявилися такі:

1. Якщо давалося самий кукурудзяний силос, то добуто 70,8 % надмірного молока*).

2. Коли додано до силосу буряків, добуто 83,6 % надмірного молока.

3. Коли додано до силосу та буряків гороху, цеб-то дано найбагатший корм, то добуто тільки 43,2 % надмірного молока.

* Надмірним молоком названо ту пайку його, що є, немов, зайва проти пайки білків у кормі. Надмірного молока добуто трохи менше, коли додано гороху, як видно через те, що в денній даванці корові було білків більше, ніж треба дати в пайці.

Треба відзначити також цікаву спробу, зроблену на Дніпропетровській та Харківській досвідних станціях, що має величезну вагу для незаможних. Це є спроба використовувати молочних корів на польовій роботі, зважаючи на їхні види. На спробу на першій станції*) взято 8 дійних корів. При цьому для роботи зроблено холкові шлеї і легкі парні вози (холкові шлеї взято через те, що при цьому тягар розподіляється не тільки на хребет, але й на груди, а тимчасом, як уживають лобових та шийових ярм, вага припадає тільки на хребет. Спробних корів ступнево привчено до роботи: спочатку їх запрягали в легкі вози, потім ці вози де-далі більше навантажували. Найбільша вага, яку доводилося їм перевозити — це 1000 кілограмів (разом із бричкою та сідоком) на віддаленні 6370 метрів. Другу частину корів використувано на роботі по 4 години.

Видій цих корів був такий на кілограми:

№№ корів	Коли отелились	8 годин роботи			Відпочинок			4 години роботи		Відпочинок	
		11-15	16-20	21-25	26-30	1-5	6-10	21-25	26-30	1-5	6-10
		вер.	вер.	вер.	вер.	жовт.	жовт.	жовт.	жовт.	лист.	лист.
11	16-VI	44,4	40,2	43,6	49,5	62,1	56,0	49,6	54,4	56,5	59,9
39	15-VI	39,1	37,5	31,5	44,4	54,2	50,1	40,8	43,1	43,9	54,5

Що до корму, то тваринам до роботи давалося напочатку свіжу скошену кукурудзу, потім гарбуз та кукурудзу. Ситного корму за цей час їмне давалося. За восьмигодинної роботи корові № 11 додавалося до кукурудзи та гарбуза ячної дерти, а № 39—дерть та макуху.

З 26 вересня, цеб-то на час покою, всі корови мали однакові даванки, а саме: гарбуз із додатком макухи та 6 годин попасу на суданці. З 22 жовтня корові № 11 давалося, крім суданки та гарбуза, — висівки, а другій — макухи. За останній час (від 1 листопада) обом коровам давалося суданку, гарбуз та макуху. Висновки з цієї спроби будуть такі:

1. Молочна корова може робити так, щоб це не дуже позначилося на її видоїх, 4 години на день, двома заходами з відпочинком що – разупосеред роботи.

2. Неодмінно при цьому треба давати достатньо білка.

3. На стародійних коровах робота позначається тим, що вони перестають давати молоко.

На Харківській досвідній станції цю саму спробу використовувати дійних корів на роботі впоряджено з 4 коровами червоної німецької породи. При цьому їх запрягалося в парні легкі ярма й використовувалося, скородячи потрійними легкими боронами люцерну та ріллю. Напруженість роботи, „середня“. Наслідки: видої під час роботи були 20 фунтів, під час відпочинку — 22 фунти за день на круг на штуку. Отже, робота позначилася зменшенням видоїв на круг біля 2 фунтів на день. Годівля ввесь час лишалася однаковою.

Станція робить такий висновок: робити на коровах можна, але не довше

* З роботи Плюйка «Влияние некоторых продуктов и работы на продукцию молочных коров». Вид. Дніпропетр. с.-г. досв. станції, 1926.

4^{1/2}- 5 годин зряду на день, бо коли робити довше, то за однакової даванки корму дуже зменшувався денний видій і збільшувався знову, коли зменшувано тривалість роботи до 4 - 5 годин.

Про те, як від буряка в кормі збільшуються видої, можуть свідчити такі спроби з коровами на досвідній станції. Корова № 25, що мала 5 телят, коли дано буряк, збільшила видій на 132,5%, корова № 26 — на 134,8%. Працюючи та спостерігаючи над окремими кормами, Плюйко дійшов таких висновків, що всі корми як до молочного добутку можна поділити на два ряди: одні дають достатніх білків, вуглеводанів та попелу, потрібних на поживу корові, а другі (як-от: силос, буряк то-що) впливають на, так звану, симпатичну нервову систему корови, і як наслідок цього, посилюється робота печінки та молочної залози, а через те більше виділяється молока. Отже, складаючи кормові даванки, треба зважати на значіння кормів, як безпосередньо поживних продуктів і як таких, що в них краще виділяється молоко в корови.

Треба відзначити також цікаву спробу Харківської досвідної станції випоювати теля. Завдання спроби було таке: дізнатися, який найменший строк давати незбиране молоко теляті, викохуючи його в звичайній господарській обстанові. На спробу взято три групи телят. Даючи кожній групі однакове число кормових одиниць (але з різних кормів), першій групі телят давалося незбиране молоко 10 день, другій — 15 день і третій 28 день. Збиране молоко усім трьом групам стали давати через сім день. Телята в усіх трьох групах важили на круг по 87 фунтів.

Із спостережень видно, що перша група телят найменше збільшилася на вазі і при тому телята частіше хворіли та мали гірший зверхній вигляд, в останніх двох групах підріст на круг був однаковий за чотири місяці — півтора фунти за день на штуку. Ось наслідки спроби:

Телят годовано незбираним молоком	Згодовано за 4 місяці молока		Згодовано ситого корму
	Незбираного	збираного	
10 день	4,8 відра	94 відрі	4 п. 22 ф.
15»	6,5»	84»	3 п. 33 ф.
28»	12,0»	79»	2 п. 18 ф.

Що менше давалося незбираного молока, то більше давалося збираного та ситного корму, що на них малося замінити недостачу в молочному жирі. Станція радить у звичайному господарстві давати незбиране молоко протягом перших 2 - 3 тижнів, якщо згодовувати при тому біля 80 відер збираного молока і 5 пуди мішанки ситних кормів (овес, висівки, макуха) протягом перших чотирьох місяців. Ріст за такої годівлі не зменшиться. Треба зауважити, що останніми роботами данських та американських досвідних станцій potwierджено ці висновки.

Скотарський відділ Київської досвідної станції випробував способи готувати силоси в нецементових ямах, просто в ґрунті, завширшки й завглибшки насажінь. У цих ямах відділ вивчав, як зберігаються там невеликі запаси бурякової гички та інших соковитих кормів, що їх може мати селянин. Виявилось, що зберігаються корми не гірше і втрати при тому ніяк

не більші, ніж у звичайних силосових баках. Відділ пробував силосувати солом'яну січку разом з гичкою і при цьому поживні речовини в соломі худоба значно краще засвоює.

Відділ вивчив, як позначається на молочних коровах годівля вико-вівсяною мішанкою. Виявилось, що корови, дістаючи зелений корм, на 25 — 40% збільшують видої і на 20-30 % пайку жиру. Годуючи вико-вівсяною мішанкою в стійлі и дістаючи ту саму вигоду, що й згодуючи її на полі, цеб-то збільшуючи такою годівлею видої, багато ще ошаджуємо на кормі, бо тим запасом зеленої маси можна прогудувати в півтора рази більше худоби.

На Поліссі, де багато луків, грубого корму буває доволі. Картопля, якми бачили раніше, дає врожай, коли добре обробляється ґрунт та вдобрюється поле. Отже, з соковитими кормами на Поліссі все гаразд. А от ситних кормів, цеб-то таких, що в малому об'ємі їх є багато поживи, не вистачає, бо культивувати хлібні рослини там не завжди буває вигідно: вони там мало врожайні. Дубин є культура, через яку малородючі поля поліські стають родючі, тому природньо з'являється думка, а чи неможна насіння лубину використати, як кормовий продукт. Відомо, що лубинове зерно на смак гірке і в звичайному стані згодувати його худобі неможна.

Поліська краєва с.-г. досвідна станція, з почину завідателя скотарського відділу І. Ситенка, пробувала знегірчити лубин і тим зробити його їстівним. Ось один із способів знегірчувати лубин, що його радить досвідна станція*).

„Певну пайку лубину насипають у казан з окропом і варять протягом однієї години так, щоб вода ледве кипіла. Після цього лубин виймають із казана й пересипають у діжку з холодною водою, яку треба часто переміняти, приблизно разів шість на добу. Після півтораденного вимочування лубин зовсім утрачає гіркість і корови їдять його охоче. У поточній воді (річка, струмок) вимочується лубин швидче і, приблизно, через добу він уже готовий.

Щоб дізнатися, наскільки поживний лубин, зроблено спробу з коровами, годуючи їх наперемінку то макухою, то знегірченим лубином. При цьому замінювали макуху після першої половини спроби на негіркий лубин, так розраховуючи, щоб на 1 кормову одиницю припадало 2 фунти сирого лубину. Після спроби з'ясувалося:

1) Скотина поїдала лубин дуже охоче і 2) не спостережено було, щоб лубин якомсь зле позначився на здоров'ї скотини або на пайці та добротності добутого молока.

Щоб краще використати лубин, треба його підсушити, а потім змолотина дерть і так давати худобі. Знегірчений лубин, надто розмелений на дерть, неодмінно треба зберігати в сухому місці. Найкраще в дерев'яних ящиках.

В сирому місці лубин швидко проймається цвіллю й тоді, крім того, щовінвтрачає свою поживну вартість, робиться ще шкідливій для тварини.

* Порадник № 2 Радомиської досвідної станції. стаття І. Ситенка

Скотарський відділцієї станції підрахував, що, маючи врожай 50 пудівлубинового зерна, можна мати гуртового прибутку, згодуюючи його коровам, 100 карбованців на рік.

Стан і досягнення с.-г. досвідних установ України

Передрук із видання:

Український агроном. 1927. Ч. 10–11 (жовт.–листоп.). С. 75–78.

Тепер, коли для нас почався другий ще тяжчий період організації сільського господарства, коли перед нашими практичними органами, що провадять с.-г. політику, стоїть завдання перевести реконструкцію селянського господарства, стає особливо зрозумілим велике значіння сільсько-господарських науково-дослідницьких установ, що їх являють собою наші с.-г. досвідні станції. Реконструкція селянського господарства вимагає великих с.-г. знань. Адже-ж потрібно обґрунтувати не тільки інтенсифікацію сільського господарства, взагалі, але й визначити для кожного природньо-історичного району найпридатніші її форми, зуміти ув'язати цю інтенсифікацію з економічними можливостями маси незаможних і середняцьких господарств і т. інш.

Питання раціоналізації сільського господарства звязані з найвигіднішим співвідношенням у ньому спеціальних галузей. Ці останні, в свою чергу, як-найтісніше звязані з розвитком переробної с.-г. промисловосте, що для неї селянське господарство з о б о в ' я з у є т ь с я постачати с.-г. сировину. С.-г. сировина повинна мати певні якості, що не повинні бути нижче відповідного „мінімуму“, з всякому разі такого, що дозволяє переробляти с.-г. продукти як-найрентабельніше. Отже, в близькому майбутньому треба підготувитись до того, щоб давати найкращу с.-г. сировину для цукрової, олійної, текстильної, консервової та інш. родів промисловосте. Але сучасний рівень с.-г. наукових знань не має ще цілком вичерпних даних, щоб дати продукти найкращої якосте для нашої промисловости. Будівництво й перспективи Дніпрельстану ставлять нові завдання перед досвідними установами: їм треба відповісти, як бути з поливним господарством на півдні України, як ліпше і як треба застосовувати ті чи інші с.-г. культури в умовах зрошеного селянського господарства. В цьому відношенні ще потрібно вивчати і бавовник, і кенаф, і риж, і всі інші цінні нові культури, бо на сьогодні досвідна агрономія ще не має потрібних даних, щоб дати твердий висновок про той чи інший спосіб, або про ту чи іншу зрошену культуру.

Далі треба зауважити, що в питаннях с.-г. виробництва треба враховувати не тільки внутрішній ринок, бо ще доведеться досить довгий час звертати увагу й на нашу зовнішню торгівлю. На зовнішньому ринкові наша с.-г. продукція повинна витримати конкуренцію з багатьма країнами, що культурно розвинулися більше нас. Будуючи наші с.-г. науково-досвідні установи, треба думати й про те, щоб вони стояли на однаковому рівні з тотожніми закордонними установами й були-б у курсі всіх останніх

досягнень світового сільського господарства. Навівши лише в коротких рисах те, що треба зробити с.-г. науці ближчим майбутнім, можна визнати, як ці завдання великі й серйозні. Значіння станцій тим більше, а їхня робота тим складніша й відповідальніша, що їм доводиться весь час орієнтуватися в двох напрямках дати сьогодні певні агрикультурні способи, що вже тепер допомагають селянському господарству. діставати все можливе, а з, другого боку, вперто і твердо прокладати віхи до майбутнього реорганізованого на основі усупільнення селянського господарства.

Яким-же науковим активом володіє Україна, що він дав за останній час сільському господарству і які в нього перспективи розгортатися на майбутнє? Оглядаючись назад, треба сказати, що не зважаючи на численні проблеми, що їх ще не вирішено і які встають перед нами, в звязку з Дніпрельстаном, і т. інш.,—все-ж на с ь о г д н і ми маємо вже такі досягнення станцій, що застосувавши їх у селянському господарстві, можна сміливо сподіватися на подвоєння селянської с.-г. продукції. Якщо досі цього ще не досягнуто в повній мірі, то це зумовлено виключно тим, що селянське господарство недосить землевпоряджене й обладнане. Що далі зростатиме землевпорядження й обладнання господарства машинами й знаряддями, то ширше вживатимуться ті с.-г. знання, що їх так багато зібрали досвідні установи.

Питання рільництва в сучасному сільському господарстві ще превалюють, тому й основну увагу станцій було скеровано на вивчення техніки рільництва. В цьому відношенні багато зробили найстаріші станції так УСРР (Полтавська, Херсонська, Одеська й інші), як і СРСР загалом. В окремих деталях проблему обробітку ґрунту охопили й молодші станції (Харківська, Маріупільська, Носівська та інші), тому її можна тепер вважати за вирішену в своїх головних рисах у межах тих завдань, що їх можна покласти на польовий досвід*.

Наслідком робіт нашої досвідної сітки збудовано виразну систему способів обробляти ґрунти, що відповідає природнім умовам України й передбачає всі ті відміни й технічні деталі обробітку, що їх зумовлюють особливості хліборобства кожного з головніших природніх районів нашої країни. Дальших успіхів роботи станцій у цьому напрямку можна чекати лише відпоглибленої аналізи явищ ґрунтового життя в спосіб широкого пристосування метод агрофізики, агрохімії та мікробіології.

Відносно проблеми угноєння наслідки робіт наших станцій дали змогу перше всього встановити звязок поміж ґрунтовим типом та угноєнням і визначити головні географічні райони впливу різних угноєнь та господарчезначіння останніх. Через те, що основна рекогносцировка довела, що угноєння набрало переважного значіння в Лісостепу й на Поліссі України, станції цих районів найбільше розробили це питання. Головніші наслідки робіт цих станцій є ті, що, з одного боку, висвітлено вплив

* Оцінку діяльності станцій, що її нижче наводиться, взято з матеріалів досвідних станцій НКЗС; вони є наслідок нашої колективної творчості, причому основну участь у частині формулювань брав Н. Добровольський.

гнояногвдобрення та його ефективність у різних умовах пристосування, а з другого—зроблено польову оцінку впливу різних родів фосфорово-кислих туків і розроблено окремі деталі техніки їхнього пристосування.

Досвідне вивчення азотистих і калійних угноєнь до останнього часу переводилося в вузьких рямцях, у зв'язку з обмеженими можливостями пристосувати туки в умовах сучасного сільського господарства. Тепер уже виникли нові дешевші джерела азотистих і калійних угноєнь (сірчано-кислий амоній, як побічний продукт коксобензольної промисловости, і Солікамське калі), і це буде новий стимул поширити роботу станцій над вивченням цих родів угноєння. Можна сподіватися, що наслідки цієї роботи дадуть цінні висновки для техніки угноєння деяких районів Правобережжя й Полісся.

Проблему якості посівного матеріялу та, особливо, сортів с.-г. рослин у сітку наших досвідних установ проробила досить широко для різних районів України. На теперішній час систематично досліджено сортовий матеріял головніших с.-г. культур України так той, що його було на початку поширено в практиці нашого сільського господарства, як і той, що його вивели наші селекційні станції. Наслідки цього сортодослідження використовуються, як основа, щоб виробити стандартизацію сортів с.-г. рослин для головніших с.-г. країв України. Наші селекційні станції заперший період своєї діяльності (що почалася перед війною), користаючи, переважно, з методи індивідуального добору, встигли випустити для широкого вжитку ряд цінних сортів с.-г. рослин, що не поступаються перед сортами закордонної селекції. В теперішній час наші селекціонери почали застосовувати складнішу методи гібридизації, що дозволяє діставати досконаліші наслідки, в розумінні появи нових рас культурних рослин, що найбільше відповідають тим завданням, які ставить місцеве сільське господарство перед тією чи іншою культурою.

Проблеми с і в о зміни станції в своїх роботах досі охоплювали переважно їх технічному змісті, і можна визнати, що технічні основи будувати сівозміну в роботах досвідних станцій висвітлено вже досить широко. Для районів лісостепу, приміром, докладно розроблено питання про сіяні парі, про значіння стручкових у сівозміні, як поділяється вплив способів підтримувати родючість ґрунту що до часу. Для території всієї України досить висвітлено питання про те, яке значіння мають, так звані, попередники в виробленні сівозміни. Нарешті, зібрано багато даних для об'єктивної оцінки продуктивности багатьох культур у різних природних районах України, при різних умовах обробітку. Розвиток роботи економічних відділів станцій, що її почато вже в пореволюційний час, відкриває для досвідних станцій можливість належно розробити економічні підстави будувати сівозміни, встановивши типові схеми сівозміни для різних природних районів і різних типів та форм селянського господарства.

Дуже цінні дані, що стали за основу для широкої с.-г. практики, здобули наші станції лінією вивчення різноманітних шкідників культурних рослин та способів боротися з ними. В цьому відношенні треба відзначити

такі роботи: всебічно розроблено методи боротися зсажкою, докладно вивчено шкідливість гесенської мушки й заходи запобігати її шкодам, нарешті, широкопророблено питання, як боротися з бур'янами в умовах степової смуги.

Досвідна робота в галузі скотарства в Україні не має за собою такого минулого й такого широкого обсягу, як робота в галузі рільництва. Відділи скотарства почали свою роботу, а здебільшого виникли, в пореволюційний час. Проте, і в цій частині досвідної роботи наші станції встигли намітити собі правильні способи роботи. Вони всебічно дослідили продуктивність місцевих порід великої рогатої худоби, почали розробляти раціональні способи беконного й сального свинарства, вивчати техніку вівчарства й птахівництва, з'ясували поживну цінність кормових засобів, що їх добуває селянське господарство, розробили способи вигодувати молодняк великої рогатої худоби й свиней і т. ін. В кожному з цих розділів зоотехнічної досвідної роботи тепер уже є цілком певні й досить цінні результати. Вони були ще значніші, якби зоотехнічні відділи станцій своєчасно одержали відповідне обладнання й персонал.

Досвідне вивчення спеціальних культур (садівництво, городництво, виноградарство, тютюнарство, хмілярство й т. ін.) розгорнулося в більше-менше широкому масштабі також лише в пореволюційний час. У центрі уваги цієї галузі досвідної роботи протягом ближчих років, з часу її організації, стояло питання сортодослідження, як основа визначити вихідний матеріал, що його досвідно треба всебічно проробити. Рівнолежно з цим, у садівництві розробляється спрощені раціональні способи вирощувати посадковий матеріал, вивчається вплив різних способів догляду за плодовим садом (угноювання, поливка й т. інш.), вдосконалюється техніку ягідного виноробства виробляється способи боротьби з садовими шкідниками й т. ін. Аналогічну роботу, що дала цілий ряд експериментально-перевіраних технічних деталей ліній своєї культур переводять тютюнові й хмілярські станції.

Загальний напрямок діяльності наших досвідних установ у пореволюційний час характеризується тим, що зроблено твердий і реально витриманий поворот усієї їхньої уваги в бік усебічного обслуговування технічних вимог сучасного селянського господарства та його ближчих перспектив. Апарат, що забезпечує досвідним станціям можливість вірно зрозуміти ці вимоги й до певної міри передбачати їх, являють собою економічні відділи станцій. За короткий час свого існування вони встигли зробити певні кроки своєї дослідницької роботи, перевівши с.-г. районування в межах с.-г. країв, проробивши деякі організаційно-господарчі моменти місцевого селянського господарства й т. інш.

Підсумовуючи коротку оцінку діяльності нашої досвідної сітки, треба звернути увагу на те, що за сучасного стану більшості наших станцій відносно постачання їм відповідної апаратури й забезпечення штатом кваліфікованих робітників, треба вважати, що станції вжескорі дійдуть тих

межу своїх ґрунтах, що на них станції можуть розраховувати далі, як вони навряд чи зможуть піти. Проблеми: стійкості врожаю поодиноких польових культур, мінералізація нашого сільського господарства, найвищі досягнення в галузі селекції с.-г. рослин, племінне й високопродуктивне скотарство, підвищення врожайності технічних та спеціальних культур, організація широкого польового зрошування,— всі ці й подібні до них проблеми, що набирають актуального значіння в сучасних умовах нашого сільського господарства, можуть стати за непосильні для таких, порівнюючи, слабких матеріально й персонально дослідницьких апаратів, що їх тепер, здебільшого, являють собою наші станції. Цю обставину треба своєчасно передбачити, як-найсерйозніше її зважити й вишукати всі засоби для того, щоб наша дослідницька думка не зайшла в глухий непереможний кут, а безперестанно йшла вперед, маючи всі можливості змагатися силами зі своїми сусідами на Заході й за океаном.

Поглибити й поширити роботу досвідних установ, щонайменше шлях стала й колегія НКЗС УСРР, можна лише поступово. За невідкладну потребу станцій у цьому напрямку в ближчому часі треба вважати організацію відділів фізіології та генетики с.-г. рослин і тварин, хоч-би при крайових станціях. Без цих відділів трудно уявити собі, як можна досягти справжнього поглиблення роботи рільничих, селекційних та зоотехнічних відділів станцій. Робота станцій наступного року пошириться також лінійною організацією відділів с.-г. машиновивчення й машиноспиту. На Україні поки-що є лише одна Якимівська (Мелітопольської окр) тракторо-спробна станція, с. г. машинами ніхто не займається. Проте, нічого доводити, що наші знання відносно якостей та інших питань у роботі с.-г. машин ще дуже обмежені, особливо вважаючи на с.-г. особливості окремих районів. У той-же час держава витрачає десятки мільйонів карб, на виробництво с.-г. машин на Україні й на довіз їх з-за кордону.

Будівництво Дніпрельстану й перспективи на більше зрошування селянських господарств примушують прискорено вивчати поливне сільське господарство, зокрема, поливку нових культур, що в звичайних умовах степової смуги не дають потрібного ефекту. Підсилити досвідну роботу із зрошуваннями новими культурами на станціях Херсонській, Одеській та Дніпропетровській, а також організувати досвідну роботу із зрошуваннями і новими культурами в держзаповідникові „Чаплі“ („Асканія-Нова“), зокрема, в його господарстві Дорнбург,— оце питання, що стають на чергу завтрашнього дня. Нарешті, наукова організація працівників сільському господарстві й, зокрема, залучення до загальної сітки досвідних установ Київської станції НОПу сільському господарстві, поставивши її на серйозну ногу — ось той мінімум, що на нього буде поширено й поглиблено роботу досвідних станцій України наступного року.

Про Кооператорку-переможницю

Передрук із видання:

Радянський селянин. 1927. № 15 (1-15 серп.). С. 3-4.

Ще не так давно Кооператорки не знали.

Ще не так давно Кооператорка була оздобою однієї, двох, декількох с.-г. досвідних станцій і декількох селянських господарств. Та тепер Кооператорку знають, люблять, шанують, вишуковують.

Є цілі села, що в и з н а ю т ь нині тільки Кооператорку.

Тим же вона н а б у л а такої слави, ласки до себе?

Не-що давно відбулася Одеська краєва н а р а д а а г р о н о м і в -д о с в і д н и к і в .“ Було на цій нараді багато доповідей. Так от Кооператорка всюди звертала на себе найбільшу увагу, була осередньою на цих доповідях. Хоч і займала вона собі досить таки скромне місце на стінці коло президії з'їзду, але погляди кожного учасника з'їзду мимохіть спрямовувалися на неї-ж, на Кооператорку імениницю, Кооператорку-переможницю, що славно управляється з посухою.

А посуха в степу—то-ж лихо тяжке на господарство сільське та кому спаде до голови гадка, що навіть у степу посушливому можна зібрати по двісті й більше пудів з десятини. А одже так. Отже п р а в д а . Хто діло має з Кооператоркою, той знає про ці врожаї, той і за п о с у х и ситий буває.

Хто-ж це вона така, переможниця посухи, що обіцяє й дає такі великі й постійні врожаї в степу?

А приглянемося, а послухаймо про неї краще. Та це та озима пшениця, що вивів—виплекав її проф. А. А. Сапегін на Одеській Краєвій с.-г. досвідній станції.

Велике діло наука та не легко дається. Багато потребувалося років, щоб значним зусиллям, старанням, забарливою роботою, добираючи міцніші рослини, що не бояться посухи, паруючи кращі з них, вивести цей сорт озимої пшениці, що нині в стелу всім пшеницям перед веде.

Кооператорка конкурувала з усіма кращими сортами озимої пшениці і батьківщинними, і закордонними; ніхто не переміг її, ніхто не став за рівню їй. З року на рік Кооператорка посідає перше місце так що до кількості врожаю, як і що до якості борошна та хліба, що виходять з неї.

Селянин—практик, і не дарма Кооператорка стала його укоханим сортом з усіх озимих пшениць. Той, хто раз посіяв Кооператорку назавжди вже став її другом. А той, хто не зумів звязатися з Кооператоркою, губить десятки й сотні карбованців. Якщо підрахувати скільки губить населення п'яти південних округ і АМСРР, що не сіє ще Кооператорки, то втрата дорівнюватиметься десятків мільйонів карб.

Ось цифри стверджують це:

ОКРУГИ	Засіяна площа озимої пшениці 1925-26 року (в десят.)	Врожай Кооператорки найбільш за найурожайніший місцевий сорт на десятину в палл	Пересічна риночна ціна 1 пуда пшениці в карб.	Вартість усього прибільшення (карбованц.)
Одеська	155440	22,5	1 97	6889878
Миколаївська	97581	27,8	1 50	4069128
Херсонська	165278	16,4	1 28	3469516
Першотравенська	116368	53,0	1 50	9251256
Зінов'ївська	101671	26,4	1 94	5207182
АМСРР	90960	19,3	2 09	3669054
Всього				32556014

Отож, коли-б скрізь було розповсюджено Кооператорку, то на селянському господарстві наведених округ і АМСРР лишилося-б зайвих 32556014 крб.!

Ось чому Кооператорка стала улюбленицею селянських полів. Ось чому Кооператорка була імениницею на з'їзді досвідників.

Ось чому ми бажаємо Кооператорці як-найширшого розповсюдження по наших селах степових!

До питання про ефективність агророботи на селі

Передрук із видання:

Український агроном. 1928. № 7-8. С. 81-83.

Вивчення ефективності агрономічної роботи на селі має для радянської суспільності великий інтерес через те, що усупільнення самого сільського господарства, його соціалістичний рух, у значній мірі, залежать від наслідків роботи радянського агронома. Звичайно, вивчення ефективності агророботи — це ще нова річ, нема більш-менш удосконалених метод для цього, інакше, дуже цікаво простежити, що дійсно робиться зараз у сучасному селі, є яке зворушення в селянському господарстві в бік агрикультурних поліпшень та які агрикультурні перспективи накреслюється в майбутньому.

Нижче ми наводимо деякі матеріали, що одержані після обслідування двох великих сел Мачухи та Жуків Полтавської округи. Ці села розташованія Полтавської с.-г. досвідної станції, яка існує вже більш 40 років. Саме через суміжність з досвідною станцією ці села в агрикультурному відношенні були найбільш цікаві.

Що ж дало нам це обслідування, переведене за методом загального перепису всіх дворів? Який звязок цих сел з агрономом та агророботою?

На це дає нам відповідь така таблиця:

Назва села та його соц. групи населення	Відсоток селян, що зовсім не чули про агронома	Селяни слухали агронома в останній раз							
		До 1905	1906–17 р.	1919–22 р.	1923–24 р.	1925–26 р.	1927–28 р.	Невідомо	Разом
с. Мачуха									
Незаможники....	25	-	3	1	7	25	26	13	100
Середняки.....	10	3	-	3	10	30	44	-	100
с. Жуки									
Назаможники....	37	-	1	5	-	10	47	-	100
Сереняки.....	12	-	5	2	-	17	60	4	100

Таким чином, у селах, що знаходяться побіч с.-г. досвідної станції (10 ерствах), недалеко від округового міста, значна частина селян-господарів (особливо бідноти) зовсім ще не чули про агронома. В с. Мачусі 35 % а в с. Жуках 49 % ніколи не чули про агронома, при чому до цього треба додати тих, що останній раз чули агронома до часів революції: в першому селі 6 % та в другому стільки ж. Коли так стоїть питання про села, що містяться біля „бабусі досвідної агрономії“, що треба сказати про інші села?

Цікава наведена таблиця ще і з другого боку. Агроном, що буває на селі, охоплює своїм впливом приблизно лише 50 % населення, при чому середяків більш, аніж незаможників. Багато селян господарів зовсім не чують агронома навіть тоді, коли він буває на селі. Це питання дуже важливе для практичної роботи агронома, воно повинно звернути на себе увагу.

Нас цікавило питання глибше, а саме: що запам'ятали селяни від агронома та що запровадили в своєму господарстві. Більшість селян дали відповідь відносно останньої теми агронома, що вони її останній раз чули: „не пам'ятаю“. Інші зазначили: в с. Мачусі—правильна годівля худоби, обробіток ґрунту, садка, про озимі посіви, є відповіді кількох селян, що агроном розмовляв про кооперування сільського господарства. Те саме маємо і в с. Жуках. Звідси треба зробити висновок, що в попередній роботі агрономи ще прямо, стисло не ставили питання, що до кооперування та колективізації села, хоч селяни цими питаннями були дуже зацікавлені.

Які агрикультурні поліпшення є в селян тепер? У незаможників зустрічаємо: угноєння в 12—15% господарств, поліпшені пари—у 40%, поліпшене насіння—в) 20%, годівля тварин за нормами—в 1—7%. У середняків: угноєння—23—43%, поліпшені пари—95%, поліпшене насіння—26—60%, годівля худобинормами—13%. Із цих даних бачимо, що середняки мають відносно більший відсоток агрикультурних поліпшень у своєму господарстві, незаможні мають таких поліпшень в меншій мірі.

На чий рахунок треба віднести ці поліпшення? Чи на рахунок енергійної роботи агронома, чи, може, ще є інші джерела агрикультурних знань на селі? Яку роллю в цьому має місцева с.-г. досвідна станція? На це маємо ясну відповідь з таких даних: селяни завели:

	У відсотках		У відсотках
Угноєння за порадою агронома	6–10	Поліпшення насіння.....	6–10
« « с.-г. книжки	2–4	« «	4–6
« « сусіда	4–10	« «	2–5
« « особистою ініціативою		« «	2–7

Є незначні дані, що ці поліпшення заведено в наслідок придбаних знань на військовій службі та в кооперації.

З цих матеріалів можна зробити такий висновок (а по інших поліпшеннях дані подібні): сучасне село користується з порад агронома, багато користується з с.-г. книжки, зокрема, періодичної; великий вплив мають заведені поліпшення у сусіда. Що до с.-г. книжки, то її значіння в сільському господарстві ще зовсім нове, чого не мало старе село, це є вже цілком досягнення нашої Жовтневої революції.

Що зробила для цих сел Полтавська досвідна станція? На жаль, незаможників та 10% середняків села Мачухи, 25% незаможників тасерядників с. Жуків ще досі зовсім про неї нічого не чули. Дальніші обслідування показали, що 82% незаможників на 69% середняків с. Мачухи 63% незаможників і 50% середняків с. Жуків ще ні разу не були на досвідній станції, хоч вона в них під боком. Є селяни, що в останній раз були на досвідній станції лише до 1905 року (4% с. Мачухи та 12% с. Жуків). Повторювали свої одвідування за час 1923—27 років по с. Мачусі 3% незаможників та 3% середняків, а по с. Жуках 16% незаможників та 20% середняків. Це каже нам про те, що ті селяни, які бувають один раз на досвідній станції, і туди не ходять, цеб-то одвідування станцій для них мало дає.

Чи можна після цього говорити про значну ефективність цієї досвідної станції в названих селах? Звичайно, ні. Всі обслідувані селяни обвинувачують станцію в таких напрямках: 1) що досвідна станція не має висновків, придатних для безпосередньої практики селянського господарства, 2) що вона не вміє передати ці висновки селянинові, 3) не має літератури для села, 4) мало розповсюджує племінну худобу (дорого бере за поросят), 5) не вивчає непридатних земель, 6) не впливає на колективізацію сільського господарства. Нас цікавило також, кого з робітників досвідної станції знають селяни: на це одержано такі невтішні дані, що їх можна з успіхом тут не наводити.

Оце невелике дослідження мусить звернути на себе виключну увагу так безпосередньо досвідної станції, як і керовничого досвідного осередку. Якщо дійсно сусідні села так погано знайомі з найстарішою с.-г. досвідною станцією, то в якому ж стані перебуває справа з іншими молодшими досвідними станціями? Що можна сказати про села, віддалені більш, ніж за 10 верстов, від досвідної станції?

Агрикультурна активність зараз велика, але її треба спрямувати в соціалістичний бік, уважніше поставитись до незаможного селянства. За допомогою спеціальних обслідувань досвідні станції мусять перевірити

дійсну ефективність своєї роботи та зробити з цього відповідні висновки. Радянська країна вимагає і від агрономів, і від досвідних станцій як найбільшої активності та ефективності в застосуванні наслідків їхньої роботи в селянському господарстві.

Азот повітря – на живлення сільськогосподарським рослинам

Передрук із видання:

Хата-лабораторія. 1937. № 12 (34). С. 54–55.

Відомий англійський хемік Крукс, приблизно, тридцять п'ять років тому виступив з сенсаційною доповіддю, в якій він твердив, що „азотна проблема“ є фатальною для людства; в ті часи запаси чилійської селітри (єдине тоді азотисте добриво) за його підрахунками плюс розорювання нових земель, могли цілком забезпечити білком тільки до 1931 р. Але після цього техніка зробила великий крок уперед; ми навчилися добувати азотисті добрива за рахунок повітря.

Але, як би широко у нас не була розвинена хемічна промисловість, все ж потреба в азоті сільськогосподарських рослин залишається непокритою. Легкозасвоюваного азоту, навіть на добрих ґрунтах, не так багато. Про азот не можна не думати, про нього не можна забувати. Природно, що радянська наука найперше спрямовує свій погляд на можливість використання азоту повітря. На гектар оранки припадає в повітрі 800000 ц азоту, що безпосередньо прилягає до землі, який не використовується рослинами. Тільки бобові рослини можуть фіксувати азот повітря з допомогою бульбочкових бактерій, які покищо уживаються тільки на корінні бобових культур.

Як не намагалися вчені різних країн використати ці бульбочкові бактерії на інших, небобових сільськогосподарських рослинах, – нічого не виходило. Бульбочкові бактерії не прищеплювались на інших, крім бобових, сільськогосподарських рослинах. Багато різних теорій створено, щоб виправдати неможливість розв'язати цю проблему бульбочкових бактерій на небобових рослинах; на них спинятися ми не будемо. Для нас ясно одне, що ця властивість бобових рослин – притягати до свого коріння бульбочкові бактерії – не є „споконвічною“, що вона склалася у процесі еволюції цих рослин, що тут діяли спеціальні зовнішні умови розвитку бобових культур, зрозумівши і вивчивши які, ми можемо ті самі бульбочкові бактерії прищепити і іншим сільськогосподарським рослинам.

Проблема ця надзвичайно цікава і приваблива. Адже, справді, якщо людству вдасться всі сільськогосподарські рослини з азотовиснажників ґрунту зробити азотозбагачувачами, то крива родючості наших ґрунтів буде тільки висхідною; багато сільськогосподарських культур підвищать і набагато процент білка в своїх плодах, дадуть значний стрибок в урожайності. Ясно, що найкращі умови для життя азотистих бактерій

матимуть місце тільки на структурних ґрунтах, за які з такою, вартою всякого схвалення, енергією все своє знамените життя бореться відомий орденоносець-академік В. Р. Вільямс.

„Сміливіше експериментуйте, не бійтесь помилок, ми вас підтримаємо“, – сказав товариш Сталін доктору сільськогосподарських наук Н. В. Цицину, а через нього і всім нам, науковим працівникам. Якщо поставлена проблема має таке велике народногосподарське значення, якщо вона становить виключний науковий інтерес, – треба насмілюватися, треба намагатися їх розв’язати. В умовах радянської соціалістичної держави нема ніяких перешкод для наукового діяча, в його розпорядження можуть бути надані такі умови для науково-дослідної роботи і матеріальні, і моральні, про які не можуть мріяти вчені капіталістичних країн.

Ми не побоялися „скептицизму“ деяких наших учених, що продовжують залишатися консерваторами в науці; вони нам наговорили купу різних небезпек у цьому дослідженні, засновану на „визначеній наперед“ імунності злакових культур до бульбочкових бактерій та ін.

Треба було, спочатку, хоч би на невеличкій кількості рослин спростувати ці „страхи“, довести п р а к т и ч н о , що при певних умовах можна примусити „ужитися“ бульбочкові бактерії – на небобових культурах. Ці перші рослини були б великим кроком уперед, щоб сміливіше, більш широко взятися за розв’язання проблеми в цілому. І, ми, з почуттям найглибшого задоволення можемо піднести всім нашим скептикам перші екземпляри азотозбираючого ячменю, з бульбочками на його корінні, в яких знаходяться живі, рухливі, найсправжніші бульбочкові бактерії. Ці бульбочкові бактерії нами висіяні на поживному середовищі і розмножуються. Досліди були поставлені в умовах стерильного ґрунту, куди нами вносилися відібрана з бульбочки гороху рас а бульбочкових бактерій.

При проведенні цих дослідів ми упевнились, що навіть в одній бульбочці гороху можна помітити біологічно різні раси бактерій, одна з яких нами й була використана. Після нескладної обробки зерна ячменю перед посівом у вегетаційну посудину був внесений розплід одержаної раси бульбочкової бактерії. На всьому корінні ячменю в цій посудині утворились бульбочки – від чотирьох до чотирнадцяти на кожному.

У другому досліді, з пшеницею, ми могли простежити також активну дію бульбочкових бактерій, як на урожай, так і на якість зерна пшениці і, особливо,

на нагромадження нітратів, хоч при відмиванні коріння і не знайшли на ньому бульбочок. Видимо бульбочки в цьому досліді з пшеницею відпали раніше, оскільки ми збирання Провели в стадії повної стиглості. При аналізі ґрунту після збирання цього досліду, ми знайшли, що в контрольних посудинах, де не було бульбочкових бактерій, азоту (NO_3) залишилось 27,4 мг на кілограм ґрунту, а там, де були бульбочкові бактерії, – 194,2 мг на кілограм ґрунту, тобто в 7 разів більше. При подвоєному врожаї пшениці в дослідних посудинах зерно пшениці мало 20,75% білка, а в контрольній посудині – 15,4% білка.

Ці цифри також дуже показові; вони з безперечною показують виключезначення бульбочкових бактерій для врожаю.

На інших культурах, наприклад, нарицині, бульбочкові бактерії прискорили розвиток цієї рослини на 20 днів. Ми ще не закінчили аналіз урожаю льону, сафлору та інших рослин, над якими ми також працювали в цьому році.

Безперечно, що поперед нас ще багато труднощів, які будуть пов'язані з дальшим вивченням біології бульбочкових бактерій. Особливо багато труднощів буде тоді, коли з лабораторіями перенесемо наші дослідження на поля

наших радгоспів і колгоспів. Але головні труднощі вже позаду; ми вже можемо розмовляти з нашими скептиками, озброєні новими фактами, дослідом вдалого співжиття бульбочкових бактерій із злаковими культурами, а це значить, що ми доб'ємося і необхідних практичних позитивних результатів в умовах соціалістичного сільськогосподарського виробництва.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ВІХИ БІОГРАФІЇ	6
ЛЕНІНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ПЛАН У ЖИТТІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ	8
У ХАРКІВСЬКОМУ ГУБЗЕМВІДДЛІ	13
ВІДРЯДЖЕННЯ НА ДОНБАС	16
У НАРКОМЗЕМІ УСРР	21
НА ЧОЛІ ГАЛУЗЕВОЇ НАУКИ УСРР	31
У ПОЛТАВСЬКОМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПОЛІТЕХНІКУМІ	39
ПОВЕРНЕННЯ ДО ХАРКОВА	43
НА РОБОТІ У ВАСГНІЛ	49
КЕРІВНИЦТВО ОМСЬКИМ СІЛЬГОСПІНСТИТУТОМ	52
ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ	54
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ В.М. РУМЯНЦЕВА	55
ІЗ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В.М. РУМЯНЦЕВА (ПЕРЕДРУКИ ПРАЦЬ ІЗ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)	65
На боротьбу з посухою	65
О методах агропропаганды на местах	67
О сельско-хозяйственной пропаганде на Украине (Организационный момент)	79
Про координацію роботи сільсько господарської пропаганди серед різних установ та організацій (з плану Бюра с.-г. пропаганди Наркомземсправ'у)	81
З подорожі до Полісся (нотатки агронома)	84
Спроби з великою рогатою худобою на досвідних станціях України	86

<i>Стан і досягнення с.-г. досвідних установ України.....</i>	91
<i>Про Кооперторку-переможницю.....</i>	96
<i>До питання про ефективність агророботи на селі.....</i>	98
<i>Азот повітря – на живлення сільськогосподарським рослинам.....</i>	100

Вергунов Віктор Анатолійович

**ПРОФЕСОР В.М. РУМЯНЦЕВ (1897–1957) –
ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ ТА КООРДИНАТОР
НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ АГРИКУЛЬТУРНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

*(до 100-річчя
Полтавської державної аграрної академії)*

Комп'ютерний набір, редагування та оригінал-макет
к.і.н. Світлана Коваленко

Літературний редактор
Людмила Ткач

Віддруковано з оригіналів замовника

Підп. до друку 21.06.2018. Формат 60x90¹/₁₆. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 6,5. Обл.-вид. арк. 6. Тираж 100 пр. Зам. 73.
Гарнітура Times New Roman Суг.

Друк – Редакційно-видавничий відділ Полтавської державної аграрної академії
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2174 від 26.04.2005 р.
Адреса: 36003, м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 1/3.